

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Hukuku Anabilim Dalı

**BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GÜVENLİK KONSEYİ DAİMİ ÜYELERİNİN
YETKİLERİ VE SORUMLULUKLARI: KURAM VE UYGULAMA AÇISINDAN
BİR İNCELEME**

Arda Can YILMAZ

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2024

**BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GÜVENLİK KONSEYİ DAİMİ ÜYELERİNİN
YETKİLERİ VE SORUMLULUKLARI: KURAM VE UYGULAMA AÇISINDAN
BİR İNCELEME**

Arda Can YILMAZ

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2024

KABUL VE ONAY

Arda Can YILMAZ tarafından hazırlanan "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Daimi Üyelerinin Yetkileri Ve Sorumlulukları: Kuram ve Uygulama Açısından Bir İnceleme" başlıklı bu çalışma, 18.04.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ali Murat ÖZDEMİR (Başkan)

Doç. Dr. Erdem İlker MUTLU (Danışman)

Prof. Dr. Mehmet Emin AKGÜL (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof.Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN
Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

.../.../...

Arda Can YILMAZ

¹“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

(1) Madde 6. 1. Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

(3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.**

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Doç. Dr. Erdem İlker Mutlu** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Arda Can YILMAZ

TEŞEKKÜR

Yüksek lisansa kabulümden itibaren üzerimde yoğun emeği olan, hem uluslararası hukuka hem de ülkemize ve dünyaya bakışımında özel bir açığı yaratan kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Erdem İlker MUTLU'ya sonsuz teşekkürü borç bilirim. Aynı zamanda tez jürimde üye olmayı kabul etmelerinden onur duyduğum ve önemli eleştirilerinden faydalandığım -ve faydalanacağım- değerli hocalarım Prof. Dr. Ali Murat ÖZDEMİR ve Prof. Dr. Mehmet Emin AKGÜL'e şükranlarımı sunarım.

Hayatımda yer alan ve isimlerini sayarak kısıtlayamayacağım güzel dostlarıma bu zorlu süreçte verdikleri desteklerden ötürü müteşekkirim. Bilhassa olumsuz duygulara sahip olduğum zamanlarda ellerini hep omzumda hissettim.

Canım ablam Ayda YILMAZ, bu süreçte her alanda beni destekledi. Bana okuma-yazmayı öğretmesiyle başlayan akademik desteğini de hayatım boyunca hep hissettim. Canım babam Kamil YILMAZ ve bilhassa canım annem Ayten YILMAZ, yanımda ve arkamda olmasalar bu tez dahil hiçbir şeyi yapamazdım. Buraya sığamayacak cümleler kurmak yerine tüm aileme teşekkür etmekle yetinmek zorundayım.

Son teşekkürüm ise hayatımın her anında müteşekkirdiğim Mustafa Kemal ATATÜRK'e olacaktır. Her zaman ona layık bir evlat olarak yaşamak ve çalışmak ümidiyle...

ÖZET

YILMAZ, Arda Can. *Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Daimi Üyelerinin Yetkileri ve Sorumlulukları: Kuram ve Uygulama Açısından Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2024.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi BM Örgütü'nün kurulma aşamalarından itibaren tartışmalı bir yapıya sahip olmuş, bilhassa yakın zamanlarda etkinlik problemi hususunda hukuki tartışmalar artmıştır.

Bu çalışmada da Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin genel yapısı ve özel konumda bulunan beş devletin, uluslararası hukuk nezdindeki yetkileri ve sorumlulukları incelenmiştir. Bu incelemenin ana gayesi mevcut yapının, üzerine inşa edildiği Birleşmiş Milletler sistemi ile birlikte var olma sebebi olan uluslararası hukuk ilkeleri ve amaçları ile ne ölçüde uyumlu olduğunu değerlendirmek olmuştur.

Bu sebeple çalışmamızın ilk bölümünde BM'nin kuruluşuna kadar uluslararası hukukun dönüşümü anlatılmaya çalışılmıştır. BM ile başlayan uluslararası hukuk döneminin temel amaçları ve ilkelerine kaynaklık eden düşüncelere, bu düşüncelerin ekonomi-politik düzlemdeki karşılıkları izah edilmeye gayret edilmiştir. İkinci bölümde de ilk olarak Birleşmiş Milletler'in genel yapısı, amaçları ve ilkeleri açıklanmıştır. Devamında ana konumuz olan BM Güvenlik Konseyi'nin yapısal durumu incelenmiş olup; Konsey'in ve daimi üyelerinin yeni uluslararası hukuk düzenindeki faaliyetleri, BM'nin amaçları ve ilkeleri bağlamında değerlendirilmiştir. Sonuç bölümünde de sistemin amaç-sonuç ilişkisi bağlamındaki çelişkileri üzerinden nihai değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Egemenlik, Avrupamerkezcilik, Uluslararası Barış ve Güvenlik

ABSTRACT

YILMAZ, Arda Can. *Powers and Responsibilities of Permanent Members of the United Nations Security Council: A Review in Terms of Theory and Practice*, Master's Thesis, Ankara, 2024.

The United Nations Security Council has had a controversial structure since the establishment of the UN Organization, and legal debates on the problem of its effectiveness have increased especially in recent times. In this study, the general structure of the United Nations Security Council and the powers and responsibilities of the five special states under international law are analyzed. The main purpose of this examination is to evaluate the extent to which the current structure is compatible with the principles and objectives of international law, which is the reason for its existence together with the United Nations system on which it is built. For this reason, in the first part of our study, we tried to examine the evolutionary historical process of international law until the establishment of the UN. An effort has been made to explain the ideas that underlie the basic aims and principles of the UN and the international law era it has created, and the political economy of these ideas. In the second part, the general structure, aims and principles of the United Nations are first explained. Subsequently, the structural situation of the UN Security Council, which is our main subject, is analyzed and the activities of the Council and its permanent members in the new international legal order are evaluated in the context of the objectives and principles of the UN. In the conclusion, a final assessment is made on the contradictions of the system in the context of the goal-effect relationship.

Key Words

United Nations Security Council, Sovereignty, Eurocentrism, International Peace and Security

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR DİZİNİ	x
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: 1945 ÖNCESİ ULUSLARARASI HUKUKUN GELİŞİMİ	5
1.1. AVRUPA'DA ARAYIŞ DÖNEMİNDE ULUSLARARASI HUKUK'UN OLUŞUMU	5
1.1.1. Roma'nın Küllerinde Yeşeren Güç Buhranı	6
1.1.1.1. Pax Bellum	8
1.1.1.2. Avrupamerkezci Uluslararası Hukukun Temelleri	11
1.1.1.3. <i>Res publica Christiana</i>	15
1.1.2. <i>Brevisima Relacion de la Desturuccion del Nuevo Mundo</i> -Francisco de Vitoria Dönemi Uluslararası Hukuk	18
1.1.2. Bir Dönüm Noktası: 1555 Augsburg	23
1.2. DEVLETLERARASI DÜZENDE YENİLİKLER: 1648 WESTPHALIA VE SONRASI	24
1.2.1. Ulusun ve Burjuvanın İktidara Gelişi- İhtilal Sonrası	28
1.2.2. Ebedi Barış Tahayyülü	30
1.2.3. Avrupa'da Restorasyon Dönemi	36
1.2.4. Uluslararası Hukukun Dönüşümünde Emperyalizm ve Küresel Savaşların Doğuşu	37

1.2.5. Egemenlik Kavramının Yeniden Okunması	39
1.3. BÜYÜK SAVAŞIN BARIŞÇIL SONU-BARIŞÇIL BAŞLANGICIN BÜYÜK SAVAŞI: MİLLETLER CEMİYETİ DÖNEMİ	44
1.3.1. Büyük Savaşın Barışçıl Sonu-Milletler Cemiyeti'nin Kuruluşu	45
1.3.1.1. Milletler Cemiyeti'nin Barışı Sağlama Yönünde Değerlendirmesi .	48
1.3.2. Barışçıl Başlangıcın Savaşçıl Sonu	49
2. BÖLÜM: YETKİ Mİ YETKE Mİ? 1945 SONRASI “BEŞ DAHA EŞİTLİ” ULUSLARARASI HUKUK DÜZENİ.....	54
2.1. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÖRGÜTÜ'NÜN KURULUŞU	54
2.1.1. Birleşmiş Milletler ile Milletler Cemiyeti Arasındaki Farklar	56
2.1.2. Birleşmiş Milletler'in Amaçları ve İlkeleri	57
2.1.2.1. BM Şartı 1. Madde: Amaçlar	60
2.1.2.2. BM Şartı 2. Madde: İlkeler	61
2.2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GÜVENLİK KONSEYİ'NİN YAPISI	63
2.2.1. Güvenlik Konseyi'nin “Süper Yetkisi” Veto ve Karar Alma Süreci	64
2.2.2. BMGK'nin Yetkileri	65
2.2.2.1. Genel Kurul ile Paylaştığı Yetkiler	65
2.2.2.2. Genel Kurul'a Paralel Yetkiler	66
2.2.2.3. Sadece BMGK'ye Özgü Yetkiler	66
2.2.3. BMGK'nin Şart Kapsamındaki Faaliyetlerine İlişkin Düzenlemeler.....	67
2.2.3.1. Uyuşmazlıkların Barışçıl Çözümü- Şart'ın VI. Bölümü Kapsamındaki Faaliyetler	67
2.2.3.2. Modern <i>Si vis pacem, para bellum</i> - Şart'ın VII. Bölümü Kapsamındaki Faaliyetler	69
2.3. BMGK'NİN DAİMİ ÜYELERİNİN ŞART BAĞLAMINDA SORUMLULUKLARI.....	71
2.3.1. Güvenlik Konseyi'nin Sorumluluğu-Yetkilerini Kullanma Sınırı	73
2.3.2. BMGK Daimi Üyelerinin Soğuk Savaş Dönemi Faaliyetleri	74
2.3.2.1. Soğuk Savaş'ta Silahlı Çatışmalar ve Meşruiyeti	76
2.3.3. Soğuk Savaş Sonrası Dönem-Koruma Sorumluluğu Kavramı	86

2.4. SON BİR ALTERNATİF- BM ŞARTI VE AMAÇLARI BAĞLAMINDA SİLAHSIZLANMA YOLU	89
SONUÇ.....	95
KAYNAKÇA	100
EK 1. ORJİNALLİK RAPORU	109
EK 2. ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU	110

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e	Adı Geçen Eser
bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
c.	Cilt
Der.	Derleyen
Ed.	Editör
ICJ	International Court of Justice
UAD	Uluslararası Adalet Divanı
Para.	Paragraf
s.	sayfa
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
Vol.	Volume

GİRİŞ

Uluslararası hukukun tarihsel evrim süreci içinde günümüze isabet eden noktada Birleşmiş Milletler Örgütü'nü ve yetkileri ile sorumlulukları gereği Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ni yadsımak mümkün gözükmemektedir.

İkinci Dünya Savaşı'nı takiben uluslararası hukukun ana yapısı haline gelen bu yapının uygulamaları sıkça tartışma konusu olmakta ve hatta şiddetli bir şekilde de bu çalışmanın yapıldığı sıralarda gündemi meşgul etmektedir. Çalışmamızın ana konusu ise BMGK uygulamalarının işlerliği probleminden ziyade yapının kendi işlerliğini uluslararası hukuk bağlamında sorgulamak olacaktır. Bu seçimdeki ana maksat “doğru yapının” kötü işletildiği ya da “deforme yapının” dönüştürülmesi gerekliliğindeki görüşlere karşıt olarak yapının doğruluğu ya da yanlışlığından bağımsız olarak hizmet edeceği amaca matuf olmadığı eleştirisinde -naçizane- bulunmaktadır.

Bu kapsamda çalışmamız iki ana bölüme ayrılmış olacaktır. İlk ana bölümün içeriğinde tarihsel sıralamaya riayet edilerek “BM Dönemi Uluslararası Hukuku”na gelene kadar uluslararası hukukun nasıl bir evrimsel süreçten geçtiğinin analizi yapılmaya çalışılacaktır. Çalışmamızın kapsamı doğrultusunda bu süreçte değerlendirilecek olaylar ve olgular, uluslararası hukukun tarihinde - ve pek tabii ki BM düşüncesinin oluşumunda- gerekli önemi haiz olduğu düşünüldüğü ölçüde seçilmiştir. İlk bölümün ilk kısmında, Uluslararası hukukta devletin egemenliği en önemli tartışma konularından birisi iken savaşa başvurma ve barışı kurma hakkının devlet tahayyülü bakımından nasıl bir tarihsel arka plana sahip olduğu incelenmeye çalışılacaktır. Nihai bölümde inceleneceği üzere BMGK'ya “kısmen veya küllen” devredilen bu “hakkın” doğasını anlamak için yapılacak bu incelemenin lüzumlu olduğu düşünülmüştür. Güncel olarak da etkisi olduğu düşünülen bazı kavramların açıklamaları da bu kısımda yapılacaktır.

Aynı zamanda bu kısımda ise Yeni Dünya'nın Avrupalılarca keşfi ile başlayan yeni dönemin uluslararası hukuk bağlamındaki analizi yapılmaya çalışılacaktır. Keskin bir ayırım noktası olarak kabul edilen Westphalia Barışı'nın öncesi ve devamındaki gelişmeler -ana konumuzla bağlantısı kurularak son bölümde inceleneceği için- incelemeye tabi tutulacaktır. Modern uluslararası hukukun "babaları" olarak anılan müelliflerle birlikte BM sistemindeki etkileri de incelenecektir. Dönemin ekonomi-politik bağlamdaki sınıfsal ilişkisine de büyük dönüşümü daha iyi tasvir edebilmek ve yine güncel bağlantıları kurabilmek için irdelenecektir.

İlk ana bölümün ikinci kısmında Westphalia Barışı ile temsil ettiği dönemin uluslararası hukuk bakımından incelemesi yapılacaktır. Bu inceleme yapılırken hakim anlatıda görüldüğü üzere bu dönemi kesin bir ayırım gören görüşler ifade edilmekle birlikte eleştirel görüşler de sunulacaktır. Öyle ki bu dönemin esas ifade ettiği anlamın yapılan barış çalışmaları ve ortaya çıkan "Avrupa Barışı" düşüncesinin tüm dünya için kapsayıcı olmadığı, Avrupamerkezci tarih ve uluslararası hukuk okumaları kapsamında barış tahayyülleri nezdinde esas önemi ihtiva ettiğini izah etmeye çalışacağız.

Devamında da Fransız Devrimi sonrası Avrupa'da başat sınıf olan burjuva sınıfının, uluslararası hukukun dönüşümünü nasıl etkilediğinden bahisle 1815 Viyana Kongresi ile başlayan Restorasyon Dönemi'ne ışık tutulmaya çalışılarak 20. yüzyıla gelinecektir. Kant'ın yaşamından sonra gerçekleşse de düşüncelerinin hayli etkili olduğu bu ilk dönemde, "Ebedi Barış" düşüncesi uluslararası hukuktaki önemi bağlamında değerlendirilecektir. Ayrıca Westphalia ile başlayan süreçte uluslararası hukuku ve dünyayı şekillendiren ana etmenin yapılan bu barış değil ekonomi-politik düzlemde altyapıyı oluşturan emperyalizm kavramı ile açıklanması gerektiği açıklanmaya çalışılacaktır.

İlk ana bölümün son kısmında ise 20. yüzyılda Birleşmiş Milletler'in oluşumuna kadar geçen süreçte yaşanan uluslararası hukuka ilişkin gelişmelerin analizi ve ana hedef kapsamında değerlendirmesi yapılmaya gayret edilecektir. Milletler Cemiyeti her ne kadar Birleşmiş Milletler'le birlikte resmi olarak halef-selef konumunda bulunmasa da kurumsal yakınlıkları gereği değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Savaşın barış için elzem olduğu eski devirlere karşıt olarak yeni dönemdeki barış tahayyüllerinin savaşı getirdiğinin en açık örneği olarak görülen bu dönem beraberinde getirdiği uluslararası hukuk gelişmeleri merkezinde tahlile tabi tutulacaktır.

Son ve ikinci ana bölümde BM Örgütü'nün kuruluş düşüncelerinden itibaren kuruluşu ve genel yapısı ilk kısmında açıklanmaya çalışılacaktır. Bu dönemde savaştaki gelişmelerle birlikte yaşanan gelişmeler ve Şart'ın oluşma aşamaları anlatılacaktır.

İkinci kısımda ise BMGK'nın yapısı tarihsel ve ekonomi-politik arka planı ile birlikte irdelenecektir. Konumuz bağlamında BM'nin Güvenlik Konseyi haricindeki organlarına yer verilmeyecektir. Daimi üyelerin özgül ağırlığı, bahsedildiği üzere uluslararası hukuktaki egemen eşitlik prensibi doğrultusunda "savaşa başvurma ve barışı kurma haklarının" devri bağlamında çalışılacaktır. Önceki bölümler incelenmiş olan Kant'ın Ebedi Barış teorisiyle örtüşen noktalarda ilgili kapsamda değerlendirmeler gerçekleştirilecektir. BM Şartı'nın amaçları ile BMGK'nın uyumu arasındaki değerlendirme de nihai bölümde tartışılacaktır. Devamındaki üçüncü kısımda ise pratik örnekleri ile birlikte çalışmamızın ana amacına uygun olarak BMGK'nın faaliyetleri, sorumlulukları ve yetkileri bağlamında analizi yapılmaya çalışılacaktır.

Sonuç bölümünde ise çalışmaya konu genel analizle birlikte nihai değerlendirmemize yer verilecektir. Çalışma boyunca izlenen uluslararası

hukukun tarihsel evrim sürecinin günümüzdeki nihai basamağı olarak BM Örgütü ve BMGK'nin yapısı hem izah edilmeye çalışılacak hem de değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Bu değerlendirmedeki ana ölçüt BM Şartı'nda yer aldığı üzere Örgüt'ün ana kuruluş ve varoluş amacı ile uygunluk, uluslararası hukuku da pek tabii olarak kapsayan hukukun ana ilkelerinden yetki ve sorumluluk dengesi ile çalışma boyunca kurulmaya çalışılan tarihsel perspektif ışığındaki eleştirel bakış olacaktır.

1. BÖLÜM: 1945 ÖNCESİ ULUSLARARASI HUKUKUN GELİŞİMİ

İlk ana bölümde, çalışmanın ana konusunda irdelenecek Birleşmiş Milletler ve Güvenlik Konseyi konseptinin uluslararası hukuk bağlamındaki yerini açıklayabilmek için uluslararası hukukun tarihsel temelleri ve gelişimi ele alınmaya çalışılacaktır. Bu kapsamda çalışmanın ana hedefi kapsamındaki çalışmalara yer verilecek olup çalışmanın kapsamını aşacak hususlara değinilmeyecektir. Ayrıca bu bölümün anlatımı, nihai bölümde varılacak sonuçlar ve değerlendirmeler için kullanılacak altyapıyı izah etmektedir.

1.1. AVRUPA'DA ARAYIŞ DÖNEMİNDE ULUSLARARASI HUKUK'UN OLUŞUMU

Uluslararası hukukun günümüzdeki ve geçmişteki tartışma alanlarından birisi uluslararası hukukun temellerinin nereye dayandığı ya da nereye dayanması gerektiği hususudur. Modern uluslararası hukukun “babası” sanıyla Vitoria, Grotius gibi müellifler özdeşleştirilse de daha eski tarihlerde yaşamış çeşitli düşün adamları, siyasetçiler, hukukçular vs. bulunmaktadır. Çalışmamız boyunca, günümüzdeki uluslararası hukuku ve kapsadığı Birleşmiş Milletler Örgütü'nün altyapısını anlayabilmek için bu görüşlerden bahsedilmekle birlikte ilgili dönemlerin ekonomi-politik değerlendirmesi de yapılmaya çalışılacaktır. Bundaki en büyük sebep, uluslararası hukukun meşruiyetini bir tarihsel zincir bağlamında oluşturmasıdır. En önemli örnek olarak ise Birleşmiş Milletler kurulurken var olan “geçmişte yaşanan savaşların bir daha yaşanmaması” arzusu verilebilmektedir.¹ Hakim uluslararası hukuk düzeni ve anlatısı da Avrupa merkezli düşünsel mirasın

¹<https://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-teskilati-ve-turkiye.tr.mfa#:~:text=%C4%B0kinci%20D%C3%BCnya%20Sava%C5%9F%C4%B1'ndan%20galip.ve%20g%C3%BCvenli%C4%9Fi%20korumak%20amac%C4%B1yla%20kurulmu%C5%9Ftur.> (Son Erişim Tarihi: 26.03.2024)

ürünü olduğu için ve bu çalışmada da mevcut sistemin analizi gerçekleştirileceği için alternatif düzen fikirlerine, örneklerine yer verilemeyecektir.

1.1.1. Roma'nın Küllerinde Yeşeren Güç Buhranı

Avrupa merkezli gelişen uluslararası hukuk düşüncelerinin izlerini Antik Yunan'a kadar sürmek mümkün gözükmemektedir.² Her ne kadar uluslararası hukukun temeli olan diplomasi ve antlaşmalar Doğu kaynaklı olsa da Avrupa düşünsel mirası Antik Yunan temelli kurulmuştur.³

Roma Dönemi, tarihsel olarak uzun yüzyıllar sürmüş olup etki gücü bağlamında hala süren bir ideale işaret etmektedir. Uluslararası hukuk özelinde büyük çalışmalar yapılmamış sayılsa da ortaya koymuş olduğu küresel egemenlik ideali bağlamında uluslararası hukuk dahil olmak üzere pek çok sosyal bilimler disiplininin temeline esin kaynağı olmaktadır. Roma'nın uluslararası hukuka sınırlı bakışına *Silent leges inter arma, Si vis pacem, para bellum*⁴ gibi veciz sözler örnek gösterilebilmektedir. Martti Koskenniemi de *jus gentium* kavramını temel alarak bir uluslararası hukuk tarihi incelemesi hazırlamıştır ve bu kavramın uluslararası hukukun oluşum ve dönüşüm süreci içerisindeki önemine işaret etmiştir.⁵ ⁶ Dünyayı Romalılar ve barbarlar olarak ikiye ayıran Romalıların, günümüzde uluslararası hukuk dairesinde kalan çalışmaları da Stoacılıktan doğan ve Hristiyanlık ile devam eden tek dünya ideallerinin “pragmatik” bir rasyonalizasyonundan ibaret gözükmemektedir.

² Paolo Amorosa, *Rewriting the History of the Law of Nations*. 1. Baskı, (Oxford: Oxford University Press, 2019), 28

³ Melda Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, 13. Baskı (İstanbul: Beta, 2019), 4

⁴ Bu mesel ile bulur cümle düvel fevz ü felâh/ “Hâzır ol cenge eğer ister isen sulh ü salâh” mısralarının ikinci kısmı tam karşılığı ile Osmanlı döneminde kullanılmıştır.

⁵ Bu kavram geniş bir incelemeye tabi tutulabilecek ise de çalışmamızın kapsamı gereğince üzerinde durulmayacaktır.

⁶ Martti Koskenniemi, *To the Uttermost Parts of the Europe*, 1. Baskı, (Cambridge: Cambridge University Press, 2021), 143

Hem hükümdarlar hem devletler için egemenliğin meşruiyet kaynağı meselesi, tarih boyunca hemen tüm dünyada egemenlik iddiasında olan güçler bakımından önem arz etmiştir. Asya'nın bozkır temelli Türk-Moğol devletlerinde hükümdarın Oğuz Kağan ya da Cengiz Han'ın soyundan gelmesi şartı⁷ olması gibi Roma sonrası Avrupa genelinde de "Roma mirasının meşru varisi" olma gibi bir temele dayanılmıştır.⁸ Hristiyanlaşan Roma sonrası ortaya çıkan Papalık kurumu da dini temeliyle meşruiyet icazeti alınması gereken farklı bir kurum olmuştur. Kilise'nin kurumsallaşmasıyla Roma'nın kuvvetten hızla düşmesi aynı zamanlara rastlamış ve dönemin fikir ortamı bu şartlar içerisinde şekillenmiştir. Doğal olarak Roma İmparatorluğu'nun kudretini kaybedip parçalanmasından itibaren bu meşruiyet temellendirmeleri, hem "Roma İdeali" hem Kilise kaynağından beslenmek mecburiyetinde kalmıştır.⁹

Roma'nın dağılışımdan itibaren başlayan Orta Çağ karmaşık bir dönem olarak ön plana çıkmıştır. Çünkü Roma döneminin düşünsel mirası ilerideki çağlara kadar gerek devletler gerek toplumsal sınıflar arasında bölüşülememiştir. Hristiyanlığın ilerleme sürecinde "yeryüzü krallığı" fikri ile oturan tekçi egemenlik fikri, Hristiyanlığın aksine gerileyen Roma'nın kuvvetinin parçalanması ile örtüşmemiştir. Roma ideal tek egemen kudretine eriştiğinde Hristiyanlık (Roma İmparatorluğu nezdinde) yok iken Hristiyanlık ve stoacılığa nazaran daha detaylı oluşan 'yeryüzü krallığı' ideali Roma'ya egemen olduğunda ise eski gücünden uzaklaşan Roma göze çarpmaktadır. Roma'nın dağılışı ile birlikte de farklı bir dönem başlamıştır. İleride incelenecek *Res publica Christiana* kavramı ile birlik idealinin oluşturulmaya çalışılması bu kaos döneminde ortaya çıkarken St. Augustinus'un ortaya koyduğu "Haklı Savaş" fikri de henüz yeni filizlenmeye başlamıştır ki bu kavram, bir "teori"den ziyade ancak bir "tutum" yahut "yaklaşım" olarak nitelendirilebilecek seviyede ortaya atılmıştır.¹⁰ Nitekim St. Augustinus,

⁷ Timur bu şart gereği hiçbir zaman Sultan, Hakan gibi unvanları kullanmamıştır.

⁸ Haşim Özpolat, "Tanrının Siyasetinden Siyasetin Tanrısına Egemenlik Kuramının Dönüşümü", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, c.23, s.2, s.146

⁹ a.g.e 147,148

¹⁰ John Mark Mattox, *Saint Augustine and the Theory of Just War*, 1. Baskı (Continuum: 2006), 4

meşhur stoacı-hukukçu-devlet adamı Cicero'dan etkilenmiştir ki bu fikirler klasik Roma'nın bakış açısını da yansıtmaktadır.¹¹

Roma İmparatorluğu'nun dağılması ile birlikte Avrupa'daki yeni egemen kuvvetler arasında ciddi bir güç savaşı ortaya çıkmıştır ve tarıma dayalı feodal üretim modeli yaklaşık bin yıl boyunca üstünlüğünü korumuştur.¹² Doğudan gelen Hunların başlattığı ve literatürde Kavimler Göçü olarak anılan sürecin akabinde gelişen göçebe akıncılar istilaları, güney İtalya ve İber Yarımadası'nı fetheden İslam kuvvetleri ve Kuzeyden pratik gemicilik teknolojileri ile birlikte özellikle deniz kenarı şehirleri sürekli olarak vuran Viking hareketleri, Avrupa'yı 4. Yüzyıldan itibaren derin bir kaosa sürüklemiştir.¹³ Bütün bu olayların neticesinde, yüzlerce yıl medeniyetin kerterizi olarak alınan Roma'nın azametinden geriye bir kül yığını kalmıştır.

1.1.1.1. Pax Bellum¹⁴

Günümüzde uluslararası hukuk vasıtasıyla var olan savaş, kuvvet kullanmanın kademe kademe yasaklanmasını takiben BM Şartı ile yasaklanmasından bağımsız olarak, sınıflandırılabilir. Roma Dönemi'nde geniş bir kuramsallaştırma olmasa da uluslararası hukuk uygulamalarını ekonomi-politik bağlamda incelemek mümkün gözükmektedir. Yukarıda bahsedilen *Si vis pacem, para bellum* sözünün kaynağı olarak gidilen Vegetius'un *De Re Militari*'si incelendiğinde ya da Romalıların "Barbarlara" karşı neden savaştığı incelendiğinde bu yaklaşımı bir "savaş fetişizmi" olarak ele almak hatalı olacaktır.¹⁵ Esasen pek çok savaşın mantığı, günümüzde de sınırlı ölçüde BM Şartı gereğince imkan olup olmadığı tartışılan kuvvet kullanma stratejisiyle

¹¹ Mattox, *Saint Augustine and the Theory of Just War*, 14

¹² Çalışmamızın devamında bu sürece değinilecektir.

¹³ Jacques Le Goff, *Ortaçağ Batı Uygarlığı*, çev. Hanife Güven-Uğur Güven, 3. Baskı, (İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2019), 28-43

¹⁴ Barış Savaşı

¹⁵ Flavius Vegetius Renatus, *Roma Savaş Sanatı*, çev. Samet Özgüler-Kutsi Aybars Çetinalp, 2. Baskı, (İstanbul: Kronik Kitap, 2019), 80

örtüşmektedir. Günümüzde, bir yarım yüzyılda gerçekleşen iki büyük dünya savaşının gösterdiği derin acıların bir daha yaşanmaması için kurulduğu söylenen, BM Örgütü'nün "kesinlikle" yasakladığı savaşlara rağmen caydırıcı olarak "meşru" kuvvet kullanma metotları nasıl benimsendiyse, inceleyebildiğimiz kadarıyla tarih içindeki savaşların önemli bölümünün "gayesi" de barış olmuştur. Ayrıca BM Dönemi içerisindeki stratejilere son bölümde değinilecektir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda da yakın bir örneği görüleceği üzere klasik tarım imparatorluklarında savaş bir ekonomik "gereklilik" olarak göze çarpmaktadır.¹⁶ Ganimetler ve boyun eğdirilen toplumlardan alınan haraçlar ciddi bir ekonomik girdi oluşturmaktadır. Fetihler yavaşladığında yahut başka bir deyişle masraflar bu gelirleri karşılayamadığında kudretli imparatorluklar krize girmektedir.¹⁷ Roma devrinde de kuzey, orta ve doğu Avrupa'da yapılan savaşların ana gayesi "cezalandırma" maksatlı olmuştur.¹⁸ Sezar dönemi Galya'nın alınışı ve Augustus döneminde büyük bir bozgunla sonuçlanan Teutoburg Muharebesi örnek olarak incelenecek olursa savaşların ana sebebi olarak savunmanın saldırıdan daha maliyetli olması gösterilebilmektedir.¹⁹ Romalılar, çoğu topluluk ile anlaşma yoluna gitmiş fakat bu anlaşmalara uymayanları ya da anlaşma kurmayarak saldırgan tutum benimseyen topluluklara karşı "cezalandırma" seferlerine gidilmiş, neticede başarılı olan seferleri takiben düşman bölgeler nötrale edilmiş ya da dost hale getirilmiştir.²⁰

¹⁶ Selahattin Döğüş, "Osmanlılarda Gaza İdeolojisinin Tarihi ve Kültürel Kaynakları", *Belleken*, c.72 s. 265, 817-888, s.823,824 <https://doi.org/10.37879/belleken.2008.817>

¹⁷ Toprağın işlenmesi ve askerliğin bağlantılı olduğu Tımar Sistemi gibi sistemler Roma'da, Doğu Roma'da ve pek tabii ki Osmanlı'da da mevcut olup; bu döngüsel sistem kırıldığında ekonomik durum felce uğramaktadır.

¹⁸ Neil Faulkner, *Kartalların İmparatorluğu*, çev. Çağdaş Sümer, 2.baskı. (İstanbul: Yordam Kitap, 2017), 249

¹⁹ Savaşların nimet-külfet dengesi çok değişkenli denklemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir örnek vermek gerekirse; Caesar öncesi Mısır'ın ele geçirilmemesidir. Mısır'ın tahıl anlamında Roma için kritik bir önemde olduğu, burası ele geçirilir ve bir vali(yönetici) atanırsa atanan valinin çok güçlü olacağı, oradan gelecek tahıl akışını sekteye uğratma kozunun bir valinin elinde bulunmasının tüm Roma Cumhuriyeti'nin kaderini etkileyebileceği göz önünde bulundurulmuş ve bu bölgeyi elde tutmak yerine daha maliyetli olsa da dış bir devlet olarak kalması, bu şekilde de para karşılığında tahılın alınması yeğ tutulmuştur.

²⁰ Faulkner, *Kartalların İmparatorluğu*, 249

Savaşa bu bakış açısı sadece Roma'ya özgü değil pek çok topluma özgüdür. Harici bir başka örnek de Timur'un Altınorda Han'ı Toktamış'a ve padişah Yıldırım Beyazıt başta olmak üzere düzenlemiş olduğu pek çok sefer, cezalandırma mahiyetiyle gerçekleştirilmiştir. Yerli kuvvetlere boyun eğdirirken önce küçük seferler düzenleyip itaat etmeyenlere yönelik başka seferler düzenlediği stratejisini hayatı boyunca kullanmış ve başarılı olmuştur.²¹ Nitekim 1402'de Ankara Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ni mağlup ettikten sonra toprakları doğrudan idare etmemiş, cezanın verildiğini düşünerek ve o bölgede kendisine bağlı kalacak beylikleri destekleyerek Çin seferine hazırlık için Orta Asya'ya dönmüştür.²²

Roma'daki "Pax Romana" olarak anılan devir Julius Caesar sonrası iç savaşın Augustus Caesar lehine bitmesinden önemli stoacı felsefecilerden "filozof-imparator" Marcus Aurelius'un tahta çıkışına kadarki süreci ifade etmek için kullanılır.²³ Bu süreçte yaşanan savaşlar ekseriyetle Germen kabilelere karşı yapılan cezalandırma seferleri olduğu için bir barış dönemi olarak anılmaktadır. Savaşlar sona ermemiş, *Si vis pacem, para bellum* veczine ilham kaynağı olarak "barışı" sağlamak için yapılmıştır. Bu da barışın ve savaşın hangi aktörler açısından değerlendirilmesi gerektiğini gözler önüne seren bir değerlendirmedir.

Bir diğer meşhur barış "Pax Mongolica" da benzeri bir noktayı işaret etmektedir.²⁴ O devre kadar yaşanan en kanlı savaşların tarafı olan Moğollar'ın, 13. ve 14. Yüzyılda Avrasya steplerini elde bulundurmasından ötürü bölgede yaşanan durumu ifade etmek için kullanılmaktadır. Nitekim Timuçin de Cengiz Han sanını

²¹ Beatrice Forbes Manz, *Timurlenk: Bozkırların Son Göçebe Fatih*, çev. Zuhal Bilgin, 8. baskı, (İstanbul: Kronik Kitap,2019), 129

²² İsmail Aka, *Timurlular*, 1.baskı (İstanbul: Kronik Kitap,2019), 43-45

²³ Bu hususta başka tarihler de belirtilmektedir. Örneğin MÖ 30-MÖ161 tarihi için bkz. Faulkner, Roma Kartalların İmparatorluğu, 204

²⁴ İpek Yolu olarak adlandırılan tarihi ticaret yolunun kontrolünü tutmak ve bu yolu tek parça halinde güvenli bir şekilde tutmak, o dönem için zenginliğin en büyük kaynağı olmuştur.

olarak tüm Moğol kabilelerini birleştirdikten sonra barış ortamında ticareti canlandırarak Moğol ulusunu ihya etmeye odaklandığını, dünyayı kasıp kavuran savaşlardan önce ifade etmiştir.²⁵ Fakat Otrar Faciası olarak anılan olaydan sonra büyük savaşlara ve ölümlere sebep olan dönem başlamış ve barışı kurmanın en önemli yolu olarak savaşın kullanılması metodu benimsenmiştir.²⁶

Literatürde daha pek çok “Pax X” kullanılmış²⁷ ve hatta çalışmamızda da kısmen incelendiği üzere savaş, uluslararası hukuk tarihine de konu olan olaylar içinde kendisine içkin olarak kötü kabul edilmemiştir. Meşru Savaş değil kötü, kutsal görülürken; meşruiyet atfedilemeyen savaşlar kötü olarak görülmüştür. Savaş kavramına içkin olarak iyi ya da kötü moral değerler atfedilmesine çalışmamızın devamında da değinilecektir.

1.1.1.2. Avrupamerkezci Uluslararası Hukukun Temelleri

Bu bölümde inceleneceği üzere “avrupamerkezci uluslararası hukukun temelleri”, bir hukuk dalı olarak ortaya çıkışından ziyade günümüzde kapsadığı alanlardaki görüşlerin çıkışına ilişkindir.

Orta Çağ ile başlayan egemenlik krizi dönem içerisinde çok başlı bir Avrupa sistemi yaratmıştır. Egemenlik kavramının başlı başına yorum krizi içerisinde olduğu bu dönemde egemenlerarası ilişkiler de haliyle düzenli bir hal formuna bürünememiştir.²⁸ Uluslararası hukukun gelişimi için devlet ve meşruiyetini dayandırdığı egemenlik kavramı büyük önemi haizken var olan kriz ortamı, bu dönemin Avrupa merkezli uluslararası hukuk görüşü bağlamında incelenmesini

²⁵ Jack Weatherford, *Cengiz Han*, çev. Sermin Karakale, 4. Baskı, (İstanbul: Kronik Kitap, 2019), 161-162

²⁶ a.g.e

²⁷ Bir diğer güncel örnek olarak “Pax Americana” tartışmaları da bizce bu bağlamda inceleme konusu olabilecektir.

²⁸ Hakkı Hakan Erkiner, *Uluslararası Hukukun Sosyolojisine ve Uluslararası Hukukun Tarihine Giriş*, 2. Baskı (Ankara: Seçkin, 2023), 112-113

ancak düşünsel altyapının incelenmesi yoluyla mümkün kılmaktadır. Çünkü bugün uluslararası hukuk terminolojisinde anlaşılan anlamıyla egemenlik, eşitlerarası ilişki ve hatta en başta devlet kavramı o günkü kullanımları ile ya aynı anlama isabet etmemektedir ya da öyle bir kavramın karşılığı henüz bulunmamaktadır.²⁹

732 yılında gerçekleşen Poitiers Savaşı Charles Martel'a çok önemli bir san kazandırmıştır.³⁰ Bu sanın neticesinde ön plana çıkmaya başlayan Frank gücü, İslam akınlarının Avrupa'nın içlerine ilerlemesine son vermiş ve Avrupa içindeki güç mücadelesinde bir modelle yükselişe geçmiştir. Charlamagne'ın 800 yılı noelinde Papa III.Leo'nun elinden taç giymesi ve bu törenin tartışmalı anlamlarıyla³¹ birlikte Westphalia'ya kadar Avrupa güç dengesinin sacayağı olarak betimlenebilecek üç güç belirginleşmiştir. Bunlar; Kutsal Roma İmparatorluğu, farklı yerlerde de oluşan krallık aristokrasisiyle onlara bağlı olan ama topraklarında kesin söz sahibi olan feodal beyler ve Papalık (Kilise olarak da anılacaktır) güçleridir. Vakit vakit birbirleriyle rekabetlerinde ön plana geçen bir güç olsa da bu üçlü güç hem rekabete hem bazı zamanlarda "zorunlu" iş birliğine yüzyıllar boyunca devam etmiştir. Bu dönem bazında özellikle evrenselci imparatorluk anlayışıyla daha merkezi nitelikli krallıklar anlayışı arasındaki güç mücadeleleri etkin olmuştur.³²

Kutsal Roma İmparatorluğu, adı üzerinde olduğu üzere, mirasını Roma İmparatorluğu olarak belirlemiş ve evrensellik ideallerini Hristiyan Roma İmparatorluğu dönemi ile özdeşleştirmiştir. Bu doğrultuda Kilise otoritesini de İmparatora tabi kılarak tek egemen güç olmak için savaşlar yürütmüşlerdir. Kilise de zaman zaman İmparator ile Kilise gücünü eşit olarak görmüş ve dünyevi kılıç-ilahi kılıç ayrımını öne sürmüştür. İmparatorluk kuvvetlerini yenilgiye

²⁹ a.g.e. 121

³⁰ Tours Muharebesi olarak da geçer.

³¹ R.H.C. Davis, *Orta Çağ Avrupa Tarihi*, çev. Rümeysa Şişman, 1. Baskı (İstanbul: Dergah Yayınları, 2020), 155-157

³² Erkiner, *Uluslararası Hukukun Sosyolojisine ve Uluslararası Hukukun Tarihine Giriş*, 107.

uğrattıklarında ise dünyevi kılıcın(gücün), ilahi kılıca(güce) tabi olduğunu iddia etmişlerdir.³³ Doğal hukuk görüşleri çerçevesinde savaflara ve barıflara bu amaçlar bağlamında atıflar yapılmış, savaşların meşruiyeti Hristiyanlığın selameti temelinde açıklanmıştır.³⁴

Kilise bu bağlamda Roma'nın varisi olma iddiasıyla ortaya çıkmış ve ilahi kılıç yani ilahi kuvvetle evrensel egemenlik iddiasında bulunmuştur.³⁵ Çeşitli kavramlar yoluyla bu iddiaların gerçekteşmesi için geniş çapta organizasyonlar yapmıştır.

Bu hususta verilebilecek en önemli örnekler Haçlı Seferleri ve *Res publica Christiana* kavramıdır. Haçlı seferleri her ne kadar Kudüs merkezleri kutsal toprakların Hristiyan güçlerce yönetilmesi olarak anlaşılsa da çok daha geniş bir sahayı kapsamaktadır, öyle ki yakın zamanlarda bile, Bush tarafından 11 Eylül sonrası Irak İşgali bir "Haçlı Seferi" olarak ifade edilmekte olup³⁶ şu an incelenen dönem açısından 3 ana başlığa ayrılabilir. Bunlar Müslümanlara karşı haçlı seferleri, Paganlara karşı haçlı seferleri ve Heretiklere karşı haçlı seferleridir. Nitekim bu din temelli ayrımlar üzerine yapılan çalışmalar, modern uluslararası hukukun yükselmesine teorik dayanak olarak kullanılmıştır.³⁷ Viking istilaları sonucunda pek çok farklı gerekçeyle birlikte baskınlar azalmış, Vikinglerin ekseriyeti Hristiyanlığı tercih etmiştir. Kuzeydoğu Avrupa'daki haçlı seferleri de o bölgenin Hristiyanlaşmasını sağlamış Avrupa'daki Hristiyan topluluğu genişletmiştir. En bilinenleri Bogomiller olarak anılan ve günümüzde bilindiği şekilde Bosna&Hersek yöresinde bulunan grupla birlikte Toulouse merkezli (Occitane) bölgesinde belli bir yönetime ulaşmış kilise otoritesini kati suretle

³³ Ed. Umberto Eco, *Ortaçağ c.2*, çev. Leyla Tonguç Basmacı, 3. Basım,(İstanbul: Alfa, 2017), s. 29-32

³⁴ Bkz. Ortaçağ Hristiyan dünyasında 'Haklı Savaş' teorileri.

³⁵ Zeki Mesut Alsan, *Yeni Devletler Hukuku, II.Cilt (Milletlerarası Camianın Düzenlenmesi)*, (Ankara: Güney Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.O., 1951), 17

³⁶ <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010916-2.html> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

³⁷ Erkiner, *Uluslararası Hukukun Sosyolojisine ve Uluslararası Hukukun Tarihine Giriş*, 118

reddeden gruplar haçlı seferleri neticesinde büyük bir kıyımı müteakiben bertaraf edilmiştir.³⁸ Fransa Kralı'nın Papalık ile olan yakın ilişkisi her ikisinin de otoritelerini sağlamlaştırmasında fayda sağlamış³⁹, İmparatorluk kuvvetinin öne sürdüğü iddialar akamete uğramıştır.

Fakat bu iki tip haçlı seferlerinin başarıya ulaştığı kabul edilse de Müslümanlara karşı yapılan haçlı seferleri büyük ölçüde başarısızlıkla sonuçlanmıştır. İber Yarımadası'nda hüküm süren İslam devleti Poitiers Savaşı neticesinde durgunlaşmış, 1031 yılında parçalara ayrılıp Hristiyan Avrupa için tehdit olmaktan çıkmış ve nihayetinde 1492 yılında "*Reconquista*" tamamlanıp yarımadaadaki Hristiyanlar ve Yahudiler kırıma ve zorla din değiştirmeye ya da sürülmeye tabi tutulmuşlardır.⁴⁰ Buna karşın Doğu Avrupa'da Bizans toprakları 1055 Büyük Şizma'sı ile manevi otorite olarak Katolik Avrupa'dan ayrılmış ve devamında Türklerin ilerlemesi ve kuvveti ile hem haçlı seferleri hem Hristiyan devletler mağlubiyete uğratarak Hristiyan Avrupa için tek ve çok güçlü bir tehdit haline gelmiştir.⁴¹

Uluslararası hukukun gelişimi açısından esas şekillenme dönemin tarihsel düşün mirasını takip etmiştir. Batı perspektifindeki uluslararası hukukun bu süreçte gelişimi sekteye uğramıştır ve bunların sebebi olarak üç engel gösterilmiştir: Ulusüstü niteliği haiz kanonik hukuk ve Papalık'ın evrensel egemenlik düşüncesi, ilkinde karşıt olarak Kutsal Roma İmparatorluğu'nun evrensel egemenlik iddiaları ve -özellikle üçüncü güç olan merkezi krallıkları negatif etkileyen- özel mülkiyet ilişkileri üzerine bina edilmiş feodalite.⁴²

³⁸ Eco, *Ortaçağ*, 225-230

³⁹ a.g.e 84

⁴⁰ a.g.e 66, 67

⁴¹ a.g.e 50

⁴² Erkiner, *Uluslararası Hukukun Sosyolojisine ve Uluslararası Hukukun Tarihine Giriş*, s.117

Merkezi krallıklarla İmparatorluk ve Kilise arasındaki rekabet, yukarıda bahsedildiği üzere egemenin kim olacağı sorusu üzerinden şekillenmiştir. Orta Çağ müddetince merkezi krallıklara nazaran daha kuvvetli olan Kilise ve İmparatorluk kuvvetlerinde ise “evrensel egemenliğin” kimde olacağı tartışmaları yürümüştür. Hem farklı devletlerin oluşması hem de birbiriyle sıkı rekabet halindeki sınıfların mücadelesi “tek egemen güç” olma idealine ilişkin olmuştur. Uzun yüzyıllar boyu yaşanan çekişme neticesinde 16.yüzyıla gelindiğinde artık şartlar değişmiş ve birkaç yüzyıldır kendini gösteren tehlikeye ek olarak kuvvetlenerek gücünü artıran burjuva sınıfı, güç savaşlarında dengeyi aristokratlar lehine bastırmış, tek egemen olma iddiasını savunan sınıflar ve devletler yeni bir strateji belirleme yoluna gitmişlerdir.

Bu dönem boyunca Jus ad Bellum’a ilişkin kurallar çerçevesindeki tartışmalarda *Res publica Christiana* kavramı mühim bir yer kaplamaktadır. Tartışmalar bu çerçevede yürütülmüşken savaş açma kuralları *Res publica Christiana* içinde başka Hristiyan olmayanlara -Sarazenler, Türkler, Müslümanlar, Heretikler- başka uygulanmıştır. Fakat daha başka çok daha yeni bir konu gündeme gelecektir ki “Coğrafi Keşifler” ismiyle literatüre geçen gelişmelerle yeni bir dünyanın kapısı aralanmıştır. Yeni keşfedilen kıtalar ve oradaki yerlilerin durumuna ilişkin tartışmalara, bu bölümde “*Res publica Christiana*” kavramının Avrupa’daki uluslararası hukukun gelişimine etkisi incelendikten sonra değinilecektir.

1.1.1.3. *Res publica Christiana*

Res publica Christiana terimi St. Augustine’e ve dolayısıyla Roma dönemine uzanan bir tarihe sahiptir. Bu ideal 800 yılı noelinde Papa’nın elinden taç giyerek tahta geçen Charlemagne ve Papa III.Leon tarafından diriltirmiştir.⁴³ Bu kavramla

⁴³ Erkiner, *Uluslararası Hukukun Sosyolojisine ve Uluslararası Hukukun Tarihine Giriş*, s.109

bahsedilen “Yeni Roma” idealine ulaşma yolunda farklı bir yöntemi ifade etmektedir. Gelecek yüzyıllarda İmparatorluk ve Papalık arasında sorunlar yaşanıp, merkezi krallıklar önem kazanıp güç dengesi değişse de *Res publica Christiana* kavramı değişmemiş sadece ifade ettiği anlam farklılaşmıştır.⁴⁴ Özellikle 13. Yüzyılın ortasında II. Friedrich’in ölümüyle İmparatorluk son derece zayıflamış⁴⁵ ve güç mücadelesinin kazananı o zamanlar için Papalık olarak gözükmüştür. Ancak Avrupa’daki devletlerin bağımsız olsa da bu Hristiyan Birlik ideali çerçevesinde belirli bir uyuma sahip olması gerektiğine işaret edilmektedir.

Uluslararası hukuk açısından önemi de Avrupa devletlerine yönelik Türk baskısının artması ile başlamıştır. Bilhassa Osmanlı Devleti’nin gücünün kırılmaya başladığı 17. Yüzyıl sonlarına kadar, Avrupa devletlerinin içerisindeki karmaşayı belirli dönemlerde dizginlemek için yapılan Haçlı Seferleri çağrılarında kullanıldığı görülmektedir. Tarih alanının büyük müelliflerinden Halil İnalcık başta olmak üzere bahsedilen dönemlerde çalışmaları bulunan tarihçilerin ve uluslararası hukuk tarihi araştırmacılarının çalışmalarında görüleceği üzere, temel anlamıyla Haçlı Seferleri sayısız kez gerçekleştirilmiştir.⁴⁶ 1396 Niğbolu Savaşı, 1444 Varna Savaşı gibi çok sayıda örnek başarısız Haçlı Seferleri olarak anılsa da Türklerin Akdeniz’deki mutlak otoritesine son veren İnebahtı Deniz Muharebesi’yle bu muharebeye giden yolda kurulan 1571 tarihli Kutsal İttifak ve yine Türkleri Orta Avrupa için bir tehdit olmaktan çıkaran 1683 tarihli başarısız II. Viyana Kuşatmasını takiben 1684’te kurulan ve 1699 Karlofça Antlaşması’na kadar devam eden Kutsal İttifak bazı örnekler olarak sayılabilmektedir.⁴⁷ Türklerin henüz Avrupa’da ilerlemeye başladığı dönemlerde de, Orta Avrupa’daki hakim güç olduğu dönemlerde de bu kavrama dayanarak savaşların yapıldığı görülmektedir.

⁴⁴ Erkiner bu konuda aksini düşünmektedir. “Res publica Christiana” kavramının terk edildiğini ve yeni bir “Monarkların Avrupası” kurulduğunu ifade etmektedir.

⁴⁵ a.g.e s.114

⁴⁶ Eco, *Ortaçağ*, s. 50

⁴⁷ <https://www.encyclopedia.com/history/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/holy-leagues> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

Res publica Christiana kavramının önemi, Hristiyan olmayan ve Roma'nın mirasçısı olarak görülmeyen bir gücün tehlike arz ettiği zamanlarda birbiriyle husumeti olan devletleri bir ölçüde bir araya getirip savaştırma gücünde tecessüm etmesindedir. Savaşların meşruiyeti bu kavrama uygunluğu ölçüsünde değerlendirilmiştir. Sadece savaşa başvurmaya ilişkin değil barışın geçerliliğine ilişkin uluslararası hukuk kurallarının geçerliliği de *Res publica Christiana*'nın faydası gözetilerek kararlaştırılmıştır.

En önemli örneklerden birisi Edirne-Segedin Antlaşması'nın ihlali meselesidir. II.Murat pek başarılı olmayan bir dizi savaştan sonra hem inzivaya çekilerek tahtı çocuk yaştaki oğlu Mehmet'e bırakmak, bunu yaparken de kapsamlı bir barış imzalamak için 1444 yılında Edirne-Segedin Antlaşması'nı imzalamıştır. Taraflar 10 yıllık barışı kararlaştırmış ve teminat olarak da kendi kutsal kitapları üzerine yemin etmişlerdir.⁴⁸ Barış neticesinde taraflar kendi bölgelerine dönerken önemli bir kuvvet toplamış olan Kardinal Iulianus, barışı imza eden delegasyon ile karşılaştığında “günahı kendi üzerine aldığını” söyleyerek barış anlaşmasını yırtmış, kuvvetlerini harekete geçirip baskın yapılmasını söylemiştir.⁴⁹ 1444 tarihinde gerçekleşen Varna Savaşı, Avrupa tarihi açısından bir dönüm noktası olmuş, Kral Ladislaus ve Iulianus ölmüş ve yırtılan barış antlaşmasının süresi dolmadan İstanbul, Türkler tarafından fethedilmiştir.⁵⁰

Avrupa içerisindeki bu korku zamanla artmış ve gitgide *Res publica Christiana* için daha büyük tehdit haline gelmiştir. Avrupa içi barışın ideal olarak varsayıldığı barış düzeninin önemli düşünürlerinden ve pasifist olarak tanımlanan Erasmus, savaşların lanetlenmesi ve meşru görülmemesi gerektiğini ifade ederken bir şerh

⁴⁸ Edward Gibbon, *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*, çev. Asım Baltacıgil ve Burcu Okay 8. Cilt, 1.baskı, (İstanbul: Indie Kitap, 2021) 92

⁴⁹ a.g.e 92-93

⁵⁰ a.g.e 94,95

düşmüştür ve “Res publica Christiana’nın selametini tehdit eden Türklere karşı” yapılan savaşları “iyi” olarak görmüştür.⁵¹

1.1.2. *Brevisima Relacion de la Desturuccion del Nuevo Mundo*- Francisco de Vitoria Dönemi Uluslararası Hukuk⁵²

Dünyayı ve pek tabii ki uluslararası hukuka bakışı değiştiren bir diğer gelişme de 15. Yüzyılın sonunda Avrupa kıtası içerisinde bir sıkışmışlık baş göstermişken yaşanan Hint Deniz Ticaret Yolları’nın ve Amerika kıtasının Avrupalılar tarafından keşfedilmesi olmuştur. Başlangıçta Hint deniz ticaret rotaları üzerinde kurulan Portekiz menşeli ticari koloniler, o dönem Portekiz’in kuvveti ve ticari amaçlarına ek olarak Afrika kıtasındaki coğrafi zorluklar ve Hindistan’da karşı koyabilecek kuvvetli güçlerin yer alması⁵³ hasebiyle günümüzde Uluslararası Hukukun ilgi sahası olarak tanımlayabileceğimiz alanlarda fazla tartışma getirmemiştir. Fakat İspanyolların öncülüğünde yerleşimlere ve istilalara başlanan Amerika kıtası, (nam-ı diğer Yeni Dünya) barındırdığı kolay zenginlik getiren madenler ve sınırsız yerleşim imkanı sunan toprakları sebebiyle bu ilgiyi fazlasıyla celbetmiştir. Klasik bir görüşe göre “uluslararası hukukun kalkış noktaları” olarak belirtilen tarihlerin ilki Amerika Kıtası’nın Avrupalılar tarafından keşfi olmuştur.⁵⁴ James Brown Scott, bu tarihin uluslararası hukukun gelişimine etkisini, 1532 ve 1625 tarihlerini de katarak ve birbirini takip eden aşamalar dizisi olarak yorumlayarak bir başlangıç noktası olarak belirlemiştir.⁵⁵ 1532 tarihi kısım içinde değerlendirileceği üzere Salamanca Okulu’nun faaliyete geçmesindeki konuşmasıyla bir uluslararası

⁵¹ Frederic J. Baumgartner, *Declaring War in Early Modern Europe*, (New York: Palgrave Macmillan, 2011), 59

⁵² Yeni Dünyanın Yok Edilişinin Kısa Açıklaması

⁵³ Bu bölgelerde esas ilerleyiş Birleşik Krallık tarafından yapılacaktır.

⁵⁴ Ahmet Haluk Atalay, “Uluslararası Hukuku Vareden Tarihsel Dönüşüm Kesiti 1492-1648” in Hayrettin Ökçesiz (haz.), *“Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi-2”* 1. Baskı (İstanbul: AFA Yayınları), 115

⁵⁵ a.g.e

hukuk tanımını ortaya koyan Vitoria ile önemli iken 1625 tarihi Hugo Grotius'un *De Jure Belli ac Pacis*'inin yayımlanma tarihidir.⁵⁶

Amerika Kıtası'nı keşfederek Portekizlilere rakip bir güç olarak sahneye çıkan İspanyolların ardından Papa VI. Alexander'ın hazırlanmasına yardımcı olduğu ve iki Katolik devlet arasında savaş çıkmamasını sağladığı, 1494 yılında imzalanan Tordesillas Antlaşması bu hukuk döneminin ilk mühim metni olmuştur.⁵⁷ Öyle ki 18. Yüzyıla gelindiğinde dahi Latin Amerika'da bir sınır uyuşmazlığı olduğu zaman -birinci derecede başvurulacak farklı bir hukuk metni olmadığı takdirde- Tordesillas Antlaşması bir temel metin olarak başvuru kaynağı olmuştur.⁵⁸ Ancak antlaşmanın içeriği incelendiğinde gözüktüğü üzere tüm dünyayı iki devlet arasında paylaşması gerçeği başta Fransız kralı olmak üzere Katolik dünyayı rahatsız etmiştir.⁵⁹ İspanyollar aslan payını elde etmiş ve güçlü bir donanmaya sahip olmasına rağmen ilerleyen zamanlarda İngiltere ve Hollanda'nın öne geçmesiyle birlikte sadece askeri kuvvetle korunan antlaşma, askeri kuvvet yoluyla "antlaşma dışı" devletler tarafından aşılmıştır.⁶⁰ Bu süreç de farklı perspektiflerden de çalışmamızın devamında değinileceği üzere Papalık'ın kaybettiği otoritenin tescillerinden birisi olmuştur.

Bartolomeo de las Casas'ın eseri doğrudan bir uluslararası hukuk çalışması olarak değilse de Avrupalıların sahip olması gereken moral yükümlülükleri incelemiş iken Vitoria ve Hugo Grotius'un eserlerinin uluslararası hukuk nezdindeki önemi, uluslararası hukukun ne olduğuna ilişkin tanımlarının ve detaylı haliyle ilgi alanlarının incelenmesinden ileri gelmektedir.⁶¹ Çalışmalarında yerlilerin mallarının ne olacağından yerlilerin sözleşme hürriyetlerine kadar pek

⁵⁶ Atalay, "Uluslararası Hukuku Vareden Tarihsel Dönüşüm Kesiti 1492-1648", 115

⁵⁷ Koskenniemi, *To the Uttermost Parts of the Europe*, 156

⁵⁸ Atalay, "Uluslararası Hukuku Vareden Tarihsel Dönüşüm Kesiti 1492-1648", 120-121

⁵⁹ a.g.e 120-121

⁶⁰ a.g.e 122

⁶¹ Vitoria yazılı olarak eserlerini kaleme almasa da üniversitede verdiği derslerin notları günümüze kadar ulaşmıştır.

çok alan tartışılmışsa da çalışmamızın konusu gereği yalnızca evrensel düzen iddiaları kapsamında barış ve savaşa başvurma doktrinleri incelenecektir.

Bartolomeo de las Casas, 1474 doğumlu İspanyol bir keşiştir. Bu başlığa esin olan “Yerlilerin Yok Edilişinin Kısa Tarihi” ismiyle Türkçeye çevrilmiş “*Brevisima Relacion de la Desturriccion de las Indias*” kitabın yazarı olarak olarak anılmaktadır. Kitabında özetle, “keşfedilen Yeni Dünya”da yaşayan yerli halkların karşı karşıya kaldığı zorlukları bir din adamı olarak eleştirmiş, yerlilerin öldürülmemesi gerektiğini ahlaki bir arka planla açıklarken onların aslında Hristiyanlaştırılabileceğinden bahsetmiştir.⁶²

Francisco de Vitoria ismi ise “modern uluslararası hukukun kurucusu kimdir?” sorusuna verilen popüler yanıtlardan birisidir. Doğum tarihi kesin olmamakla birlikte 15. Yüzyılın sonunda doğmuş olan Vitoria, 1546 yılında hayatını kaybetmiştir. Henüz çocuk yaşlarındayken keşfedilen yeni dünya, yaşamını tamamlayana kadar çalışma alanlarından en popülerini oluşturmuştur. Verdiği dersler ile uluslararası hukukta Salamanca Okulu’nun kurucusu olarak kabul edilmektedir.

Bu okulda doğal hukuka dayalı bir uluslararası hukuk doktrini oluşturmaya çalışmış ve bunu gelecek dönemde Avrupa’da yükselecek merkezi devlet üzerinden yapılacak okumaların aksine küresel-evrensel bir bütün halinde insan toplulukları “jus gentium” kavramı üzerinden yapmıştır.⁶³ Bu küresel bütünü “orbis” olarak nitelendirmiş ve uluslarla, halklarla birlikte devletlerin oluşturduğu bir bütüne işaret etmiştir.⁶⁴ Bazı yeni dünya toplumlarının insan kurban etmeleri gibi faaliyetlerde bulunmaları halinde onlara karşı kuvvet kullanmanın meşru

⁶² Bartolomeo de las Casas, *Yerlilerin Gözyaşları: Yerlilerin Yok Edilişinin Kısa Tarihi*, çev. Oktay Etiman, 5.baskı, (Ankara: İmge Kitabevi, 2020)

⁶³ Erkiner, *Uluslararası Hukukun Sosyolojisine ve Uluslararası Hukukun Tarihine Giriş*, 139

⁶⁴ a.g.e 140

sayılacağı⁶⁵ yorumunda bulunması bu küreselci görüş bağlamında değerlendirilebilmektedir.

Salamanca'da verdiği derslerin toplanmış olduğu eseri incelendiğinde yeni dünyadaki yeni durum üzerine pek çok farklı görüşü incelediği görülmektedir. Yerlilerin Hristiyan olmaması, yeterli örgütlenme yeteneklerini haiz olmamaları gibi pek çok iddiayı temelsiz bularak bu toprakların işgal edilmesini haksız bulsa da ifadesi açıktır:

“O halde, onların(yerlilerin) gerçek sahipler olduklarını göstermiş olduğumuza göre, geriye biz Hristiyanların hangi sıfatlarla onların topraklarını ellerinden alabileceğimizi sorgulamak kalıyor.”⁶⁶

Burada ifade edildiği üzere haksız hallerle ele geçirilen toprakların durumu değil, “haklı hallerle” nasıl elde tutulması gerektiğine ilişkin bir hukukileştirme problemi üzerine kafa yorulmuştur. Yaygın kanaatin aksine bir şekilde Vitoria'nın görüşlerinin aslında barışı sağlamaya çalıştığına yönelik görüşün eleştirilmesi, verdiğimiz örnekler bağlamında açıklanabilmektedir. Esasen Vitoria'nın yaklaşımı, sonuca sebep bulma çabalarından öte bir şey ifade etmeyip, halihazırda mevcut olan sömürgeciliğin hukuki argümantasyonunu kuvvetlendirme çalışmalarından müteşekkil olmuştur. Savaşa ilişkin belirtmiş olduğu ‘haklı’ haller incelendiğinde bu husus açıkça görülmektedir.

Halihazırda “haklı” nedenlere ilişkin kurallar; zarar verilmediği sürece bu topraklarda seyahat etme ve yerleşme hakları⁶⁷, Hristiyanlığı yayma hakkı⁶⁸ ve

⁶⁵ Erkiner, *Uluslararası Hukukun Sosyolojisine ve Uluslararası Hukukun Tarihine Giriş*, 147

⁶⁶ Francisco de Vitoria, *Dersler*, çev. Cansu Muratoğlu, 1. Baskı (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2017), 61

⁶⁷ Vitoria, *Dersler*, 92

⁶⁸ a.g.e, 100

bundan kaynaklı Hristiyanlığı kabul etmiş olanlara ilişkin haklı neden⁶⁹, Hristiyanlığı kabul edenlerden dolayı Papa'nın hükümdarı değiştirme hakkı⁷⁰, bölgedeki masumları zorbalıklara karşı koruma hakkı⁷¹, gönüllü seçim olması ile oluşacak haklı hal⁷², bölgede edinilen müttefiklere ve dostlara ilişkin çağrı sonucu müdahale hakkı⁷³ ve nihai olarak yerlilerin “akılsızlıklarına” ilişkin bir başka haklı hal olmak üzere 8 maddede belirtilmiştir.⁷⁴

Esasen buradaki yerlilerin topraklarının ele geçirilmesine dair meşru olmayan nedenleri saymışken, haklı olabilecek halleri sıralayarak haksız halleri uygulanamaz durumda bırakmıştır. Zira burada sayılan haklı nedenler, haksız nedenleri örtmektedir. Örneğin “Mesih’in inancını kabul etmemeleri” hali haksız hal olarak sayılmışken⁷⁵, haklı haller içerisinde Hristiyanlığı yayma da sayılmıştır. Aynı zamanda ulaşılan sonuç kısmında⁷⁶ yerlilerin meşru hale imkan vermemeleri halinde buradaki kazanımlara bakılmaksızın faaliyetlere son verilmesi gerektiği bir ilke olarak kabul edildiyse de sunulan çıkış yollarıyla bu şartlar saf dışı kalmış durumdadır.

Uluslararası Hukukun “kurucu babalarından” biri yahut ilki olarak da kabul edilen Vitoria'nın görüşleri ve bu çerçevede gelişen Salamanca Ekolü, o an için İspanyol İmparatorluğu'nun ilgi alanlarına uygulanmakla birlikte ilerleyen tarihlerde ve çeşitli biçimlerde dünyanın kalanına uygulanmıştır. Tarihsel gelişim süreci Avrupa lehine ağır basmaya başladıkça ve ihtiyaç hasıl oldukça Hindistan, Afrika ve Uzak Asya'da bulunan toplumlar için benzeri değerlendirmeler yapılmış ve “medeni milletlere” uygulanacak uluslararası hukukla medeni olmayanlara uygulanacak

⁶⁹ Vitoria, *Dersler*, 103

⁷⁰ a.g.e, 104

⁷¹ a.g.e, 105

⁷² a.g.e, 106

⁷³ a.g.e

⁷⁴ a.g.e, 107

⁷⁵ a.g.e, 77

⁷⁶ a.g.e, 109

uluslararası hukuk ayırımına varan marjda farklı uygulamalara başlanmıştır. Çalışma içerisinde bu hususa yeri geldiğinde değinilecektir.

1.1.2. Bir Dönüm Noktası: 1555 Augsburg

16. yüzyıl Avrupa için yeni keşiflerle birlikte hem uluslararası hukuk bağlamında hem de hemen her alanda yeni bir çağın başlangıcı olmuştur. Bilinenden farklı dünyaların keşfedilmesi, incelendiği üzere farklı görüşleri doğurmuş ve ‘toplumlar hiyerarşisi’ne açıklanmaya çalışıldığı üzere yenilik getirilmiştir. Ancak bu keşifler sadece o topraklar üzerinde değişiklik yaratmamış, tetiklediği ekonomi-politik dönüşüm ile birlikte Avrupa içerisindeki hiyerarşiyi de alt-üst eden sürecin anahtarı olmuştur. Hızlanan sürecin sonu kademeler halinde hakim egemenlik anlatısının kademe kademe gerilemesini getirmiş olup bu husustaki ilk kapsamlı uluslararası hukuk belgesi Augsburg Barışı olmuştur.⁷⁷

1555 Augsburg Barışı, Martin Luther ile oluşan mezhebi benimseyen prensler ile Katolik Avrupa içinde bir ayrılığa izin vermek istemeyen İmparator Şarlken (V. Karl) arasında akdedilmiş bir antlaşmadır.⁷⁸ Önemi Lutherciliğin tanınması ve prenslerin seçtiği mezhebin tebaalarının mezhebi olacağının *cuius regno, eius religio*⁷⁹ prensibi ile kabulüdür. Uzun süredir Papalar ve İmparator Şarlken arasında devam eden anlaşmazlığın çözümü için 1554’te Ferdinand, Şarlken tarafından yetkilendirilmiş ve 5 Şubat 1555’te Augsburg’da Diet toplanmıştır.⁸⁰ Özellikle vurgulanmalıdır ki seçim dini seçim serbestisi tebaaya değil, prenslere verilmiştir ve tebaaya dahil insanların tek hakkı istedikleri prensliğe “sürgün gitme” hakkı olmuştur.⁸¹

⁷⁷ <https://www.britannica.com/event/Peace-of-Augsburg> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

⁷⁸ a.g.e

⁷⁹ Kimin toprağı, onun dini.

⁸⁰ Halil İnalçık, *Rönesans Avrupası-Türkiye’nin Batı Medeniyetiyle Özdeşleşme Süreci*, 15. Basım (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 2021), 192

⁸¹ a.g.e

Bu durum -Lutherciliğin tanınması- Katolik Avrupa içindeki şizmanın resmi bir onayı olarak ilk kez gerçekleşmesine hukuki dayanak oluşturmuştur ve Avrupa Sistemi içerisinde devletlerin Kilise otoritesinden bağımsız hale gelmesinin önünü açmıştır. Bu şekilde yeni merkezi krallıkların, günün sonunda dönüşeceği ulus-devlet formuna ilerleyişinin önü açılmıştır.⁸² İmparatorluk içerisinde dini birlik kurma gayretleri boşa çıkmış ve Katolik dini ile birlikte İmparatorluk düşüncesi de zaafiyete uğramıştır.⁸³

Uluslararası hukukun “devletlerarası” bağlamda önem kazanması da Avrupa’da merkezi devletlerin yükselmesiyle güncel formuna evrilmeye başlamıştır. Kilise otoritesinden bağımsızlaşma bu etkenlerden biri iken merkezi devletlerin iktidarlarını artırarak feodal beyler üzerinde egemenlik kurmaları da paralel olarak gelişmiştir. 16. yüzyılda artık anlaşılmıştır ki “tek bir Roma İmparatorluğu” ideali terk edilmiş (Osmanlı Devleti bu idealin taşıyıcısı olmuştur) ve merkezi devletler önem kazanmaya başlamıştır.⁸⁴ Westphalia Dönemi olarak adlandırılan dönemde yükselişe geçen devlet yapısının ulus devlet mi olduğu ve hatta belirli bir devlet yapısı olup olmadığı da sonraki kısımda tartışılacak hususlardan birisi olacaktır.

1.2. DEVLETLERARASI DÜZENDE YENİLİKLER: 1648 WESTPHALIA VE SONRASI

Hristiyanlık içi mezhep savaşları 1555 Augsburg Barışı ile nihayet bulmamış ve 1648 Westfalya’ya sebep olan 30 Yıl Savaşları mezhepler arası bir savaş formunda başlamıştır. 4 bölüme ayrılabilen (Bohemya, Danimarka, İsveç,

⁸² Erkiner, *Uluslararası Hukukun Sosyolojisine ve Uluslararası Hukukun Tarihine Giriş*, 126

⁸³ İnalçık, *Rönesans Avrupası-Türkiye’nin Batı Medeniyetiyle Özdeşleşme Süreci*, 192

⁸⁴ Erkiner, *Uluslararası Hukukun Sosyolojisine ve Uluslararası Hukukun Tarihine Giriş*, 115

Fransa) savaşların ilk iki formu Kutsal Roma İmparatorluğu'nun mezhep savaşları bağlamında daha bölgesel nitelikteyken İsveç ve Fransa kısımları kıtasal ve politik düzlemde gerçekleşmiştir. Bu savaşlar sırasında 4-12 milyon arasında insan kaybının yaşandığı tahmin edilirken çatışmalar sırasında hayatını kaybeden insan sayısının da 450.000 civarı olduğu düşünülmektedir.⁸⁵ Savaş teknolojisinin fazlasıyla geliştiği ve insan ölümlerinin önceki dönemlere göre katlanarak arttığı 1. Dünya Savaşı sırasında Avrupa nüfusunun -savaş sırasında ve sonrasındaki ispanyol gribi salgınının sebep olduğu kayıplar dahil- yüzde 5'inin hayatını kaybettiği göz önünde bulundurulduğunda, 30 Yıl Savaşları sırasında ulaşılan yüzde 20 oranının vehameti çok daha iyi anlaşılmaktadır.⁸⁶

Modern uluslararası hukukun doğduğu söylenen bu dönemin, Avrupa içerisindeki güç mücadelelerinin din ağırlığından politik ağırlığa geçtiği 30 Yıl Savaşları'na tesadüf etmesi sürpriz gözükmemektedir. Katolik Fransa'nın Katolik İmparatorluğa karşı savaşan Protestan İsveç'e yoğun destek vermesi, savaşın son fazlarında "uluslararası denge" politikasının mezhepsel aidiyete ağır bastığına dair en açık örneklerden birisidir. Kaldı ki savaşın ana başlangıç noktası olan İmparatorluk topraklarında ve mezhepler konusunda esas barış 1935'te Prag'da imza edilmiş iken 1648'de Westphalia'da imzalanan barış anlaşmasına kadar ana çatışma eksenini, imparatorluk dışı ülkeler ve uluslararası güç dengesinin kurulması oluşturmuştur.

Avrupa içindeki büyük çatışmaların sonu olarak 1555 Augsburg Barışı, 1648 Westphalia Barışı, 1713 Utrecht Barışı bir tarih çizgisinde değerlendirilecek olursa Augsburg'un dinsel, Utrecht'in politik gerekçeleri ağır basan savaşların neticesi olduğunu söyleyebiliriz. Bir kırılma noktası olarak değerlendirilen Westfalya'nın ise ilk kısmının dinsel, ikinci kısmının politik ağırlıkta olması,

⁸⁵ <https://blogs.icrc.org/law-and-policy/2017/05/23/thirty-years-war-first-modern-war/> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

⁸⁶ a.g.e

Avrupa'nın tarihsel ilerlemesinin yönünü belirlemek açısından önemli ipuçları verebilecektir.

30 Yıl Savaşları'nın içerisinde ve sonunda, Prag ve Westphalia Barışlarının imzalanması sonuçları itibariyle önemli değerlendirmelere gerek duymaktadır. Uluslararası politikadaki etkileri sıkça tartışılrsa da Prag Barışı ile savaşın dini ağırlıkla başlayan kısmı, Westphalia Barışı ile de politik ağırlıkla başlayan kısmı neticelendirilmiştir. Geleneksel uluslararası hukuk anlatısına göre ise “devletlerin egemen eşitliği” gibi günümüzde de BM Şartı'nda mevcut olan uluslararası hukukun genel ilkeleri kuvvetli bir şekilde bu Barış'ta vurgulanmıştır. Papalıktan artık onay alınmaması gibi yüzlerce yıllık gelenek de son bulmuş ve devletlerarası ilişkilerde yatay bir düzlem yaratılmıştır. Ayrıca Papalık ve Kutsal Roma İmparatorluğu'nun evrensel hak iddialarının esas olduğu yüzyılların ardından merkezi krallıkların ana özne olduğu ve uluslararası dengeye dayanan *Jus Publicum Europoeum* stratejisi ön plana çıkmıştır.⁸⁷

Uluslararası denge kavramı öncülü gereği dengeyi oluşturacak farklı egemen devletlere ihtiyaç duyması sebebiyle bu dönemde ortaya çıkmış olup günümüze kadar etkinliğini sürdürecektir. Çalışmamız içinde gerektiği kısımlarda kısmen bu kavrama değinilecek olup özellikle Napolyon Savaşları sonrası evrensel barışın anahtarı olarak görülecek ve uluslararası hukukun ana gayesi olarak bulunacaktır. Birleşmiş Milletler döneminde ise açıkça bir denge halinden bahsedilmese de bilhassa Soğuk Savaş döneminde ön planda olmayan belirleyici olarak gündemde olacak ve BMGK'nin faaliyetlerini de etkileyecektir.

Bu bakışın güncel uluslararası hukuk kurumlarını değerlendirmede önemli bir yeri olduğu açık olmakla birlikte geleneksel değerlendirmenin aksine görüşler de mevcuttur. Örneğin Benno Teschke'nin genel tarihi değerlendirmesine göre

⁸⁷ Erkiner, *Uluslararası Hukukun Sosyolojisine ve Uluslararası Hukukun Tarihine Giriş*, 107

hegemonik bir güç kuvvetini kaybederse veya yeni hegemon güç olarak o yeri almaya çalışan kuvvetler yeterince yükselirse, bu koşullar genellikle hegemonya savaşlarını getirmektedir. Bu savaşların galibi olan taraf da kendi statükosunu kurmak ve korumak için yeni bir çabaya girişmektedir.⁸⁸

Teschke'ye göre klasik uluslararası hukuk okumasında kabul edilen "ulus devletlerin zaferi" yakıştırmaları Westphalia Barışı için doğru bir değerlendirme değildir. Çünkü bu dönemde ulus devlet olarak değerlendirilen devletler ulus devlet değil mutlakiyetçi rejimlerdir ve bu rejimlerin başarısı söz konusudur.⁸⁹ Üstelik Kutsal Roma İmparatorluğu'nun imparatorluk yapısı da Westphalia'da teyit edilmiş, Lehistan'ın farklı biçimdeki organizasyonu da kabul edilmiştir.⁹⁰ Buradan çıkarılacak sonuç da Westphalia Sistemi'nin günümüzde kabul edildiği gibi ulus devletlerin zaferi yönünde nitelenemeyeceğine ilişkindir.

Klasik okumaya ilişkin bir diğer eleştiri de ulusal devlet modelinden bahsedilse dahi -bu çalışmada da üzerinde durulduğu üzere- o devletin egemenliği ile günümüzdeki devletlerin egemenliği aynı sonuçlara işaret etmemektedir.⁹² Modernite öncesi dönemde devletlerin "toprakları üzerinde egemenlik" günümüzdeki haliyle keskin ölçüde görülebilir olmadığı için⁹³ esasen ancak bir hakimiyetten söz edilebilir. Dolayısıyla modern anlamda egemenlik bağlamında ölçü olarak alınabilecek pek çok hususun, o dönem için merkezi idarelerin etki sahasında olduğunu ifade etmek güçtür. Dolayısıyla 1648 anlatısı içerisinde bahsedilen "egemenlik" mefhumu üzerine gelişmeler modern egemenliğe ilişkin değildir.⁹⁴

⁸⁸ Benno Teschke, *1648 Söylencesi-Sınıf, Jeopolitik ve Modern Uluslararası İlişkilerin Kuruluşu*, çev. Bülent Şimşek, 1. Basım (İstanbul: Can Yayınları, 2017), 43-44

⁸⁹ a.g.e 49

⁹⁰ a.g.e 73

⁹¹ Bu hususta bizce de Teschke'nin değerlendirmesi doğru olsa da İmparatorluk'un aslında dağılmış olduğuna yönelik değerlendirmeler mevcuttur. Bkz. Bu çalışmada atıf yapılan Ahmet Haluk Atalay'ın çalışması.

⁹² Teschke, *1648 Söylencesi-Sınıf, Jeopolitik ve Modern Uluslararası İlişkilerin Kuruluşu*, 76

⁹³ Erkiner, *Uluslararası Hukukun Sosyolojisine ve Uluslararası Hukukun Tarihine Giriş*, 108

⁹⁴ Teschke, *1648 Söylencesi-Sınıf, Jeopolitik ve Modern Uluslararası İlişkilerin Kuruluşu*, 106

Orta Çağ'daki yasal çözüm yollarından birisi olarak kan davası incelendiğinde savaş mantığı ile pek çok açıdan benzerlik kurulmaktadır. Öyle ki bir görüşe göre; kan davaları ve savaşlar arasındaki ayrım, temel gerekçeler yönünden değil ancak çatışmanın büyüklüğü ile yapılabilmektedir. Bu görüşe göre feodal beyler ile merkezi krallıklar arasındaki savaşlar da kan davasına benzer şekilde cereyan etmiştir. İşleyiş sırasında kuralların çokça ihlali söz konusu olsa da hem “devlet” içinde hem de “devletler” arasında uygulanması, meşruiyet açısından tartışmasız olması ve hakimiyet kurma gereğinden kaynaklanan sebeplere sahip olmasıyla iki kavram arasında benzerlik mevcut görülmektedir.⁹⁵ Dönem içerisinde egemenlik kavramı, hakimiyete sahip feodal beylere özgü bir kavram olarak değerlendirilebilecektir.⁹⁶ Çalışmamızda da değerlendirilmiş olduğu üzere evrensel egemenlik kavramını Roma'nın mirası olarak kabul eden Karolenjler, bu evrensel egemenlik iddiasının Latin Avrupa'sındaki son temsilcisi olmuştur.⁹⁷

Westfalya Barışı ile başlayan süreçte de ulusal devletlerin ön plana çıktığı kabul edilse de modern sistemleri ile iki büyük güçten Fransa'da mutlakiyetçiliğe dayalı egemenlik yapılanması oluşurken diğer önemli güç İngiltere'de -Westfalya Dönemi'nde çok popüler olmasa da mevcut süreç kapitalist egemenlikle sonuçlanmıştır.⁹⁸

1.2.1. Ulusun ve Burjuvanın İktidara Gelişi- İhtilal Sonrası

İmparatorluk ve Papalık güçlerinin evrensel ideallerinin suya düştüğü, merkezi mutlakiyetçi rejimlerin yükselen burjuva sınıfı ile birlikte Batı Avrupa'da -ve doğal

⁹⁵ Teschke, *1648 Söylencesi-Sınıf, Jeopolitik ve Modern Uluslararası İlişkilerin Kuruluşu*, 114-116

⁹⁶ a.g.e, 122

⁹⁷ a.g.e, 125

⁹⁸ a.g.e, 127

olarak sömürgeleştirdikleri dünyada- egemenliklerini tescil ettiklerini Westphalia Barışı'nı incelerken ifade etmiştik. 1789 sonrası Fransız Devrimi'ni takiben yükselen ulusçuluk akımlarının ne denli etkili olduğunu Napoleon'un imparatorluk sıfatına hasrettiği anlamda görebilmek mümkün olacaktır. Öyle ki o döneme kadar pek çok etnisitenin bir arada yaşadığı ve ulusçuluğa cevaz vermeyen imparatorluk kavramı, Napoleon ile birlikte "ulusçu imparatorluk" fikrine dönüşmüştür. Bu husus da beraberinde evrensel egemenlik kavramına bakışın uğradığı dönüşüme işaret etmektedir.

Napoleon'un durmaksızın düzenlediği seferler ve Kıta Avrupa'sını boydan boya kat eden orduları, Lizbon'dan Moskova'ya Avrupa genelinde mühim savaşlara yol açmıştır. Hızla ilerleyen hareketler aynı hızla sonuçsuz kalmış ve Napoleon Fransası, Napoleon'un St.Helene adasına sürgünüyle nihayet bulmuştur. Dönemin uluslararası hukuk nezdinde değerlendirilecek sonuçlarından birisi - çalışmamız kapsamında bulunmadığı için incelenmeyecek olsa da- orduların mevcudiyetinin artmasıyla sonuçlanan ulus bilinci ve Napoleon'un ustalıkla kullandığı topçu birliklerinin artık meydan savaşlarında da önemli bir yok edici güç olarak sahneye çıkmasıdır. Yaklaşık yarım yüzyıl sonra bu iki hal İnsancıl Hukuk'a önemli etkisini yapacak ve bu alanı salt askeri ahlak kurallarının ötesine taşıyarak detaylı regülasyonlarla sınırlandırılan silah kullanımlarını modern uluslararası hukukun bünyesinde inceleyen modern bir disiplini oluşturacaktır.

Çalışmamız nezdinde incelenecek diğer önemli değişim, ilkiyle bağlantılı olarak savaşların yıkım gücünün hızla artması ve bu yıkım gücünün Avrupa için ne kadar tehlikeli olduğunun bilincine varılması olmuştur. Birkaç yüzyılın gelişmeleri sert geçen bir on yılda Avrupa'da sindirilmiş ve muktedir devletler "yeni bir düzen" için Viyana Kongresi'ni tertip etmişler ve uluslararası hukukta da yeni bir çağı açmışlardır: Kongreler Dönemi.

1.2.2. Ebedi Barış Tahayyülü

Ebedi Barış düşüncesine ilişkin yazılar pek tabiidir ki Kant ile başlamamış ancak Kant tarafından sistematize edilen düşünce sonraki dönemde etkili olmuştur ve Wilson prensipleri ile uluslararası hukuka doğrudan etkide bulunmaya başlamıştır. Kant öncesi Ebedi Barış'ın düşünsel süreci Westphalia Antlaşması ile hız kazanmış olup henüz Westphalia Barışı oluşmadan önce IV.Henry ve dönemin önde gelen politik simalarından olan Sully'nin oluşturduğu 1603 tarihli “Büyük Tasarı” bulunmaktadır.⁹⁹ Bu plan esas olarak Avrupa'daki milletlerin 15 devlet halinde örgütlenmesini ve “Hristiyan Cumhuriyeti” halinde birleşmesini öngörmüştür.¹⁰⁰ Bu görüşte yer almayan “Hristiyan olmayan” devletlerin dahli yine 1600lü yılların başlarında Emeric Crucé tarafından hazırlanan “milletler cemiyeti” planında olmuştur. Crucé'ye göre Osmanlı, Hint, Çin ve Japon devletlerinin de dahil olacağı “milletler cemiyeti”, Venedik cemiyet merkezi olmakla birlikte hayata geçmelidir.¹⁰¹

ABD'li William Penn, 1692 yılında geniş kapsamlı bir plan hazırlamıştır. Bu planı diğerlerinden ayıran özellik Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu'nu da plana dahil etmesidir¹⁰² ki bu iki devlet uzun müddet “Avrupalı” olarak görülmeyecek ve hatta asli planların tarafı olmayacaktır.

Abbé de Saint-Pierre'in “Avrupa'da Kalıcı Barışı Sağlama Projesi” isimli eseri 1713 tarihli Utrecht Barışı imzalanırken yazılmış olup dönemi içerisinde büyük ses getirmiştir. İsminden de anlaşılacağı üzere Avrupa temelli bir barış için yazılmış olup ana düşüncesi Avrupalı Hristiyan hükümdarların barış içinde olmasını “Ebedi Barış”ın anahtarı olarak görmüştür. Avrupalı Hristiyan

⁹⁹ İlhan Lütem, *Egemenlik Kavramı ve Devletlerarası Hukuk*, 1. Basım (Ankara: Sakarya Basımevi, 1947), 93

¹⁰⁰ Zeki Mesut Alsan, *Yeni Devletler Hukuku, II.Cilt (Milletlerarası Camianın Düzenlenmesi)*, 23

¹⁰¹ a.g.e

¹⁰² Lütem, *Egemenlik Kavramı ve Devletlerarası Hukuk*, 94-95

Hükümdarlara eserini yollamış ve hatta cevaplar almıştır. II.Friedrich cevabında “Hiç de olmayacak bir şey değil fakat bunda başarılı olmak için Avrupanın rızasıyla birlikte birkaç önemsiz şey gerekecektir.”¹⁰³

Kant’ın “Ebedi Barış” isimli çalışması da bu yüzyılın sonunda, Fransız İhtilali gerçekleşmiş ve Terör Dönemi henüz devam ederken 1795 yılında yayımlanmıştır.¹⁰⁴

Avrupa temelli Ebedi Barış idealleri değerlendirilecek olursa “Res publica Christiana” düşüncesi ile önemli ölçüde kesişmektedir. Öz olarak Avrupa içerisindeki devletler arasında bir barış ideali olarak ortaya çıkmakta ve bu amacı öncelemektedir. Augsburg Barışı ile başlayan ve Westphalia Barışı ile devam eden süreçte göze çarpan husus barışın pratikte küreselleşmesi ideali değil “barışın dünyevileşmesi”dir. Tarihi başlangıç noktaları bahsedilen Hristiyan Avrupa’yı koruma fikri Fransız İhtilali’ne kadar önemi düşerek ilerlemiş olsa da sonrasında Hristiyanlık fikri yerine egemen eşitler arası Avrupa sisteminin gelmiş olması idealin özünü korumuş fakat görünüşünü değiştirmiştir.

Uluslararası hukuk açısından vurgulanmak istenen, dönüm noktalarında gözlemlenen barışın dünyevileşmesine ek olarak bunu sağlamak için ortaya yeni kuramlar çıkarılması olmuştur. “Res publica Christiana”nın selameti için bu cemiyetin üyesi devletlerin zaman zaman ana ideal olan koruma için birleşmesi, özellikle Türklere karşı haclı seferlerinin düzenlenmesi temel hedefken sistemsel başarısızlık ve alternatif bir dünyanın oluşması bu planı arka planda bırakmıştır. Burjuva sınıfının kuvvetlenmesi ve bunu sağlayan ticaretin yükselmesi Avrupalı devletler için ufuk açıcı bir gelişme olmuştur. Bu dönem itibariyle gözlemlenmektedir ki Avrupa içinde barışı sağlamak için en önemli yol -çoğu

¹⁰³ a.g.e, 93-94

¹⁰⁴ Lütem, *Egemenlik Kavramı ve Devletlerarası Hukuk*, 93-94

zaman sebepsiz kalan ve çıkarlar karşısında sıklıkla mağlup olan- dini ilkeler değil ticaretin ana hedef olmasıyla mümkün gözük müştür. Zira marjinal artı-değer yaratan kaynakların ekseriyetle Avrupa’da değil yeni keşfedilen topraklarda var olduğu su götürmez bir gerçek olarak ortaya çıkmış ve kaynakların harcamasının buralarda yapıldığı takdirde daha karlı getiriler ortaya çıkardığı aşık ar hale gelmiştir.

Ticaretin barışa etkisi ticaretin doğasına ilişkin değerlendirilmektedir. Klasik ticaret mantığında ticaretin işlerlik kazanmasının yolu “güvenlik” olarak gözükmektedir. Ticaret yollarının güvenliği tüccarların dikkatini çekecek, tüccarların kullandığı yollar ise o bölgelerde ticareti canlandıracaktır ve bu da beraberinde kalkınmayı getirecektir. Cengiz Han ve devamındaki Moğollar dönemi “Pax Mongolica” düşüncesi, Anadolu Selçuklu Devleti’nin altın çağlarının ticarete verilen önemle birlikte gelmesi, Avrupa içinde Orta Çağ’da fazlaca fuar düzenlenmesinden kutsal yerleri ziyaret koşullarının ticareti canlandırması esasen bu fikrin bir anda ortaya çıkmadığını göstermektedir. Ancak pratikte önem kazanması ve Avrupa için önemli bir boyut alması Coğrafi Keşifler sonucu değişen dünyayla birlikte yükselen burjuva sınıfının varlığına ihtiyaç duymuştur.

Kuzey İtalya’da yer alan prensliklerin Orta Çağ boyunca ön plana çıkması esasen bu düşüncelerin Avrupa nezdindeki nüvesini oluşturmuştur. Uluslararası hukukun gelişimine göz atıldığında da Orta Çağ dönemini incelemek bizi belirli pratiklerin yerleşik hale gelmeye başladığı Kuzey İtalya’ya götürmektedir. Kuzey İtalya’nın zengin ticaret prensliklerinin başını Cenevizliler ve Venedikliler çekmiş iken Pisa, Floransa, Milan gibi şehir prenslikleri de benzeri bir misyonu üstlenerek ticareti önceleyen bir sistemi benimsemişlerdir. Modern anlamda evrimleşecek diplomatik misyonlar, antlaşmalar bu bölgede gelişmiştir.

Rus Çarı I. Aleksandr da Prens Adams Czartoryski'ye Ebedi Barış üzerine bir çalışma hazırlatmıştır ki bu çalışma da Napolyon Savaşları'nı takip eden dönemde gerçekleştirilmiştir.¹⁰⁵

Immanuel Kant 1795 yılında “Ebedi Barış Üzerine Felsefi Bir Deneme” ismiyle Türkçeye çevrilebilecek eserini yayımladığında Avrupa, fevkalade zamanlardan geçmekle birlikte çok daha büyük gelişmelere gebe haldedir. Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri olarak adlandırılacak 13 kolonisini kaybetmiş ve Fransa’da Fransız Devrimi sonrası terör dönemi devam etmiştir. Bu dönemin büyük fikirler doğuran ve bu fikirleri öne süren pek çok filozofu yetiştiren doğasında da Kant’ın “Ebedi Barış” fikri ortaya çıkmıştır. Uluslararası hukuka ilişkin fikirlerini özellikle bu eserinde somutlaştırmış olup uluslararası hukukun esas kabul ettiği devletlerin egemenliği fikrini dışlamıştır.¹⁰⁶ Bu görüşündeki ana sebep ise devletlerin antlaşmalar yolunu tercih etmesi ve antlaşmaların sık sık ihlal edilebilmesinden kaynaklı yumuşak bir karaktere sahip olması görüşünde olmasıdır. Önerilen yol ise -Kant’ın felsefesine hakim olan idealizm görüşleriyle uygun olarak- hukukun üzerine kurulduğu temel değerler, egemen devletlerin pratik uygulamalarından daha “temel” durumda olduğu için yeğlenmeli ve uluslararası hukukun temeli kabul edilmesi olacaktır.¹⁰⁷ Bu eserin ve fikirlerinin uluslararası hukuk alanının pratiğindeki en net etkisi -sonraki bölümde de inceleneceği üzere- Wilson prensipleri bağlamına karşımıza çıkacaktır. Ayrıca Milletler Cemiyeti Misakı’nda olduğu gibi bazı görüşleri de BM Şartı içerisinde kendine yer bulacaktır.

Ebedi Barış ile ilgili bu çalışmanın ana iddiası devletlerarası ebedi barışa ilişkin olup çalışma bu amaca yönelik giriş ve sonuç maddelerini içeren iki ana bölüme ayrılmıştır. Giriş maddelerindeki başlıklar incelenecek olursa; içine yeni bir

¹⁰⁵ Lütem, *Egemenlik Kavramı ve Devletlerarası Hukuk*, 94

¹⁰⁶ Erdem İlker Mutlu, “Küresel Çatışma Ekseninde Uluslararası Hukukun Ontolojisi Üzerine Düşünceler”, *Hacettepe HFD*, 5(2) (2015): 223-264, 233

¹⁰⁷ a.g.e

savaşa mahal verebilecek hiçbir antlaşmanın barış antlaşması sayılamayacağı, “büyük” ya da “küçük” fark etmeksizin hiçbir bağımsız devletin bir başka devletin hakimiyeti altına girmemesi gerektiği, sürekli orduların zaman içinde ortadan kaldırılması gerekliliği, devletlerin dış ilişkileri kapsamında destekleme mahiyetinde kredi borçlanmalarını yüklenmemesi gerektiği, herhangi bir devletin bir başka devletin hükümetine ya da ana teşkilatına müdahalede bulunmamalıdır ve savaş durumundaki devletler savaş sırasında -günümüzdeki deyiimiyle- insancıl hukuka uygun hareket etmelidir ki barış yapılacağı zaman birbirlerine yönelik güven ilişkisi kurulabilsin gibi ifadelerle gereklilikler ve buna ilişkin tavsiyeler temelli bir yapıt oluşturulmuştur.¹⁰⁸ Bu şekilde buradaki başlıklar okunduğunda dahi ana fikrini yalın bir şekilde görebilmek mümkündür.

Kant çalışmasının ikinci bölümünde olan sonuç maddelerinin girişinde “doğal hal” konusuna değinmiş olup insanlar arasındaki doğal hali barış hali olarak görmediği gibi külli olarak bir savaş halinin varlığından da bahsetmez. Ancak “her an patlamaya hazır” bir savaş durumunda olduğunu söyler. Uluslararası hukuka biçtiği rol de¹⁰⁹ bir koruma mekanizması olarak devreye girerek belirli ilkeler bağlamında hukuk düzenini oluşturmasıdır.¹¹⁰

Çalışmasının sonuç bölümünde ele aldığı maddeler; her devletin cumhuriyet esasına dayalı yönetimi, devletlerarası hukukun bağımsız devletlerden müteşekkil bir federasyon temeline dayanması ve dünya vatandaşlığı temelindeki hukukun küresel bir misafirlik şartıyla sınırlandırılmasıdır.¹¹¹

¹⁰⁸ Immanuel Kant, “Ebedi Barış Üzerine Bir Deneme”, çev. Seha L. Meray ve Yavuz Abadan, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:113-95

¹⁰⁹ Pek tabiidir ki açıkça “uluslararası hukuk” terimini kullanmamaktadır fakat bahsetmiş olduğu hususlardaki hukuki düzenleme sahası, şüphesiz ki günümüzde uluslararası hukuk içerisinde yer almaktadır.

¹¹⁰ Kant, “Ebedi Barış Üzerine Bir Deneme”, 17

¹¹¹ a.g.e

Kant'ın gündemine aldığı maddelerden insancıl hukuka ilişkin uygulamalar uluslararası hukuk alanında kabul edilmiş ve gün geçtikçe geliştiği haliyle uygulanmaktayken kuvvet kullanma yasağı bağlamında ifade ettiği fikirler de - özellikle- BM Sistemi ile birlikte uluslararası hukukun temel kabullerinden birisi olmuştur. Çalışmamızın konusu bağlamında incelenecek asıl görüşü ise devletlerarası hukukun bağımsız devletlerden müteşekkil bir federasyon temeline dayanması prensibine ilişkin olacaktır.

Kant bu görüşünü ifade ederken insanlar ve devletler arasında benzerlik kurmuştur.¹¹² Bu benzerlikten yola çıkarak devletlerin de hukuki bir temele dayalı birlik içinde olmamalarının savaşları tetikleyebileceğini, bu sebeple bir uluslararası “anayasa” temelinde milletlerarası federatif birlik kurulması gerektiğini öne sürmüştür.¹¹³ Federasyon temelinde düşüncesini kurgulaması ise bir devlet biçiminde birleşmiş çeşitli milletlerin tek bir millet oluşturmasını imkansız görmesinden ötürüdür. Ancak devamında oluşturulan bu genel hukuki düzen içerisinde tabi olunarak ve devamlı surette gelişilerek, nihai hedef olan “milletler devleti” kurulabilecektir. Bu hal de ancak “savaşı meşrulaştırma” aracı olarak görülebilecek -teoride doğru fakat pratikte reddedilen barış- devletler hukuku görüşlerinin terk edilmesiyle mümkün olabilecektir.

Kant bu hususu detaylı inceler ve genel olarak savaş ile barış üzerine fikir belirtirken herhangi bir istisna hali öngörmemiştir. Ona göre savaş açık bir şekilde “barbarca”dır ve hatta hiçbir kurala tabi olmadan bağımsızlık aşkı duyan “vahşiler”in savaşı barışa göre öncelemesi hor görülmeye layık bir tutumdur.¹¹⁴

Kant'ın bu söylemleri içerisinde değerlendirilecek olursa medeni-barbar ayrımı, hemen tüm uluslararası hukuka katkı yapmış düşünürde görüldüğü üzere

¹¹² İbn Haldun'da da devletler ve insanlar arasında benzerlik kurulmasına rastlanmaktadır.

¹¹³ Kant, “Ebedi Barış Üzerine Bir Deneme”, 22

¹¹⁴ a.g.e, 23

mevcuttur. Aynı şekilde o dönem bahsetmiş olduğu medeni ve bağımsız devletler yine Avrupa içerisinde yer alan devletlerdir. Dolayısıyla öncülü olduğu iddia edilen barış içerisinde var olan devletler hukuku yine Avrupa devletleri için geçerli olacaktır.

1.2.3. Avrupa'da Restorasyon Dönemi

1815'te Napolyon Savaşları olarak nitelendirilebilecek savaşlardan sonra sarsılan Avrupa dengesinin yeniden tesisi için bir kutsal ittifak kurulması kararı alınmıştır.¹¹⁵ Bu ittifakın ana kuralları, ittifakı oluşturan devletlerce belirlenmiş ilkeler bağlamında belirlenecek ve ulusal ya da evrensel mahiyette Hristiyanlık¹¹⁶ ve meşruiyet ilkelerinden ilham alınarak oluşturulacaktı.¹¹⁷ Kabul edilen kongre kararlarına göre; Viyana Kongresi'nin kararları ve hükümleri korunacak, hükümdarlara ve idarelerine karşı düzenlenen isyanlar her yerde bastırılacak ve bu iki amacı gerçekleştirmek için silahlı kuvvet kullanımında bulunulacaktır.¹¹⁸ Ancak bu dönem kısa süre içerisinde 1830 ve 1848 ihtilalleri ile sarsılacak ve özellikle 1848 sonrası yükselen ulusçuluk ve demokrasi fikirleri ile birlikte ittifakın ana gayesinden bir ölçüde kopulacaktır.¹¹⁹ Viyana Kongresi ile başlayan dönemde de uzun zamandır olgunlaşan Avrupa merkezli uluslararası hukuk uygulamaları yazılı hale gelmeye başlamakta olup bu husus, dönemin baskın karakterlerinden birisini teşkil edecektir.¹²⁰

Napolyon öncesi az çok kurulmuş olan dengenin Napolyon Savaşları neticesinde sarsılmasının sonucunda Viyana Kongresi'nin ana gündem maddesinin "dengenin tekrar kurulması" olduğundan bahsedilmiştir. Bu husus çalışma

¹¹⁵ Alsan, *Yeni Devletler Hukuku, II.Cilt (Milletlerarası Camianın Düzenlenmesi)*, 26

¹¹⁶ Uluslararası arenada ve "kendi" tebaaları ile olan ilişkilerinde Hristiyan dininin şefkat, merhamet ve barış esasının rehber olacağını ifade etmişlerdir. Bkz. 114. Dipnottaki atıfta.

¹¹⁷ Alsan, *Yeni Devletler Hukuku, II.Cilt (Milletlerarası Camianın Düzenlenmesi)*, 18

¹¹⁸ a.g.e, 27

¹¹⁹ a.g.e, 18

¹²⁰ Ali Murat Özdemir, "Uluslararası Hukukun Nesnesi ve Tarihi Üzerine Deneme" *Emperyalizmin Hayaletleri: Küresel Düzenlemenin Bugünü* içinde, der. Ali Murat Özdemir, 79-99. (Ankara: İmge Kitabevi, 2013), 90

boyunca izah edilmeye çalışıldığı gibi barışın korunmasının savaşı engellemekten geçtiğine dayalı düşüncenin neticesi olmuştur. Döneme ilişkin denge politikası 1648’de üzerinde durulan egemen eşitlik kavramının teminatı olarak görülmüştür. Evvelde hakim olan tekçi egemenlik fikirlerinin yeniden canlanmaması ve buna uygun ortam oluşmaması için bir egemen gücün, diğer egemen güçleri tehdit edecek kerte de savaş kuvvetine sahip olmaması gerektiği fikri denge politikasının bir ayağını oluşturmuştur. Ancak alanımızın büyük müelliflerinden Zeki Mesut Alsan’ın da belirtmiş olduğu gibi büyük güçler arasında denge politikası, dünyaya barışı getirmek bir yana küresel savaşlar dönemini getirmiş bulunmaktadır.¹²¹

1.2.4. Uluslararası Hukukun Dönüşümünde Emperyalizm ve Küresel Savaşların Doğuşu

Avrupa merkezli barış idealinin karşıtı olarak savaş kavramının kullanılması, idealize edilen küresel barış söylemlerinin karşıtı olarak da küresel savaşları getirmiştir. Ancak genel olarak inceleyebildiğimiz ve çalışmamızda izah etmeye çalıştığımız tarih boyunca barış ve savaş birbirini takip eden ve kimi zaman iç içe geçen süreçler halinde var olmuştur. Fakat küresel barış düşünceleri de kavram olarak “barış” düşüncelerinin takipçisi olarak pek çok farklı şekilde ortaya konduysa da küresel savaşların yaşanması 19. Yüzyılı takiben ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Emperyalizm kelime anlamı itibariyle; bir milletin sömürü temeline dayanarak başka bir milleti siyasi ve ekonomik egemenliği altına alıp yayılması veya yayılmayı istemesi anlamına gelmektedir.¹²² Kavram üzerine pek çok tanımlama ve analiz getirilmiş olup uluslararası hukuk bağlamında değerlendirmeye tabi tutacağımız parçası, ‘egemenlik’ üzerine geliştirmiş olduğu Avrupa-merkezci

¹²¹ Alsan, *Yeni Devletler Hukuku, II. Cilt (Milletlerarası Camianın Düzenlenmesi)*, 40

¹²² <https://sozluk.gov.tr/> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

görüşün ekonomi-politik analiziyle bağlı kalacaktır. Zira günümüzde devletler arasında eşit egemenliğe bağlı ilişkilerin, uluslararası hukuk nezdinde -BM Şartı'nda da belirtildiği üzere- vazgeçilemez bir kural olması emperyalizmin kendi mantığı ile örtüşmez mahiyette bulunmaktadır.

Aynı zamanda Westphalia Dönemi'ni değerlendirirken bahsetmiş olduğumuz üzere uluslararası hukuk özelinde de uluslararası ilişkiler özelinde de dönemselsel bir sınıflandırma yaparken önem verilmesi gerektiğini düşündüğümüz dönüm noktalarını, “sonuçlar”dan değil o sonuçları doğuran “sebepler”den almak daha isabetli olacaktır düşüncesindeyiz. Bu sebeple Westphalia'yı kendiliğinden önemli bir dönüm noktası olarak kerteriz almak yerine Papalık ya da İmparatorluk gibi bölgesel egemenlik amaçlarına zıt, küresel planlı kurumların varlığını anlamsız hale getiren ve sonucu emperyalizme varan gelişmeleri tahlil ederek, kısacası “uluslararasıılığı” doğuran ekonomi-politik düzlemi incelemek daha isabetli gözükmemektedir.¹²³

Sözlük tanımında belirtildiği üzere emperyalizm kavramı, siyasi egemenlikleri içermekteyken aynı ölçüde ekonomik egemenliği de kapsamaktadır. Emperyalizm kavramının konumuz bağlamında önemi ise mevcut uluslararası hukukun oluşumunda yer alan tüm devletlerin kabul ettiği ve uyguladığı, emperyalist yöntemlerin sonucu olan BM sonrası uluslararası hukuk düzeninde mevcut olan teori-pratik uyumsuzluğunun esas sebebinin çıkış noktası olmasıdır. Küresel etkili savaşların meydana gelmeye başladığı 19. yüzyılın, emperyalizm kavramının ve pratiğinin ortaya çıktığı yüzyıl olması bu sebeple tesadüf değildir.

1853-1856 yılları arasında süren Kırım Savaşı, emperyalist dönem içinde kimi tarafından “İlk Dünya Savaşı” olarak adlandırılan savaş olmuştur. Savaşların denge politikası sonucunda küreselleşmeye başlamasında önemli bir örnek teşkil

¹²³ Ali Murat Özdemir, “Uluslararası Hukukun Nesnesi ve Tarihi Üzerine Deneme” s.82

etmektedir. Çünkü nihai olarak Rusya ve Osmanlı Devleti arasında gerçekleşecek savaşa İngiltere ve Fransa'nın savaş öncesi ve sırasında çıkarları kapsamında dahli önemli bir boyutta olmuştur. Öyle ki İtalyan siyasi birliğini kurma amacı bulunan Sardinya Krallığı da İngiltere ve Fransa'nın bu süreçte desteğini kazanmak amacıyla savaşa Osmanlı Devleti lehine dahil olmuştur. Bu da göstermektedir ki İngiltere'nin sömürge yolları bağlantısını koruma, Fransa'nın Kıta Avrupası'ndaki etkinliğini artırma hedefleriyle savaş sürecinde Osmanlı'dan daha etkin gözükmesi idealize edilen denge politikasının sonuçlarının sahadaki yansıması olmuştur. Ayrıca Kant'ın da incelenmeye çalışılan eserinde bahsettiği, dış borçlanmanın barışı bozacağı öngörüsünü gelecekte doğrulayacak mahiyette Osmanlı Devleti bu savaş sırasında ciddi bir dış borçlanmaya gitmiş ve burada başlayan borçlanma döngüsü henüz 30 yılını doldurmadan Osmanlı'nın iflası ve iç egemenliğinin kısmen kaybı ile sonuçlanacaktır.

1.2.5. Egemenlik Kavramının Yeniden Okunması

Egemenlik kelimesi tarihsel dönemler içerisinde farklı karşılıklara sahip bir kavram olmuştur. Siyasal bilimlere Bodin tarafından kazandırılan “egemenlik” kavramı hem Bodin öncesi dönemde hem Bodin'in kullandığı anlamıyla hem de Bodin sonrasında aynı anlamı ihtiva etmemektedir.¹²⁴ Buradaki en önemli sebep ise egemenlik kavramını inceleyen müelliflerin içinde bulundukları toplumun yöneticilerinin yahut inandıkları ideolojilerin haklılığının propagandasını yapma gayesi olarak gösterilmiştir.¹²⁵

Egemenlik tanımların tarihsel bağlamdaki farklılıklarını ise Grotius ve Oppenheim'in görüşleri üzerinden incelemek mümkündür. Grotius'a göre “Egemen kuvvet, eylemleri başka herhangi bir kuvvetten bağımsız olan kuvvettir.

¹²⁴ Lass Francis Oppenheim, *International Law-A Treatise Vol. I. Peace*, 1.Basım (Ankara: Gece Kitaplığı, 2018) s.110-111.

¹²⁵ Lütem, *Egemenlik Kavramı ve Devletlerarası Hukuk*, 5

Öyle ki bu eylemler farklı bir insan iradesin tarafından ortadan kaldırılamaz.” Oppenheim’a göre ise “Egemenlik, dünyada üzerinde farklı bir kuvvetten bağımsız olan en yüksek otoritedir.”¹²⁶

Grotius’un ve Oppenheim’in görüşleri ilk bakışta birbirine benzer gözükse de Grotius’un görüşünde “insan iradesi” vurgusu son derece önemlidir. Kendisi dönemi itibarıyla tanrı kaynaklı doğal hukuk görüşünü dışlamamış ve egemenliğin sınırlandırılmasına böyle bir ölçüt getirmişken Oppenheim herhangi bir kısıtlamayı reddetmiştir. Kaldı ki bu süreç içerisinde egemenliğin iç-egemenlik dış egemenlik bağlamında tartışmaları ve egemenlik kavramı içerisinde yöneticinin pozisyonu gibi kavramsal tartışmalar da yoğunluk oluşturmuştur. Örneğin Bodin yoğun bir absolutizm vurgusu yaparken de hükümdarın *pacta sunt servanda*¹²⁷ ilkesiyle bağlı olduğunu yani uluslararası hukuk bağlamında sınırsız yetkisi bulunmadığını belirtmiştir.¹²⁸

Baron Christian von Wolff, devletler ile insanlar arasında benzerlik kurmuş¹²⁹ ve insanların birbirleri ile iletişim halinde yaşamaları bulgusuna dayanarak devletler için de benzer bir birlikteliğin olması gerektiğini önermiştir. Bu birliktelik bir cemiyet altında birleşmeyi ve iş birliği içerisinde olmayı ifade etmektedir. Bu yapıyı *Civitas Maxima* olarak adlandırmış ve bu cemiyetin düzeni için bir şef olması gerektiğini tahayyül etmiştir.¹³⁰

L’état, c’est moi deyişiyle meşhur XIV. Louis (Güneş Kral) de absolutizm denildiği zaman ilk akla gelen hükümdarlardan olup sadece bu sözü nazarında değerlendirilse de esasen mutlak gücün “kendisinde” değil temsil ettiği krallık

¹²⁶ Lütem, *Egemenlik Kavramı ve Devletlerarası Hukuk*, 6

¹²⁷ Ahde vefa ilkesi

¹²⁸ Lütem, *Egemenlik Kavramı ve Devletlerarası Hukuk*, 16

¹²⁹ Bkz. dipnot 111

¹³⁰ Lütem, *Egemenlik Kavramı ve Devletlerarası Hukuk*, 19

kurumunda olduğunu ifade etmiştir.¹³¹ Ayrıca dış egemenlik bağlamındaki sorumluluklarını da reddetmemiştir.¹³² İradeci görüşler içerisinde devletin konumunu hiyerarşinin en üst noktasında bulunduran Hegel de uluslararası hukuku ayrı bir disiplin olarak kabul etmemiş ve ancak devletin dış egemenlik konusunun bir kolu olarak gördüğünü ifade etmişse de *pacta sunt servanda* ilkesini inkar etmekten uzak durmuştur.¹³³

Napolyon, Terör Dönemi sonrasında şahsi karizmasını etkili bir şekilde kullanmış ve Devrim'den henüz 16 yıl sonra İmparatorluğunu ilan etmiştir. Yaklaşık 1000 sene önce Kutsal Roma İmparatorluğu'nu ilan eden Frank kökenli Charlamagne Papa'nın elinden taç giyerek kilise-imparatorluk birlikteliğini müjdelerken ulus fikrinin etkisindeki farklı biçimde bir imparatorluk tahayyülü olan Napoleon, Papa'yı taç giyme törenine davet etmiş ancak taçı Papa'nın elinden alarak bizzat başına koymuştur. Augsburg ile başlayan ve Westphalia ile kuvvetten düştüğü tescillenen ve Mussolini döneminde imzalanan Lateran anlaşmasıyla artık "etkin" siyaset sahnesinden çekilecek Papalık, büyük bir darbeyi de Napoleon'dan almıştır.

Napoleon'un Papalık Devleti'nin sarsılan etkisini teatral bir şekilde vurgulamasına ek olarak son verdiği bir başka etken Kutsal Roma İmparatorluğu olmuştur. Austerlitz Savaşı sonucunda Napolyon'a yenilen İmparator II.Franz tahttan çekilmiş ve bunun neticesinde dağıldığı tescillenen İmparatorluk, dönem dönem üflenen nefeslerle güç bela ayakta kalmaya çalışan Roma idealini de kendisiyle birlikte tarihe gömmüştür. Uzun zamandır kuvvetten düşen bu gruplarla birlikte iddia ettikleri Stoik temelli tek egemenli barışçıl düzen fikrinin de gündemden kalkmasına sebep olmuşlardır.

¹³¹ Koskeniemi, *To the Uttermost Parts of the Europe*, 357

¹³² Lütem, *Egemenlik Kavramı ve Devletlerarası Hukuk*, 24

¹³³ a.g.e, 26

Egemenliğin sınırlandırılması yalnızca yakın dönemde değil 1815 Viyana Kongresi ile başlayan Kongreler Dönemi ile olmuştur. Avrupa'nın kuvvetli devletleri 1815'te Hollanda'ya bağlanan Belçika'nın "bağımsız" olma taleplerini 1830 itibarıyla kabul etmiştir ancak altı çizilmelidir ki bu kabul şarta bağlı kılınmıştır.¹³⁴ Bu şart devletlerin egemenliğinden kaynaklı savaşa başvurma hakkının başka devletler tarafından sınırlandırılmasına önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bu koşula göre Belçika daimi olarak tarafsız bir devlet olacaktır.¹³⁵ Bu yüzyılın sonunda Osmanlı İmparatorluğu'nun da bir tarafı olduğu savaşlar ve antlaşmalarda yoğun bir 'Büyük Devletler' baskısı görülmektedir.¹³⁶

Bu dönemde yapılan uluslararası kongrelerin sayısı 1840-1849 arasında 9, 1850-1859 arasında 30, 1900-1909 tarihleri arasında 1070 tanedir. Birinci Dünya Savaşı sonrası 1923 yılında 148, 1926'da 395, 1934'te 239 ve 1938'de 151 adet uluslararası kongre düzenlenmiştir.¹³⁷

Le Fur "devletlerin eşitliği" prensibi konusunda önemli bir şerh düşmüştür. Ona göre hukuki eşitlik ile siyasi vb. eşitlikleri bir tutmak, konuyu yanlış bir yöne götürecektir. Bu "farklı eşitlikler" meselesinin birbirine karıştırılmaması gerekmektedir ki yüz milyon nüfusu bulunan ülke ile yarım milyon nüfusu bulunan ülkeyi her anlamda eşit saymak, uluslararası hukuk kişisi olan devletlerin bireylerini yok saymak anlamına gelmektedir. Dolayısıyla uluslararası düzenin ve barışın korunması için en önemli sorumlulukların "büyük" devletlerde olması ve bu devletlerin daha "imtiyazlı" konumda olması gerekmektedir.¹³⁸

Villeneuve'e göre de dış egemenlik reddedilmesi gereken bir kavramdır. Çünkü Milletler Cemiyeti gibi bir sistem yeniden kurulacaksa ve bu sistemin yaşaması

¹³⁴ Lütem, *Egemenlik Kavramı ve Devletlerarası Hukuk*, 91

¹³⁵ a.g.e

¹³⁶ a.g.e

¹³⁷ a.g.e, 34-35

¹³⁸ a.g.e, 51-52

gerekiyorsa, devletlerin rızası dahilinde işleyen bir kurum olmaktan ziyade egemenliğini doğrudan kendi varlığından ve belirlediği amaçlardan almalıdır.¹³⁹ Eğer belirtilen gibi olmazsa bu başarısız Milletler Cemiyeti'nin tekrarından başka bir şey olmayacaktır. Bu görüş Le Fur gibi müellifler tarafından isabetli bulunmamıştır.¹⁴⁰

Bu dönemde devletlerin egemenliği kavramının aleyhine çalışmalar yapan uluslararası hukuk yazarları da mevcuttur. Örneğin A. Mandelstam devletlerin egemenliğini hem uluslararası zeminde hem de devlet içinde reddetmektedir. Bu görüşe göre iç egemenlik ve dış egemenlik kavramları devletlerin “yetke”si değil ancak insanlığın genel çıkarları için uluslararası toplum tarafından devletlere verilmiş bir “yetki” olarak değerlendirilebilecektir.¹⁴¹

ABD dahil olmak üzere Amerika kıtasındaki devletler egemenliği katı bir şekilde yorumlamış ve paylaşılmasının karşısında durmuşlardır. Bölgedeki en kuvvetli devlet olan ABD Başkanı Woodrow Wilson, her ne kadar Birinci Dünya Savaşı sonrasında Monroe Doktrini'ni terse çevirerek dünya üzerinde söz sahibi olmaya başlanması gerekliliği görüşüyle, 14 ilke ile barışın tesis edilebileceğini bildirmiş olsa da ABD, hiçbir zaman MC'ye üye olmamıştır. Hatta Wilson, barış konferansına gitmek için hazırlanırken danışmanlarından birisi Milletler Cemiyeti fikrinin ne kadar işler olacağı yönünde bir soru sormuştur. Wilson ise “İşe yaramazsa, yaraması sağlanmalı.” cevabını vermiştir.¹⁴²

Wilson'un 14 ilkesinin 4'ü bahsedilmiş olduğu üzere Misak'a geçmiş iken ABD senatosunda bu metni kabul ettirmek için Misak'ın 15. Maddesine bir fıkra

¹³⁹ Lütem, *Egemenlik Kavramı ve Devletlerarası Hukuk*, 73

¹⁴⁰ a.g.e, 73-74

¹⁴¹ a.g.e, 87

¹⁴² Edward Hallett Carr, *Yirmi Yıl Krizi 1919-1939*, çev. Can Cemgil, 3. Baskı, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2020), 57

ekletmiştir.¹⁴³ Bu fıkra devletlerin kesin egemenliğinin önemli bir kaydını temsil etse bile senatodaki muhalif grup ikna olmamıştır. Öyle ki muhalif grubun önde gelen isimlerinden Lodge, MC Misakı'nın kabulünü egemenlik yetkilerinin devri olarak ifade etmiş ve halkın gelecek seçimde bu hususu değerlendirmesi gerektiğini söylemiştir. Sonuç olarak Wilson seçimi kaybetmiş ve Harding seçimi kazanmıştır. Yeni başkan Harding, ilk Kongre mesajında ABD'nin, Milletler Cemiyeti ve onun üstün kuvvetleri ile alakadar olunmayacağını bildirmiştir.¹⁴⁴

Misak'ın 17. Maddesi devletlerin egemenliği bağlamında değerlendirilecek olursa “mutlak egemenlik” kaidesine aykırılık oluşturduğu görülecektir. Le Fur'e göre bu madde mutlak egemenliğin açık bir şekilde inkarı anlamına gelmektedir. Bu maddeyi “Devletlere, kendilerinin razı olmadığı kuralları uygulamaktan imtina edilmemektedir. Bu da milletlerarası toplumun iyiliği ve barış düşüncesinin milletlerin egemenlik tahayyüllerine üstünlük sağladığı anlamına gelmektedir.”¹⁴⁵

İlhan Lütem'e göre de Milletler Cemiyeti'nin başarısız olma sebepleri şu şekillerde sıralanabilecektir: Amerika Birleşik Devletleri'nin Cemiyet'e dahil olmaması, Cemiyet'in yaptırım kudretini haiz olmaması ve üye devletler arasında dayanışma olmaması.¹⁴⁶

1.3. BÜYÜK SAVAŞIN BARIŞÇIL SONU-BARIŞÇIL BAŞLANGICIN BÜYÜK SAVAŞI: MİLLETLER CEMİYETİ DÖNEMİ

¹⁴³ Lütem, *Egemenlik Kavramı ve Devletlerarası Hukuk*, 75

¹⁴⁴ Lütem, *Egemenlik Kavramı ve Devletlerarası Hukuk*, 74-75

¹⁴⁵ a.g.e, 106

¹⁴⁶ a.g.e, 110-111

Versailles Barış Antlaşması imzalandıktan sonra söylendiği iddia edilen “Bu bir barış değil, 20 yıllık bir ateşkes.” sözü Fransız Mareşal Ferninand Foch’a atfedilmiştir.¹⁴⁷ Böyle bir söz söylenmiş olsun olmasın ya da Mareşal Foch tarafından dile getirilmiş ya da getirilmemiş olsun iki savaş arası döneme ilişkin doğru bir analizi ortaya koymaktadır. Aşağıda da izah edilmeye çalışılacağı üzere bu dönem içinde pek çok ‘barışçıl’ düzenleme yapılmaya gayret edilmiş ancak sonuç itibarıyla bu düzenlemeler başarılı olamamıştır.

İki savaş arası dönemde oluşan Milletler Cemiyeti, bu kısma kadar açıklamaya gayret ettiğimiz “barış ve birlik” ideallerinin ilk büyük denemesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kısa süreli etkinliğinin olmasının yanında çözölemeyen krizler döneminde var olmasının da etkisiyle “*BM sürecinin başarısız bir eskizi*” olarak görülme eğilimindedir.¹⁴⁸ Bu bölümde de ana maksadımızla bağlantılı olduğu düşünüldüğü ölçüde bu eleştirilere yer verilecek ve Milletler Cemiyeti’ne ve aktif olduğu süreçteki faaliyetlerine değinilecektir.

1.3.1. Büyük Savaşın Barışçıl Sonu-Milletler Cemiyeti’nin Kuruluşu

Milletler Cemiyeti, 1815 Viyana Kongresi’nden itibaren ağırlık kazanan kongreler döneminin ve Avrupa içi dengenin yeni bir tezahürü mahiyetinde yaklaşık 100 yıl sonra kurulmuştur. 1. Dünya Savaşı’nı takiben kurulan cemiyetin başlangıçtaki itici gücü ABD Başkanı Wilson olmuştur.¹⁴⁹ Bu gelişmelerden sonra Avrupa devletlerinin küresel gücünün net bir kırılma yaşadığı söylenebilmektedir. Bu kırılmanın akabinde Avrupa hegemonyası döneminin yerini, SSCB ve ABD’nin etkili olacağı döneme bıraktığı ifade edilmektedir.¹⁵⁰ Ancak özellikle İkinci Dünya

¹⁴⁷ Claude Quétel, *La Seconde Guerre Mondiale*, Perrin (Paris: 2015), 10

¹⁴⁸ Aslan Gündüz, *Milletlerarası Hukuk*, ed. Reşat Volkan Günel 8. Basım, (İstanbul: Beta Basım, 2015), 100-102

¹⁴⁹ a.g.e, 102

¹⁵⁰ Ed. Alexander Orekhelashvili, *Research Handbook on the Theory and History of International Law*, 2. Baskı, (Edward Elgar Publishing Limited: 2020), 398

Savaşı sonrasındaki iki kutuplu dünyada uluslararası hukuk incelenirken de göz önünde bulundurulmalıdır ki bu “coğrafi” bir tespittir. Zira ABD’nin düşünsel mirasını Avrupa’dan ayırmak mümkün değildir ki Milletler Cemiyeti, yukarıda incelendiği üzere Kant’ın ortaya koyduğu “Ebedi Barış” ideali ve bu idealden hayli etkilenmiş olan ABD Başkanı Woodrow Wilson’un “14 İlkesi”nin önemli yer kapladığı bir kuruluş olarak ön plana çıkmıştır.¹⁵¹ Birinci Dünya Savaşı’nın bitimini takiben başlayan Paris Barış Konferansı içerisinde yeni bir cemiyetin kurulması fikri de yoğun olarak değerlendirilmiş ve cemiyetin kurucu misakı 28 Nisan 1919 tarihinde kabul edilmiştir.¹⁵²

Versailles Barış Antlaşması’nda olduğu gibi savaşı sona erdiren antlaşmaların giriş bölümünü oluşturması kabul edilen Misak, Versailles Barış Antlaşması’nın 1920 başlarında yürürlüğe girmiş ve sonuç olarak Milletler Cemiyeti de kurulmuştur. Toplamda 26 maddeden oluşan Misak’ın giriş bölümünde de Wilson İlkeleri’nin 14’ünden 4’ü yer almıştır.¹⁵³ Misak’ın amacı maddelerin başlangıcından önce yer almaktadır. Buna göre;

“BAĞITLI YÜKSEK TARAFLAR,

Uluslar arasında işbirliğini geliştirmek ve uluslararası barışı ve güvenliğini sağlamak için, savaşa başvurmamak konusunda birtakım yükümlülükler kabul etmek, gizlilikten uzak, adaletli ve onurlu uluslararası ilişkiler sürdürmek, Hükümetlerce, bundan böyle eylemsel davranış kuralı kabul edilen uluslararası hukuk kurallarına kesinlikle uymak, örgütlenmiş halkların karşılıklı ilişkilerinde adaleti korumak ve antlaşmalardan doğan bütün yükümlülüklerle titizlikle saygı göstermek gerektiğini göz önünde tutarak, Milletler Cemiyeti’ni kuran işbu Misak’ı kabul etmişlerdir.”¹⁵⁴

¹⁵¹ Zühal Kocaoğlu, “Kant’ın Ebedi Barış Teorisi Çerçevesinde Uluslararası Düzen İnşası: Wilson İlkeleri ve Milletler Cemiyeti Örneği”, *Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (2020), 70

¹⁵² Doğan Şafak Polat, “Kuruluşundan Çöküşüne Milletler Cemiyeti Sistemi”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 19 s. 76, (Ekim 2020), 1953

¹⁵³ Polat, “Kuruluşundan Çöküşüne Milletler Cemiyeti Sistemi”, s.1954

¹⁵⁴ THE HIGH CONTRACTING PARTIES,

In order to promote international co-operation and to achieve international peace and security by the acceptance of obligations not to resort to war, by the prescription of open, just and honourable relations between nations, by the firm establishment of the understandings of international law as the actual rule of conduct among Governments, and by the maintenance of justice and a

Görüldüğü üzere uluslararası barışı ve güvenliği sağlama amacı, BM Şartı'nda da yer alacağı üzere ana amaçtır. Bu amacı sağlama doğrultusunda Birleşmiş Milletler sisteminden farklı bir yöntem belirlenmiş olsa da hedef bu şekilde belirlenmiştir. 3. Maddede cemiyetin genel kurulunun cemiyetin görev alanına giren yahut dünya barışını ilgilendiren her sorunla ilgilenmeye mezuun olduğu ifade edilmiştir.¹⁵⁵ 8. Maddede de ana amaçla bağlantılı olarak ilk çözüm önerisi “silahsızlanma” kapsamında açıklanmıştır ve bir silahsızlanma programından bahsetmiştir.¹⁵⁶ Aynı zamanda Uluslararası Sürekli Hakemlik Divanı kurularak

scrupulous respect for all treaty obligations in the dealings of organised peoples with one another, Agree to this Covenant of the League of Nations.

<https://www.ungeneva.org/en/about/league-of-nations/covenant> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

¹⁵⁵ Madde 3

The Assembly shall consist of Representatives of the Members of the League.

The Assembly shall meet at stated intervals and from time to time as occasion may require at the Seat of the League or at such other place as may be decided upon.

The Assembly may deal at its meetings with any matter within the sphere of action of the League or affecting the peace of the world. At meetings of the Assembly each Member of the League shall have one vote, and may have not more than three Representatives.

<https://www.ungeneva.org/en/about/league-of-nations/covenant> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

¹⁵⁶ Madde 8

The Members of the League recognise that the maintenance of peace requires the reduction of national armaments to the lowest point consistent with national safety and the enforcement by common action of international obligations.

The Council, taking account of the geographical situation and circumstances of each State, shall formulate plans for such reduction for the consideration and action of the several Governments. Such plans shall be subject to reconsideration and revision at least every ten years.

After these plans shall have been adopted by the several Governments, the limits of armaments therein fixed shall not be exceeded without the concurrence of the Council.

The Members of the League agree that the manufacture by private enterprise of munitions and implements of war is open to grave objections. The Council shall advise how the evil effects attendant upon such manufacture can be prevented, due regard being had to the necessities of those Members of the League which are not able to manufacture the munitions and implements of war necessary for their safety.

uyuşmazlıkların bu divan nezdinde çözümlenmesi gerektiğine ilişkin bir düzenleme yapılmıştır. 21. Maddede ise

“Barışın süregitmesini sağlayan hakemlik andlaşmaları gibi uluslararası üstlenmeler ve Monroe Doktrini gibi bölgesel anlaşmalar, işbu Misak’ın hiçbir hükmüyle bağdaşmaz sayılmayacaktır.”¹⁵⁷

İfadesine yer verilerek amaç doğrultusunda “barışın süregitmesini”, anlaşmaların niteliğine girmeksizin yeğlediğini ifade etmiştir.

1.3.1.1. Milletler Cemiyeti’nin Barışı Sağlama Yönünde Değerlendirmesi

Barışın en yüce ideal olduğu, en kötü barışın en iyi savaştan evla olduğu gibi düşünceler bu dönem içerisinde baskın hale gelmiştir ki etkileri de BM döneminde devam etmiş ve inceleneceği üzere BM Şartı da dahil olmak üzere 45 sonrası dönem içerisinde çokça vurgulanmıştır.¹⁵⁸ Milletler Cemiyeti Misakı’nın 1. Dünya Savaşı sonrasında mağlup devletler ile imzalanan her antlaşmaya dercedildiği yukarıda belirtilmiştir. Aynı şekilde Osmanlı Devleti ile imza edilen Sevr Antlaşması’nın da giriş kısmında Misak bulunmaktadır. Ancak ilgili antlaşma TBMM Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk’ün önderliğinde kazanılan ulusal bağımsızlık savaşımız neticesinde 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Barış Antlaşması imzalanmış ve Türkiye Cumhuriyeti, aradan geçen 100 yıl boyunca,

The Members of the League undertake to interchange full and frank information as to the scale of their armaments, their military, naval and air programmes and the condition of such of their industries as are adaptable to war-like purposes.

<https://www.ungeneva.org/en/about/league-of-nations/covenant> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

¹⁵⁷ Madde 21

Nothing in this Covenant shall be deemed to affect the validity of international engagements, such as treaties of arbitration or regional understandings like the Monroe doctrine, for securing the maintenance of peace.

<https://www.ungeneva.org/en/about/league-of-nations/covenant> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

¹⁵⁸ Savaşın her koşulda engellenmesi örneği.

Birinci Dünya Savaşı'nda mağlup olup Misak'ı da içeren barış antlaşmalarını imza eden devletlerden farklı bir konumda kalmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin dünya barışını sağlama faaliyetlerinin, Batı devletlerinden farklı olarak tezahür etmesine bir örnek de silahsızlanma konusunda gösterdiği ihtimamdır. Silahsızlanma konferanslarında SSCB'nin "topyekun silahsızlanma" fikri sadece genç Türkiye Cumhuriyeti tarafından destek görmüş, konferanslardan amaca uygun bir sonuç çıkmamıştır.¹⁵⁹

Birinci Dünya Savaşı sonrasında bakıldığında ise savaş sürecini sulh içerisinde yürütebilen¹⁶⁰ tek devlet Türkiye Cumhuriyeti Devleti olmuştur. Çok yüksek barış ideallerini içeren Misak metninin bulunduğu barış antlaşmalarını imza eden devletlerde radikal gruplar yükselişe geçmiş ve başta Almanya barışı bozarak insanlığın gördüğü en büyük savaşın başlangıcına sebep olmuştur. Çalışma genelinde de incelediğimiz üzere burada belirtmek gerekmektedir ki mühim olan uluslararası hukukun; sadece bağlı kılınan kurallar, sözleşmeler, antlaşmalar nezdinde yorumlanması değil içinde bulunduğu ekonomi-politik gerçeklikle mukayese halinde hareket etmesi gerekliliğidir. Sıradaki kısımda da bu yolla "barışların" yol açtığı "büyük savaşa" giden süreci izah etmeye çalışacağız.

1.3.2. Barışçıl Başlangıcın Savaşçıl Sonu

Milletler Cemiyeti, faaliyette bulunduğu süre içerisinde uluslararası hukuk krizleri ile karşı karşıya kalmıştır. Özellikle 1929 yılında başlayan "Büyük Buhran" dünyanın büyük ekonomilerini ve dolayısıyla kapitalist sisteme bir şekilde bağlı olan tüm devletleri etkilemiştir. Savaşı kaybettikten sonra ciddi yaptırımlara

¹⁵⁹ Doğan Avcioğlu, *Milli Kurtuluş Tarihi*, c.4, 1. Basım, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 2000), 1440-1442

¹⁶⁰ Savaşın sonlanmasına yakın BM'ye katılım için yapılan savaş ilanı hariç tutulmuştur.

maruz kalan Almanya, savaşı kazanmasına rağmen maddi olarak beklediği karşılığı alamayan İtalya gibi devletlerin vatandaşları küresel barışa yönelik inancını kaybetmiştir. Carr da bu kırılmayı 20'li yıllarda çeşitli sebeplerden fark oluşmadığı için 29 Buhranı sonrasında 1931 yılında Mançurya'nın işgali ve 1933'te Hitler'in iktidara gelişiyle başlatmıştır.¹⁶¹ Durumu özetle "Mutsuz devletler", dünya üzerinde hakim diğer devletlerin tahakkümüne meydan okumaya başlayınca, uluslararası hukuka ve barışa riayet etmeyi bir işe yaramayan hukuk sloganları olarak değerlendirmişlerdir.¹⁶² 8 Mayıs 1922'de, henüz Büyük Taarruz gerçekleştirilmeden, Mahmut Esat Bozkurt'un kaleme aldığı bir yazıda da döneme ilişkin güvensizlik ortaya konmuştur. Yazısında Türkiye'ye yönelik barış tekliflerinin Türkiye'nin bağımsızlığı açısından kabul edilmesinin imkansız olduğu ve bir zaman kazanma hamlesi olduğu öne sürülmüştür. Bu süreci orijinal ifadeleri ile:

*"Türkiye'yi işte barış, işte insanlık, işte medeniyet cihanı karşısındaki asil gayemiz diye kısıvrak bağlamak ve sonra 'aslanın cana kastetmesi dahi cana gülerektir' atasözünce son kertesine getirdikleri Doğu Meselesinin tamamen hallini de geleceğe bırakmaktır. Maksatları bu olmasa bile takip ettikleri hareket hattı bunu ifade eder."*¹⁶³

Cümleleri ile ifade etmiştir. Bu örnekler uluslararası hukuk metinlerinde sıklıkla dile getirilen evrensel barış ve insanlık gibi kavramların ekonomi-politik altyapıyla sıkı sıkıya bağlı kavramlar olduğunu ve uluslararası hukukun varlığını mümkün kılan devletleri oluşturan ulusların iradelerinin, esasen Milletler Cemiyeti döneminde "kamuoyu inancı" olarak üzerinde önemle durulmasındaki önemini göstermektedir.

¹⁶¹ Carr, *Yirmi Yıl Krizi 1919-1939*, 13-14

¹⁶² Carr, *Yirmi Yıl Krizi 1919-1939*, 14

¹⁶³ Mahmut Esat Bozkurt, *Toplu Eserler c.1*, haz. Şaduman Halıcı, 1. Basım, (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2014), 538

Kamuoyunun inancını kaybetmesi özellikle belirtilmiştir çünkü bu husus uluslararası hukuk ile doğrudan alakalıdır. Örneğin; Milletler Cemiyeti sürecinde yapılan pek çok yetkilinin açıklamasıyla kamuoyunun uluslararası sorunun çözümünde en önemli etken olduğu kabul edilmiştir.¹⁶⁴

Bu dönemde ortaya çıkan Japonya-Çin arasında Mançurya krizi MC için önemli bir test olmuştur.¹⁶⁵ Japonya, Mançurya topraklarını işgal etmiş ve Çin, Milletler Cemiyeti'ne başvuru yapmıştır. Karar alınması için oybirliğinin gerekli olduğu Cemiyet yapısında Japonya ret oyu vermiş, Çin de Misak'ta yer alan uyuşmazlığın tarafının oy kullanamaması kuralına dayanarak itiraz etmiştir.¹⁶⁶ Nihai olarak yetkili grup uzun zaman sonra bölgeye ulaşabilmiş ve o süreçte bölgede bir devlet dahi kurulmuş ve işgal durumu bu uzun sürede daha da keskinleşmiştir. Sonuç olarak cemiyet bu krizi çözme çabalarında sınıfta kalmıştır. Ancak bu başarısızlık hali sadece bu ya da başka bir olayla değil gün geçtikçe sorunların temeli için yaygın bir hal olmuştur. 1932'de Winston Churchill'in bu dönem hakkında söylediği "Devlet adamlarının kullandığı kelimelerle pek çok ülkede gerçekten olanlar arasındaki uçurumun bu kadar geniş olduğu başka bir zaman hatırlamıyorum."¹⁶⁷ sözü genel durumu özetler niteliktedir.

Stimson Doktrini¹⁶⁸, bu dönemde ortaya çıkmış ve uluslararası hukuka aykırı güç kullanma neticesinde doğacak sonuçları tanınamayı ifade etmektedir. Bu doktrin devletlerin güç kullanarak genişlemesinin tanınmayacağı yaptırımını oluştursa da İkinci Dünya Savaşı'nı engelleyememesi göz önünde bulundurulacak olursa dönem içerisinde etkinliği sorgulanabilecektir.

¹⁶⁴ Bir örnek olarak Cemiyet'in ilk Genel Kurul toplantısında Britanya delegesi Lord Cecil'in şu sözleri örnek verilebilir: Milletler Cemiyeti'nin emrindeki en kuvvetli silahın askeri veya ekonomik silah yahut başka bir maddi güce dayalı silah olmadığı malumdur. Elimizdeki en kuvvetli silah kamuoyu silahıdır.

¹⁶⁵ Polat, "Kuruluşundan Çöküşüne Milletler Cemiyeti Sistemi", 1961

¹⁶⁶ a.g.e

¹⁶⁷ Carr, *Yirmi Yıl Krizi 1919-1939*, 80

¹⁶⁸ <https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/time/id/16326.htm> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

Yatıştırma Politikası, I. Dünya Savaşı sonrası Versay Barış Antlaşması ile sınırlanan Almanya'nın agresif bir tutum benimsemesi ve antlaşma aleyhine faaliyetlerde bulunması üzerine İngiliz Başbakanı N. Chamberlain tarafından ortaya konmuş bir politikadır.¹⁶⁹ SSCB'nin görüşlerine göre bu politika SSCB'ye karşı düzenlenmiştir. Chamberlain'in ve o dönem genel olarak paylaşılan fikre göre Hitler'in ana hedefi doğuda olduğu için Çekoslovakya'nın bir kısmının Almanya tarafından ilhak edilmesi Avrupa olarak görülen topraklarda barışı etkilemeyecektir. Dahası ana çarpışma sahası Sovyetler Birliği etki alanında kalacağı için politik olarak tamamen zıt kutupta bulunan bu ülkeye yönelik bir tehdit olan Almanya'nın iştahının kesilmemesi gerekmektedir.¹⁷⁰ Bu görüş esasen daha eski tarihli olup Locarno Antlaşmaları'nın imzalanmasıyla birlikte Almanya'nın yeniden uluslararası sistemin içinde yer bulması ve Milletler Cemiyeti'ne üye olmasını takiben, dönemin Polonya Dışişleri Bakanı Jozef Beck tarafından "Almanya'ya Batı'daki barışı koruması ve saldırılarını Doğu'ya gerçekleştirmesinin resmi olarak istendiği" biçiminde ifade edilmiştir.¹⁷¹

1938 yılında Münih'te imzalanan anlaşma sonucunda Südetler bölgesinin Almanya'ya katılması onaylanmıştır. Stimson Doktrini reddedilmiş ve yeni kurulan uluslararası hukuk sisteminin iflası ilan edilmiştir. Chamberlain İngiltere'ye dönüşünde bu antlaşmayı meşhur "Zamanımızın Barışı"¹⁷² konuşmasıyla duyuracaktır ki neticeleri kısa süre içerisinde malum olacaktır. Savaşa giden barışlar halkasının sonunu Münih Antlaşması olarak görmek bizce kabul edilebilir

¹⁶⁹ <https://www.britannica.com/topic/appeasement-foreign-policy> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

¹⁷⁰ SSCB tarafından resmi görüşlere çeşitli örnekler için bkz. <https://www.prlib.ru/en/section/1298154> (Son Erişim Tarihi: 25.03.2024), https://turkey.mid.ru/tr/press_center/news/1938_tarihli_m_nih_antla_mas_hakk_nda/ (Son Erişim Tarihi: 25.03.2024).

¹⁷¹ Bu durum Nazizmin başlangıçtaki desteğine bir örnektir.

¹⁷² "Peace for Our Time" başlığıyla ironik olarak hatırlanan bu konuşmanın sonuç cümleleri şu şekilde iddialıdır: "My good friends, for the second time in our history, a British Prime Minister has returned from Germany bringing peace with honour. I believe it is peace for our time. We thank you from the bottom of our hearts. Go home and get a nice quiet sleep."

http://www.emersonkent.com/speeches/peace_in_our_time.htm (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

mahiyettedir. Milletler Cemiyeti'nin de önemli görülebilecek son aktif kararı SSCB'nin Cemiyet'ten ihracıdır.¹⁷³ Bu karar ile Cemiyet'in hukuki değerlendirmeleri ciddi ölçüde tartışılmış, Milletler Cemiyeti'nden ihraç için gerekli olan kural bu oylamada dikkate alınmamış, ilgili devletin oyu hariç kalan üyelerin oybirliği şartı olmasına rağmen salt çoğunluk bu ihraç için yeterli sayılmıştır.¹⁷⁴ Temel metinle ilgili bir diğer ciddi tartışma ise on yıl kadar sonra yeni dönemde, yeni düzende ve yeni örgüt içerisinde gerçekleşecektir.

¹⁷³ <https://soviethistory.msu.edu/1939-2/soviet-territorial-annexations/soviet-territorial-annexations-texts/expulsion-of-the-ussr-from-the-league-of-nations/> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

¹⁷⁴ Erdem Denk, *Uluslararası Örgütler Hukuku: Birleşmiş Milletler Sistemi* (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2015), 122

2. BÖLÜM: YETKİ Mİ YETKE Mİ? 175 1945 SONRASI “BEŞ DAHA EŞİTLİ” ULUSLARARASI HUKUK DÜZENİ

2.1. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÖRGÜTÜ’NÜN KURULUŞU

Birleşmiş Milletler Örgütü’nün kuruluşu, bu çalışmada da kısaca izah edileceği üzere, uzun bir hazırlık aşamasının neticesinde gerçekleşmiştir. Düşünsel hazırlık süreçlerine ilk bölümde değinilmiş iken bu bölümde hukuki hazırlık sürecinden bahsedilecektir. Bu hazırlık sürecine getiren İkinci Dünya Savaşı öncesi Milletler Cemiyeti Sistemi’nde eksiklikler olduğu ve yetersiz kaldığı yönünde eleştiriler mevcut olmakla birlikte; Savaş’ın başlaması ile birlikte malum, ilam edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı süreci, Savaş’tan sonra kurulacak BM Örgütü’nün kuruluş sürecini de kapsamış ve pek tabii ki şekillendirmiştir. Bu sebeple Örgüt’ün kuruluşunu çeşitli aşamalarda incelemek mümkündür.¹⁷⁶

Birinci Dünya Savaşı’nın sonucunda mağlup devletlerin imzaladığı yıkıcı anlaşmalar ve umduğunu bulamayan devletlerin varlığı -ilk bölümde detaylı açıklanmaya çalışıldığı üzere- Avrupa’ya ‘tam anlamıyla’ barışı getirmemiştir. 20 yıllık “ateşkes” süreci sonunda Almanya, 1 Eylül 1939’da Polonya’ya saldırarak büyük savaşı başlatmıştır. Savaş başladıktan sonra ilk yıllarda Nazi Almanyası’nın yoğun ilerleyişinin yarattığı şok etkisi ile bu konu gündeme

¹⁷⁵ TDK’ye göre “Yetki: Bir görevi, bir işi yasaların verdiği imkânlarla göre, belli şartlarla yürütmeyi sağlayan hak; salahiyet, mezuniyet.” Anlamına gelmektedir. Yetke yine TDK’ye göre otorite ile eş anlamlıdır. “Otorite: Yaptırma, yasak etme, emretme, itaat ettirme hakkı veya gücü; yetke, sulta, velayet.” Anlamına gelmektedir. Bu kavramlara başlıkta yer verilmesinin sebebi tezin ana maksadındaki değerlendirmenin, karşılıklarından da anlaşılacağı üzere, bir egemenlik meselesi olarak görülen kuvvet kullanma kavramının, mevcut BM süreci içerisinde BMGK’ye devredilmiş yetkiler kapsamında mı yoksa BMGK’nin yetkesi bağlamında mı değerlendirilebileceğine ilişkin olmasıdır.

¹⁷⁶ Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, 190

gelmezken 22 Haziran 1941’de Almanya’nın SSCB’ye karşı başlattığı Barbarossa Harekatı, Batı Avrupa güçleri için bir “nefes alma” fırsatı yaratmıştır. Dünyanın hegemon gücü olan Birleşik Krallık Başbakanı Winston Churchill ile henüz savaşın bir tarafı olmayan ABD Başkanı Franklin Roosevelt, 14 Ağustos 1941 tarihinde “Atlantik Şartı” olarak da anılan bildiri yayımlamışlardır.¹⁷⁷ Bu bildiri siyasi bir propaganda metni olarak değerlendirilebilecekse de Anglo-Saksonların dünyanın geleceğine ilişkin hangi ilkeleri öncelediğini belirtmesi açısından önemlidir.¹⁷⁸ Bildirinin içeriği incelendiğinde bazı maddelerin BM Şartı’nda yer aldığı görülse de bir kısmının (Roosevelt’in “Dört Özgürlüğü” olarak da bilinmektedir.)¹⁷⁹ BM nezdinde gündeme tekrar gelmediği görülmektedir.¹⁸⁰

1 Ocak 1942 tarihinde ise 1945’te imzalanan BM Şartı’na öncülük eden “Birleşmiş Milletler Bildirisi”¹⁸¹ imzalanmıştır. İlk yayımlanan kısa bildiri imza eden devletler de Birleşik Krallık, ABD, SSCB ve Çin’dir.¹⁸² Bu 4 devlet daha sonra (O dönem Nazi tahakkümü altındaki Fransa sonrasında dahil olacaktır) BMGK’nin daimi 5 üye ülkelerinden olacaktır.

Avrupa’da savaşın dönüm noktası olarak görülen Stalingrad Muharebesi, 1943 yılı başlarında nihayete erdikten sonra Almanya ciddi bir gerilemeyle başbaşa kalmıştır. Yukarıda adı geçen 4 ülke ekim ayı içerisinde Moskova’da bir araya gelmiş ve 30 Ekim 1943’te “Moskova Bildirisi”ni yayımlamışlardır. Bildiride ortaklaşılan hususlardan birisi de yeni bir örgüt kurma yönünde karar alınması olmuştur.¹⁸³ Aynı buluşmada Tahran’da bir konferans düzenlenmesi

¹⁷⁷ Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, 190

¹⁷⁸ Lütem, *Egemenlik Kavramı ve Devletlerarası Hukuk*, 117

¹⁷⁹ Bkz. Erdem Denk, *Uluslararası Örgütler Hukuku: Birleşmiş Milletler Sistemi*, 137

¹⁸⁰ Halkların rızası alınmadan toprak değişikliği olmaması, temel hammaddelerden eşit şekilde faydalanılması, insanların korkudan kurtarılması gibi hususlar. Daha fazlası için bkz. <https://usa.usembassy.de/etexts/democrac/53.htm> (Son Erişim Tarihi: 18.03.2024)

¹⁸¹ “Birleşmiş Milletler” ismi F. Roosevelt tarafından konulmuş olup, resmi olarak Örgüt’ün ismi belirlendiği sırada farklı isim tartışmaları da olmuştur. Fakat Roosevelt yakın zamanda hayatını kaybettiği için onun anısına bu isim aynen korunmuştur.

¹⁸² <https://www.un.org/en/about-us/history-of-the-un/preparatory-years#deco> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

¹⁸³ Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, 190

kararlaştırılmış ve bu konferans da 28 Kasım-1 Aralık 1943 tarihlerinde toplanmıştır. Bu konferansta genel olarak Savaş'ın nasıl bitirileceğine ilişkin görüşmeler yapılmıştır.¹⁸⁴

Takip eden yılda gerçekleşen Dumbarton Oaks görüşmeleri 1944 yılının ağustos ayı içerisinde gerçekleştirilmiş olup önemli bir taslak metin görüşmeler sonunda yayımlanmıştır.¹⁸⁵ Taslak metnin ana ağırlık noktalarından birisi doğaldır ki yeni örgütün Güvenlik Konseyi olmuştur ve hazırlanan taslak metinden BM şartı'na da benzer ya da aynı şekillerde geçen bazı hükümler olmuştur. Ancak bu durumda her hususta mutabık kalınmamış, uluslararası hukuk alanının büyük müelliflerinden Prof. Dr. İlhan Lütem'in ağdaş olarak hazırladığı çalışmanın sonunda bazı hususların “henüz tetkik” edildiğini diğer deyişle anlaşma sağlanmadığını ifade edilmiştir.¹⁸⁶

Savaş'ın sona erdiği 1945 yılında ise sırasıyla Yalta, Potsdam konferansları toplanmış ve nihai olarak Mayıs-Haziran 1945 tarihlerinde gerçekleşen San Francisco Konferansı ile BM Antlaşması (şartı) belirlenip imzalanmıştır.¹⁸⁷ 24 Ekim 1945'te ise gerekli onaylamalar sonucunda Antlaşma yürürlüğe girmiş ve Birleşmiş Milletler rgt kurulmuştur. Bu hususta anlaşılacaktır ki yeni kurulan bu rgt'n, Milletler Cemiyeti'nden farkları olması gerektiği de açıktır.

2.1.1. Birleşmiş Milletler ile Milletler Cemiyeti Arasındaki Farklar

¹⁸⁴ <https://www.britannica.com/event/Tehran-Conference> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

¹⁸⁵ İlhan Lütem, “ ‘Dumbarton Oaks’ Projesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c. 02 s. 01 (1944),

¹⁸⁶ İlgili not şu şekildedir: “Not : Güvenlik Kurulunda oy verilmesine dair olan usulden başka daha birçok noktalar henüz tetkik edilmektedir.”

¹⁸⁷ Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, 190

Milletler Cemiyeti ile Birleşmiş Milletler arasındaki ilişki otomatik bir halefiyet-selefiyet çerçevesinde değerlendirilememektedir.¹⁸⁸ Bunun ana sebebi Milletler Cemiyeti'nin hukuksal olarak varlığının, 1946'da alınan bir Genel Kurul kararı ile son bulmasıdır. Siyasi olmayan işleri, malvarlığı ve arşivleri BM'ye devredilse ve hatta BM de bunu kabul eden bir karar almış¹⁸⁹ olsa da doğrudan bir ardıllık kurulmamıştır. İki örgüt arasındaki bazı temel farklılıklar bu hususta etkin olmuş gözükmemektedir.

Milletler Cemiyeti'nin misak metni 1919 tarihinde Versailles Barış Antlaşması içerisinde yer almıştır. Metnin hazırlanmasında etkin olan ABD, Milletler Cemiyeti'ne hiçbir zaman üye olmamıştır. Almanya, İtalya ve Japonya 1933 yılında cemiyetten ayrılırken, SSCB 1939 yılında cemiyet tarafından üyelikten çıkarılmıştır.

Yukarıda da incelenmeye çalışıldığı üzere Milletler Cemiyeti, başarısız görülerek pek çok açıdan eleştirilmiştir. Milletler Cemiyeti'nin oybirliği ile karar alınmayı şart koşan yapısı ve temsil ettiği ülkeler arasında iki dev gücün olmamasına benzer gerekçeler, hedefleri gerçekleştirme potansiyeline aykırı görülerek eleştirilmiştir. BM'nin yeni yapısında "devletlerin eşitliği" ilkesi yer almış olsa da fiili eşitliğin - özellikle BMGK'de- olmadığı göz önünde bulundurulduğunda farklı bir sistem belirlendiği açıktır.

2.1.2. Birleşmiş Milletler'in Amaçları ve İlkeleri

Birleşmiş Milletler Antlaşması hazırlanırken belirlenen ilk iki madde, yeni kurulacak Örgüt'ün amaçları ve ilkelerini belirlemeye yönelik oluşturulmuştur.

¹⁸⁸ Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, 191

¹⁸⁹ a.g.e, 191

Buradaki amaçlar ve ilkeler, savaş sırasında yapılan görüşmelerde belirlenen esasların tekrarı olarak kaleme alınmıştır. Şart'ın içinde pek çok kez tekrar edildiği gibi BM düzeni ile birlikte bu amaçlara ve ilkelere bağlı olarak hukuki değerlendirmeler yapılacak, Şart'ta yer alan hususlar bu bağlamda değerlendirilecektir.

İlgili kuralların hazırlayıcılarının mevcut BMGK yapısındaki daimi üye devletler olarak “üst düzey belirleyici” pozisyonlarının bulunması sorununa -çalışmamız boyunca da sıklıkla değinildiği gibi- ek olarak Şart ile birlikte hayata geçen Uluslararası Adalet Divanı (UAD)'nin kuruluş statüsünde yer alan bir ifade ‘ilkeler’e bakış açısını göstermektedir. UAD Statüsü’nün 38. maddesi’nde yer alan kaynakların uluslararası hukukun kaynakları olduğu kabul edilmiş olup ilgili madde şu şekildedir:

“MADDE 38:

1. Ödevi, kendisine havale edilen uyuşmazlıkları devletlerarası hukukuna uygun olarak çözmek olan Divan :

a) Uyuşmazlık halindeki Devletlerce taksisen kabul edilmiş kaideler koyan gerek genel, gerek özel milletlerarası anlaşmaları;

b) Hukuk kaidesi olarak kabul edilmiş olan umumi bir tatbikatın beyyinesi olarak milletlerarası teamülü;

c) Medeni milletlerce kabul edilen genel hukuk prensiplerini;

d) 59 uncu madde hükmü mahfuz kalmak şartıyla, hukuk kaidelerinin tâyininde yardımcı vasıta olarak muhtelif milletlerin adli kararları ile en yetkili müelliflerinin doktrinlerini; tatbik eder.

2. İşbu hüküm taraflar mutabık iseler Divanın hak ve nısfetle karar vermek yetkisine halel getirmez.”¹⁹⁰

¹⁹⁰ <https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/uluslararasi-antlasmalar/milletlerarası-ada-let-divanı-statusu-1> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

Orijinal metin de şu şekildedir:

Orijinal metinde “civilized nations” olarak geçen medeni milletler ifadesi dönemin uluslararası hukuka bakış açısının sarıh bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Konumuz bağlamında UAD Statüsü’nün bu maddesinin önemi hem genel olarak uluslararası hukukun kaynaklarına ilişkin kabulü yansıtmaları hem de BM Dönemi’nin kurucu hukuki metinleri arasındaki çelişkileri açık bir şekilde göstermesidir.

Bu madde içerisinde yer alan paragrafta “hukukun genel ilkeleri” mi yoksa “uluslararası hukukun genel ilkeleri”nin mi kastedildiği sıklıkla tartışılmış¹⁹¹, ancak kanımızca esas tartışılması gereken nokta, “medeni milletlerce...” ifadesinin kullanılmasının lüzumlu görülmesinde saklı kalmıştır.¹⁹²

Açıkça kabul edilmesi gerekmektedir ki BM Şartı’nda yer alan “eşitlik” statüsüne, uluslararası hukukun tam olarak kavuşabilmesi için öncelikle “eşit” olarak görme zorunluluğunun bulunması gerekmektedir. Bu maddede kullanılan “medeni milletler” ifadesi, esasen ilk bölümde incelediğimiz ve eleştirmeye gayret ettiğimiz avrupamerkezci bakışın sarıh bir ifadesidir. Bu terimin kullanılmasının tarihsel ve

1. The Court, whose function is to decide in accordance with international law such disputes as are submitted to it, shall apply:

- a) international conventions, whether general or particular, establishing rules expressly recognized by the contesting states;
- b) international custom, as evidence of a general practice accepted as law;
- c) the general principles of law recognized by civilized nations;
- d) subject to the provisions of Article 59, judicial decisions and the teachings of the most highly qualified publicists of the various nations, as subsidiary means for the determination of rules of law.

2. This provision shall not prejudice the power of the Court to decide a case ex aequo et bono, if the parties agree thereto.

(<https://www.icj-cij.org/statute>) (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

¹⁹¹ Gündüz, *Milletlerarası Hukuk*, 24

¹⁹² Bu hususun incelendiği bir örnek için bkz. Ali Murat Özdemir, “Uluslararası Hukukun Nesnesi ve Tarihi Üzerine Deneme” *Emperyalizmin Hayaletleri: Küresel Düzenlemenin Bugünü* içinde, der. Ali Murat Özdemir, s. 79-99. (Ankara: İmge Kitabevi, 2013). 90

düşünsel altyapısı Yunan-Roma medeniyetlerine kadar gitse de uluslararası hukuk bağlamında -yukarıda incelendiği üzere- kullanımı Vitoria'ya, Grotius'a kadar gitmektedir. Mevcut çalışmanın ana gayesini ve eleştirilerini göz önünde bulundurduğumuzda bu ifadenin çalışmamız bağlamında es geçilemeyeceğini, ait olduğu paradigma bağlamında ortaya çıkan yapının “eşitlikçi” olmasının beklenemeyeceğini söyleyebiliriz.

BM Şartı'nın amaçları ve ilkeleri ile bağdaşmayan düşünsel altyapı üzerine inşa edilmesi -ana konu bağlamında bahsedileceği üzere- bahse konu çelişkileri gündeme getirmektedir. Ancak sonuç kısmında da belirtmeye çalışacağımız gibi mevcut uluslararası hukuk disiplininin öncelikli olarak gündemine alması gereken husus -bizce- ana eşitsizlikleri gidermek olmalıdır. Aksi takdirde pek çok örnek bağlamında çalışmamızda izah etmeye çalıştığımız üzere uluslararası hukuka güven duyulmayacak, bilhassa tabi olduğu hukuk kurallarının kendileri aleyhine eşitsizlik yarattığı ve oluşumuna katkıda bulunmadığını öne süren çok sayıda devlet için meşruiyet sorunları gündeme gelecektir. Sıradaki bölümlerde amaçlar ve ilkeler incelenirken bahsedilen bakış açısının gözetilmesinin, nihai bölümdeki değerlendirmemizi anlamlı kılacağı kanaatindeyiz.

2.1.2.1. BM Şartı 1. Madde: Amaçlar

Birleşmiş Milletler'in kurucu antlaşması olan -bizim Şart olarak bahsedeceğimiz- Birleşmiş Milletler Şartı'nın ilk iki maddesinde Örgüt'ün ana amaçları ve üzerinde uzlaşılan ilkeler belirtilmiştir. Bu amaçlar ve ilkeler yalnızca Örgüt'ün değil, 45 sonrası dönemin uluslararası hukukunun yeni amaçları ve ilkeleri olarak yorumlanmaktadır. Bu kısımda birinci maddede yer alan amaçlar kısaca açıklanacak olursa;

- uluslararası barış ve güvenliği korumak,

- uluslar arasında dostça ilişkiler gerçekleştirmek ve barışı güçlendirmek için önlemler almak,
- herhangi bir ayrım gözetmeksizin herkesin temel özgürlüklerine ve insan haklarına saygının güçlendirilmesi,
- bu amaçlara ulaşmak maksadıyla ulusların gerçekleştirdiği çabalarda bir odak olmak.¹⁹³

Örgütün bu amaçları, Dumbarton Oaks sonuç metninde yer alan amaçlar kısmı ile özdeş gözükmektedir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin yapısı tahlil edilirken ve amaca uygunluk bakımından hukuki değerlendirme yapılırken bu esaslar değerlendirilecektir.

2.1.2.2. BM Şartı 2. Madde: İlkeler

Şart'ın ikinci maddesinde değerlendirmeye esas olacak ilkelere yer verilmiştir.¹⁹⁴ Kısaca belirtmek gerekirse bu ilkeler;

¹⁹³Madde 1:

Birleşmiş Milletler'in amaçları şunlardır :

1. Uluslararası barış ve güvenliği korumak ve bu amaçla: barışın uğrayacağı tehditleri önlemek ve bunları boşa çıkarmak, saldırı ya da barışın başka yollarla bozulması eylemlerini bastırmak üzere etkin ortak önlemler almak ve barışın bozulmasına yol açabilecek nitelikteki uluslararası uyuşmazlık veya durumların düzeltilmesini ya da çözümlenmesini barışçı yollarla, adalet ve uluslararası hukuk ilkelerine uygun olarak gerçekleştirmek;
2. Uluslar arasında, halkların hak eşitliği ve kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi ilkesine saygı üzerine kurulmuş dostça ilişkiler geliştirmek ve dünya barışını güçlendirmek için diğer uygun önlemleri almak;
3. Ekonomik, sosyal, kültürel ve insancıl nitelikteki uluslararası sorunları çözmeye ve ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilmesinde uluslararası işbirliğini sağlamak ve
4. Bu ereklere ulaşılması yolunda ulusların giriştikleri eylemlerin uyumlaştığı bir odak olmak.
https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

¹⁹⁴Madde 2:

- üye devletlerin egemen eşitliği,
- üyelerin görev ve sorumluluklarını iyi niyet çerçevesinde yürütmesi,
- uluslararası ilişkilerde kuvvete başvurma'nın yasaklanarak uyuşmazlıkların barış içinde çözülmesi,
- üyelerin topraklarına ve siyasi bağımsızlığına yönelik hem güç kullanmanın hem tehdidin yasaklanması,
- aleyhine Örgütçe önleyici veya zorlayıcı tedbir alınan devlete yardım etmekten kaçınma,
- BM üyesi olmayan devletlerin de sayılan esaslara uygun hareket etmesini sağlamak ve Şart'ın VII. Bölümündeki tedbirlerin uygulanma hali hariç üye devletleri ulusal yetki sahalarında bulunan konulara karışmama ilkeleridir.

Bu amaç ve ilkeler ışığında oluşturulan BM Örgütü, altı ana organdan ve pek çok tali organdan mürekkeptir. Asli organlar: Genel Kurul, Güvenlik Konseyi,

Birleşmiş Milletler örgütü ve üyeleri, 1. maddede belirtilen amaçlara ulaşmak üzere aşağıdaki ilkelere uygun biçimde hareket edeceklerdir:

1. Örgüt, tüm üyelerinin egemen eşitliği ilkesi üzerine kurulmuştur.
2. Tüm üyeler, üyelik sıfatından doğan hak ve çıkarlardan tümünün yararlanmasını sağlamak için işbu Antlaşma'ya uygun olarak üstlendikleri yükümlülükleri iyi niyetle yerine getirirler.
3. Tüm üyeler, uluslararası nitelikteki uyuşmazlıklarını, uluslararası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye düşürmeyecek biçimde, barışçı yollarla çözerler.
4. Tüm üyeleri uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı, gerek Birleşmiş Milletler'in Amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar.
5. Tüm üyeler, örgütün işbu Antlaşma gereği giriştiği tüm eylemlerde örgüte her türlü yardımı yaparlar ve Birleşmiş Milletler tarafından aleyhinde önleme ya da zorlama eylemine girilen herhangi bir devlete yardım etmekten kaçınırlar.
6. Örgüt, Birleşmiş Milletler üyesi olmayan devletlerin de, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasının gerektirdiği ölçüde bu ilkelere uygun biçimde hareket etmesini sağlar.
7. İşbu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletlere herhangi bir devletin kendi iç yetki alanına giren konulara müdahale yetkisi vermediği gibi üyeleri de bu türden konuları işbu Antlaşma uyarınca bir çözüme bağlamaya zorlayamaz; ancak, bu ilke VII. Bölümde öngörülmüş olan zorlayıcı önlemlerin uygulanmasını hiçbir biçimde engellemez.

https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

Sekretarya, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Vesayet Konseyi ve Uluslararası Adalet Divanı'dır.¹⁹⁵ Çalışmamızın konusu gereği genel olarak yalnızca Güvenlik Konseyi'ne değinilecektir.

2.2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GÜVENLİK KONSEYİ'NİN YAPISI

Güvenlik Konseyi, Birleşmiş Milletler'in ana organlarından birisi olup tüm üyelerin değil üye ülkelerin bir kısmının yer aldığı organdır. BM Şartı'nda önemli bir yeri ihtiva eden Konsey hakkındaki hükümler, Şart'ın V. bölümünden itibaren düzenlenmiştir. Konsey bünyesine, BM Şartı'nda da işaret edildiği üzere "uluslararası barış ve güvenliği" sağlamak için "muayyen" ve "mahsus" yetkiler verilmiştir. Sorumlulukların ve yetkilerin karşılaştırılacağı çalışmamızın ana bölümü aşağıda detaylı olarak incelenecektir.

Konseyin kuruluş aşamasında 5 daimi üye devletin yanında 6 geçici üye olup toplam sayı 11 iken 1965 yılındaki değişikliklerle birlikte 4 geçici üye daha eklenmiş ve toplam sayı 15 olmuştur.¹⁹⁶ Konseyin oluşum tarzını ihtiva eden hükümlerin bulunduğu Şarttaki 23. Madde gereğince de coğrafi olarak belirli bir dağıtım yapılmasına dikkat edilmektedir.¹⁹⁷

¹⁹⁵ <https://www.un.org/en/about-us/main-bodies> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

¹⁹⁶ Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, 197

¹⁹⁷ Madde 23:

1. Güvenlik Konseyi, Birleşmiş Milletler'in onbeş üyesinden oluşur. Çin Cumhuriyeti, Fransa, Rusya Federasyonu, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Krallığı ve Amerika Birleşik Devletleri Güvenlik Konseyi'nin sürekli üyeleridir. Genel Kurul, her şeyden önce Birleşmiş Milletler üyelerinin uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ve örgütün öteki amaçlara katkılarını, aynı zamanda da hakça bir coğrafi dağılımı göz önünde tutarak, Birleşmiş Milletler'in öteki on üyesini de Güvenlik Konseyi'nin geçici üyeleri olarak seçer.

2. Güvenlik Konseyi'nin geçici üyeleri iki yıllık bir dönem için seçilirler. Güvenlik Konseyi üyelerinin sayısı onbirden onbeşe çıkarıldıktan sonra geçici üyeler için yapılacak ilk seçimde, dört yeni üyeden ikisi bir yıllık dönem için seçilecektir. Süresi biten bir üye hemen yeniden seçilemez.

3. Güvenlik Konseyi'nin her üyesinin Konsey'de bir temsilcisi vardır.

2.2.1. Güvenlik Konseyi'nin "Süper Yetkisi" Veto ve Karar Alma Süreci

Güvenlik Konseyi'nde daimi veya geçici olması fark etmeksizin her üyenin bir oyu olduğu Şart'ın 27. Maddesi gereği mutlaklıdır. İlgili madde gereği usule ilişkin kararlar 9 üyenin olumlu oyu ile alınmaktadır. Tek istisnası aynı maddenin üçüncü paragrafı gereği "VI. Bölüm ile 52. Maddenin 3. Fıkrası hükümleri uyarınca alınan kararlarda bir uyuşmazlığa taraf olan üyenin" oylamaya katılamamasıdır.¹⁹⁸

BM'nin resmi olarak kuruluşundan önce dahi tartışıldığı üzere usul harici konularda da 9 olumlu oy şartı geçerli olmakla birlikte, daimi üyelerin hepsinin olumlu oy kullanması gerekliliği bulunmaktadır. Kurulştan yalnızca birkaç yıl sonra Kore Krizi ile ciddi anlamda bu kural ihlal edilmiş olsa da "olumlu oy" gerekliliği temel olarak, "Dört Müteşebbis Devletin Güvenlik Konseyi'ndeki Oylama Usulüne İlişkin Bildirisi"nde yer alan ilkeler ışığında teyit edilmiştir.¹⁹⁹ Bu husus beraberinde "veto yetkisi problemini" getirmektedir. 15 üyenin 14'ü olumlu oy kullansa dahi bir daimi üyenin veto uygulaması, pek tabiidir ki bu koşulda kararın alınamaması sonucunu doğuracaktır. Ancak orijinal metinde de belirtildiği gibi²⁰⁰ "mutabık oy" kavramının yorumu esnetilmiş olup, olumlu oy kullanmak

https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

¹⁹⁸ Madde 27:

1. Güvenlik Konseyi'nin her üyesinin bir oyu vardır.
2. Güvenlik Konseyi'nin usule ilişkin konulardaki kararları dokuz üyesinin olumlu oyu ile alınır.
3. Güvenlik Konseyi'nin yöntem sorunlarındaki kararları dokuz üyenin olumlu oyu ile alınır; ancak, VI. Bölüm ile 52. maddenin 3. fıkrası hükümleri uyarınca alınan kararlarda bir uyuşmazlığa taraf olan oylamaya katılamaz.

https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

¹⁹⁹ Gündüz, *Milletlerarası Hukuk*, 129-131

²⁰⁰ Madde 27/3:

Decisions of the Security Council on all other matters shall be made by an affirmative vote of nine members including the concurring votes of the permanent members; provided that, in decisions

değil olumsuz oy kullanmamak şeklinde anlaşılmıştır.²⁰¹ Gündemdeki konunun esasa mı usule mi ilişkin olduğu tartışması ise bir usul meselesi olarak ele alınamadığı için daimi üyelerin oybirliği yine aranmaktadır ki uygulamada bu durum “çifte veto” olarak adlandırılmaktadır.²⁰² Bu konu çerçevesindeki tartışmalara sonraki bölümde değinilecektir.

2.2.2. BMGK'nin Yetkileri

Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliğin korunması hususunda özel olarak yetkilendirilmiş organdır. Genel Kurul bu konularda genel yetkiye sahipken BMGK özel olarak yetkilendirilmiştir.²⁰³ Bu kapsamda BMGK'nin -özel yetkili olduğu kısım da dahil olmak üzere- yetkileri ana olarak üç bakımdan incelenebilmektedir. Bunlar; Genel Kurul ile paylaşılan yetkiler, Genel Kurul'a paralel yetkiler ve Güvenlik Konseyi'ne özgü yetkilerdir.²⁰⁴

2.2.2.1. Genel Kurul ile Paylaştığı Yetkiler

Genel Kurul ile paylaşılan yetkilerden birincisi Şart'ın 4. Maddesinde yer alan Örgüt'e üye alınmasına ilişkindir. BMGK'nin tavsiyesiyle birlikte Genel Kurul'da oylama yapılır ve üye kabulü gerçekleşir. İkinci yetki madde 97'de yer alan Örgüt'ün Genel Sekreter seçimine ilişkindir. BMGK tavsiyede bulunurken Genel Kurul, Genel Sekreteri tayin etmektedir. Bu yetkilerde “veto hakkı” bulunmakta iken Uluslararası Adalet Divanı'na yargıçların seçiminde veto hakkı bulunmamaktadır. Hem BMGK'de hem Genel Kurul'da çoğunluğa göre seçim

under Chapter VI, and under paragraph 3 of Article 52, a party to a dispute shall abstain from voting.

<https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

²⁰¹ Denk, *Uluslararası Örgütler Hukuku: Birleşmiş Milletler Sistemi*, 180-181

²⁰² Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, 198

²⁰³ Denk, *Uluslararası Örgütler Hukuku: Birleşmiş Milletler Sistemi*, 215

²⁰⁴ Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, 199

yapılır ve yargıçların seçiminde politik yön bulunmaması gerektiği için veto kullanılamamaktadır.²⁰⁵ Aynı zamanda BM Şartı'nda bahsedilen Genel Kurul'un, Güvenlik Konseyi tarafından özel toplantıya çağırılması konusunda da Güvenlik Konseyi'nin alacağı kararda veto uygulamasının olmadığı değerlendirilmektedir.²⁰⁶

2.2.2.2. Genel Kurul'a Paralel Yetkiler

BMGK'nin Genel Kurul'a paralel yetkileri; Şart'ın VI. Bölümünde yer verilen silahsızlanma ve uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü hususlarında (inceleme, arabuluculuk ve tavsiye yetkilerinin kullanımı) mevcuttur.²⁰⁷

2.2.2.3. Sadece BMGK'ye Özgü Yetkiler

Sadece BMGK'ye özgü yetkilerde bir "tekel" durumu söz konusudur. Uluslararası barışın tehdidi, bozulması yahut saldırı durumlarında, VII. Bölümde yer alan maddeler uyarınca barışın korunması veya tesisi amacıyla harekete geçmeye karar verme yetkisi salt BMGK'nin yetki alanında bulunmaktadır. Konsey evvela üç durumdan hangisinin gerçekleştiğini tespit edip devamında ise hangi önlemlerin uygulanacağını belirlemektedir.²⁰⁸ Bu önlemlerin tavsiye niteliğinde mi yoksa bağlayıcı mı olduğu da yine Konsey'in yetki alanında bulunmaktadır. Ancak sorumluluklar kısmında tartışılmaya çalışılacağı üzere BM Şartı'nın 12. maddesinde "...işbu Antlaşma'nın kendisine yüklediği görevleri yerine getirdiği sürece..." ifadesi, Güvenlik Konseyi'nin, belirtilen hususlardaki yetkilerinin tekel olma halinin de sınırsız olmadığını ifade etmektedir.

²⁰⁵ Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, 199

²⁰⁶ Denk, *Uluslararası Örgütler Hukuku: Birleşmiş Milletler Sistemi*, 220

²⁰⁷ Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, 199

²⁰⁸ a.g.e, 199-200

2.2.3. BMGK'nin Şart Kapsamındaki Faaliyetlerine İlişkin Düzenlemeler

BMGK'nin şart kapsamındaki faaliyetlerini VI. Bölüm (Uyuşmazlıkların Barışçıl Yollarla Çözümü) kapsamında faaliyetler ve VII. Bölüm (Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Alınacak Önlemler) kapsamında faaliyetler olarak ikiye ayırmak mümkündür. Aşağıda da bu etkinlikler incelenecektir. Hiyerarşi hususuna ise V. Bölüm'de değinilmiş, bu bölümde bahsedildiği üzere genel olarak BMGK Bileşiminden bahsedilmiş, 24²⁰⁹ ve 25.²¹⁰ Maddelerde BMGK'nin "üstünlüğü" açıklanmıştır.

2.2.3.1. Uyuşmazlıkların Barışçıl Çözümü- Şart'ın VI. Bölümü Kapsamındaki Faaliyetler

Uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözülmesi ilkesi kapsamında yapılan düzenlemeler Şart'ın VI. Bölümünde düzenlenmiştir. İlkelerin sayıldığı Şart'ın 2. Maddesinin 4. paragrafında kararlaştırıldığı üzere devletler, yaşadıkları

²⁰⁹ Madde 24:

1. Birleşmiş Milletler'in üyeleri, örgütün hızlı ve etkili hareket etmesini sağlamak için uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında başlıca sorumluluğu Güvenlik Konseyi'ne bırakırlar ve bu sorumluluk gereğince görevlerini yerine getirirken Güvenlik Konseyi'nin kendi adlarına hareket ettiğini kabul ederler.

2. Güvenlik Konseyi, bu görevleri yerine getirirken Birleşmiş Milletler'in Amaç ve İlkeleri'ne uygun hareket eder. Bu görevleri yerine getirebilmesi için Güvenlik Konseyi'ne verilmiş belirli yetkiler VI, VII, VIII ve XII. Bölümler'de gösterilmiştir.

3. Güvenlik Konseyi, Genel Kurul'a incelenmek üzere yıllık raporlar ve gerektiğinde özel raporlar sunar.

https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

²¹⁰ Madde 25:

Birleşmiş Milletler üyeleri, işbu Antlaşma uyarınca, Güvenlik Konseyi'nin kararlarını kabul etme ve uygulama konusunda görüş birliğine varmışlardır.

https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

uyuşmazlıkları barışçıl yollarla çözümlmek durumundadır. Bu sebeple uyuşmazlık yaşıyan devletler, sorunu BMGK katına taşımadan evvel madde 33'te yer alan yöntemlerden seçerek kendi aralarında yahut bölgesel örgütler nezdinde çözmeye çalışmalıdır. İşbu görüşmeler başarısızlığa uğradığı takdirde Şart'ın 35. maddesinin 1. paragrafına göre anlaşmazlığı Güvenlik Konseyi'ne sunabilecektir.

Güvenlik Konseyi'ne bu bağlamda başvuru yapabilecek unsurlar yer yer Şart'ın içinde belirtilmiştir.²¹¹ BM Örgütü'ne üye her devlet, sorunun bir tarafı olup olmamasına bakılmaksızın, uyuşmazlığı yahut konu olayı Güvenlik Konseyi'ne sunabilir.²¹² Örgüt'e üye olmayan bir devlet de uyuşmazlığı BMGK'ye sunabilir meğerki bu devlet uyuşmazlığın tarafı olmakla beraber Şart gereği barışçıl çözüm yükümlülüğünü kabul etmiş olsun.²¹³ Devletler haricinde Genel Kurul²¹⁴ ya da Genel Sekreter²¹⁵ de bir uyuşmazlığa Güvenlik Konseyi'nin dikkatini çekebilmektedir.²¹⁶

²¹¹ Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, 215

²¹² Madde 35:

1. Birleşmiş Milletler'in her üyesi herhangi bir uyuşmazlık ya da 34. maddede öngörülen nitelikte bir duruma Güvenlik Konseyi'nin ya da Genel Kurul'un dikkatini çekebilir.
https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

²¹³ Madde 35:

2. Birleşmiş Milletler üyesi olmayan bir devlet, taraf olduğu herhangi bir uyuşmazlık konusunda, işbu Antlaşma'da öngörülen barışçı yollarla çözmeye yükümlülüğünü bu uyuşmazlık için önceden kabul etmek koşuluyla, Güvenlik Konseyi'nin ya da Genel Kurul'un dikkatini çekebilir.
https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

²¹⁴ Madde 11:

3. Genel Kurul, uluslararası barış ve güvenliğı tehlikeye sokması muhtemel durumlara Güvenlik Konseyi'nin dikkatini çekebilir.
https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

²¹⁵ Madde 99:

Genel Sekreter, uluslararası barış ve güvenliğın korunmasını tehlikeye düşürebileceğini düşündüğü herhangi bir konuyu Güvenlik Konseyi'nin dikkatine sunar.
https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

²¹⁶ Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, 215

BMGK öncelikli olarak başvuruları değerlendirmek için başvurular sonucunda gündeme alma kararı vermelidir. Doğrudan üzerine alarak ya da tavsiye ederek taraflara uyuşmazlığın çözüm yöntemleri için önerilerde bulunabilmektedir.

2.2.3.2. Modern *Si vis pacem, para bellum*- Şart'ın VII. Bölümü Kapsamındaki Faaliyetler

“Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Alınacak Önlemler” başlığı, Şart'ın VII. Bölümüne ayrılmıştır. Bu üç durumdan birinin gerçekleşmesi halinde BMGK'nin yetkileri artırılmış durumdadır ve buna karar vermek için öncelikli olarak söz konusu durumun, üç kavramdan birisi ile uyumlu olması gerekmektedir. Tehdit durumu haricinde BMGK'nin bir faaliyette bulunması için “saldırı” ve “saldırgan” tanımına gidilmesi gerekmektedir²¹⁷ ve bu sebeple genel olarak “barışın tehdidi” gerekçesi öncelenmektedir.²¹⁸

Tamamen Güvenlik Konseyi'nin tekelinde olan önlem alma yetkisi farklı şekillerde bulunmaktadır. Bu bölümün içerisinde izah edildiği üzere 3 farklı tipte önlem alma kabiliyetini BMGK haizdir. Bu önlemler; geçici tedbirler, silahlı kuvvet kullanmayı

²¹⁷ Şart'ın madde başlığı gereği bu sınıflandırma mevcuttur.

²¹⁸ Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, 218

içermeyen tedbirler ve silahlı kuvvet kullanmayı içeren tedbirlerdir. Şart'ın 40.²¹⁹, 41.²²⁰ Ve 42.²²¹ Maddeleri sırasıyla bu önlemlere hasredilmiştir.

BM Örgütü kurulduktan sonra Şart'ın 43. Maddesi ve devamında belirlenen hükümler doğrultusunda faaliyete geçme halleri, bu maddelere uygun olarak gerçekleştirilmemiştir. Şart'ın getirdiği kurallara göre BM Örgütü'ne üye devletler ile yapılacak özel anlaşmaları takiben BM emrine silahlı kuvvetlerin verilmesi öngörülmüştür.²²² Bu yolla oluşacak Birleşmiş Milletler Gücü, BMGK'nin daimi

²¹⁹ Madde 40:

Güvenlik Konseyi, durumun ağırlaşmasını önlemek üzere, 39. madde uyarınca tavsiyelerde bulunmadan ya da önlemleri kararlaştırmadan önce, ilgili tarafları gerekli ya da uygun gördüğü geçici önlemlere uymaya çağırabilir. Bu geçici önlemler tarafların haklarını, iddialarını ya da konumlarını hiçbir biçimde zedelemesin. Bu geçici önlemlerin yerine getirilmemesi halinde Güvenlik Konseyi bunu gereğince dikkate alacaktır.

https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

²²⁰ Madde 41:

Güvenlik Konseyi, kararlarını yürütmek için silahlı kuvvet kullanımını içermeyen ne gibi önlemler alınması gerektiğini kararlaştırabilir ve Birleşmiş Milletler üyelerini bu önlemleri uygulamaya çağırabilir. Bu önlemler, ekonomik ilişkilerin ve demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer iletişim ve ulaştırma araçlarının tümüyle ya da bir bölümüyle kesintiye uğratılmasını, diplomatik ilişkilerin kesilmesini içerebilir.

https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

²²¹ Madde 42:

Güvenlik Konseyi, 41. madde'de öngörülen önlemlerin yetersiz kalacağı ya da kaldığı kanısına varırsa, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabilir. Bu girişimler gösterileri, ablukayı ve Birleşmiş Milletler üyelerinin hava, deniz ya da kara kuvvetlerince yapılacak başka operasyonları içerebilir.

https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

²²² Madde 43:

1. Birleşmiş Milletler'in tüm üyeleri, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına katkıda bulunmak üzere, Güvenlik Konseyi'nin Çağrısı ile özel anlaşma ya da anlaşmalar uyarınca, uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli silahlı kuvvetleri ve geçit hakkını da içine almak üzere her türlü yardım ve kolaylığı Konsey'in hizmetine sunmayı yüklenirler.

2. Bu anlaşma ya da anlaşmalarda, söz konusu kuvvetlerin sayısı, niteliği hazırlık derecesi ve genel mevkilleri ile sağlanacak kolaylık ve yardımın niteliği belirlenecektir.

3. Anlaşma ya da anlaşmalar, Güvenlik Konseyi'nin girişimi ile mümkün olan en kısa zamanda görüşülecektir. Anlaşmalar, Güvenlik Konseyi ile örgüt üyeleri arasında ya da Güvenlik Konseyi ile ülke grupları arasında yapılacak ve imzalayan devletlerce, her birinin anayasası gereğince onaylanacaktır.

üyeleri olan ülkelerin genelkurmay başkanları bünyesinde faaliyetlerde bulunmalıdır.²²³ Çalışmamızın konusu kapsamında uygulamaya ilişkin çok sayıda inceleme yüzeysel olarak bulunmayacak, seçili olayların detaylarıyla incelenmesiyle maksadımızı izaha çalışacağız.

2.3. BMGK'NİN DAİMİ ÜYELERİNİN ŞART BAĞLAMINDA SORUMLULUKLARI

Çalışmamız boyunca incelendiği üzere devletlerin egemenlik hakkı çağlar boyunca farklı yorumlanmış olup kuvvet kullanma “yetke”sine devletler her zaman sıkı sıkıya sahip olmuştur. Öyle ki modern devlet örgütlenmeleri dışında da hemen her bir araya gelmiş ve örgütlenmiş toplum bu mekanizmaya sahip olmuştur. BM Şartı'nın onaylanması ve artık BM sürecine geçilmesi ile birlikte teknik olarak savaşa başvurma yolu yasaklanmış, kuvvete başvurma yolları ancak ve ancak BMGK nezdinde meşru ilan edilmiş, “teknik olarak” devletlere de “meşru müdafaa” istisnası haricinde farklı bir yol bırakılmamıştır.²²⁴

https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

²²³ Madde 45:

Birleşmiş Milletler'in ivedi askeri önlemler alabilmesini sağlayabilmek üzere üyeler, birleşik uluslararası zorlayıcı önlemleri yürütmek için derhal kullanılabilecek ulusal hava kuvveti birlikleri bulunduracaklardır. Bu birliklerin gücü ve hazırlık derecesi ile bunların birlikte hareketini düzenleyen planlar, 43. Madde'de belirtilen özel anlaşmanın ya da anlaşmaların öngördüğü sınırlar içinde, Askeri Kurmay Komitesi'nin yardımı ile Güvenlik Konseyi'nce belirlenecektir.

Madde 47:

1. Uluslararası barış ve güvenliğin korunması, Güvenlik Konseyi'nin buyruğu altına konulan kuvvetlerin kullanılması ve yönetilmesi, silahsızlanmanın düzenlenmesi ve muhtemel bir silahsızlanmanın gerçekleştirilmesi için Konsey'e gerekli olan askeri ihtiyaçlara ilişkin her konuda Güvenlik Konseyi'ne danışmanlık yapacak ve ona yardımcı olacak bir Askeri Kurmay Komitesi kurulacaktır.

https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

²²⁴ Şart'ın geneli incelendiğinde meşru müdafaa ya cevaz veren 51. Madde'ye ek yalnızca BMGK'nin karar vereceği kuvvet kullanımı meşrudur.

Savaşların ekonomik boyutu hususuna Roma Dönemi bağlamında çalışmamız içerisinde değinilmişti. Roma Dönemi'nde maliyetlerden dolayı "barbar" kavimlere karşı savunmada kalma yöntemi tercih edilmemiş, maddi tazminatların verilmesi yahut alınması yoluyla bir "barışı sağlama" yolu tercih edilmiş, bu hususta bir anlaşmazlık sağlandığı takdirde cezalandırma savaşlarına başvurulmuştur.²²⁵ Nitekim klasik bir tarım imparatorluğu daha olan ve modern zamanlara kadar erişebilen Osmanlı İmparatorluğu'nda da seferlerin "hazineyi doldurması" önemli bir kazanç stratejisi olmuştur ki klasik tarım devletlerinde bu yöntem ana zenginlik planı olmuştur. Çalışmamızın kapsamını aşacak daha fazla örneğe bakıldığında da savaşların ekonomik temelini baskın olduğu görülecektir. Westphalia Dönemi'nde de savaşların ekonomik zararı meselesi Avrupa devletlerinin gündeminde olmuş ve artık farklı bir yolun denenmesi gerekliliği vurgulanmıştır.²²⁶

Birleşmiş Milletler'in kuruluş aşamasında sıkça vurgulandığı üzere "savaşların getirdiği yoğun acılar" olgusuna vurgu yapılmış, savaşların sonlandırılması için Şart'a maddeler eklenmiş ve yazılı zeminde bir çözüm bulunmaya çalışılmıştır. Koruma mekanizması olarak da esas olarak BMGK'nin daimi üyeleri olan devletler hiyerarşik olarak üstte konumlandırılmıştır. Evrensel olarak kurgulanan bu barış idealinin aksine Avrupa nezdinde önemli bir adım atılmış, Birinci Dünya Savaşı sonunda imzalanan ve daha büyük savaşı getiren barış antlaşmalarının aksine farklı bir yöntem izlenmiştir. Bu sefer kaybeden devletler yine ağır yükümlülüklerle karşı karşıya kalsa da ekonomik olarak kurtulamayacakları bir darboğaza sürüklenmemişlerdir ki bu devletlerin savaş sonrası ekonomilerinin birkaç on yıl içerisinde düzelmesi bunun ispatıdır.²²⁷ Aynı şekilde savaş sebebi olabilecek zengin ekonomik kaynaklardan tamamen kaybeden devletleri mahrum

²²⁵ Bkz. 17. dipnot.

²²⁶ Erkiner, *Uluslararası Hukukun Sosyolojisine ve Uluslararası Hukukun Tarihine Giriş*, 108,109

²²⁷ Volker Stanzel. "Seventy Years After World War II: German and Japanese Successes and Responsibilities." *German Marshall Fund of the United States*, (2015). <http://www.jstor.org/stable/resrep18881>.

etmek yerine Avrupa Birliğine evrilecek ekonomik teşkilatların kurulması ve o dönemden bu yana, bu stratejiyle uyumlu olan Avrupa'daki üye devletler arasında bir savaş yaşanmamış olması barışı koruma stratejisinin “Avrupa temelinde” işler olduğunu göstermektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa harici dünyanın kalanı için ise açıktır ki aynı şeyleri söylemek mümkün gözükmemektedir. Gerek süreç içerisinde gerek halihazırda devam eden silahlı çatışmalar incelendiğinde, her devletin kuvvete başvurma “yetkesi” varken bunları bir “yetki” olarak BMGK gözetimine devretmesi barışçıl bir dünyayı oluşturmuş gözükmemektedir. Bu konudaki en büyük eksiklik ise BMGK'nin yetki ve sorumluluk dengesini gözetmemesi, yetkilerin aşkın şekilde olsa da kullanılırken sorumluluklara aynı özende riayet edilmemesi temel sebep olmuştur.

Güvenlik Konseyi'nin sorumlulukların kapsamı hem BM Şartı hem de temel olarak hukuk ilkeleri ile geniş bir şekilde mevcuttur. Dolayısıyla bu bölümde ilkin Şart bağlamındaki sorumluluğuna değinilecek, devamında BMGK'nin Daimi Üyesi olan devletlerin uygulamalarından örnekler ile birlikte sorumluluklarının değerlendirmesi yapılacaktır. Ayrıca silahsızlanma konusu da Şart'ta önemli yer ihtiva etmiş olup 11. ve 26. Maddelerde Güvenlik Konseyi'nin yükümlülüklerine önemli ölçüde işaret edilmiştir. Nihai kısımdan önce bu hususa değinilecektir.

2.3.1. Güvenlik Konseyi'nin Sorumluluğu-Yetkilerini Kullanma Sınırı

BM Şartı 12. Maddede²²⁸ Genel Kurul'dan bahsedilirken Güvenlik Konseyi'nin tam yetkili olduğu alanlara bir kısıtlama getirilmiştir. “Barış İçin Birlik” kararında

²²⁸ Madde 12

1. Güvenlik Konseyi herhangi bir uyuşmazlık ya da duruma ilişkin olarak işbu Antlaşma'nın kendisine yüklediği görevleri yerine getirdiği sürece, Genel Kurul, Güvenlik Konseyi bunu

da anlatılmaya çalışılan süreçte bu maddede bahsedilen “...antlaşmanın kendisine yüklediği görevler...” ifadesinin üzerinde durulmuştur. Ancak maddede yer alan ifadenin net bir tanıma yahut şarta işaret etmemesi ciddi bir sorunu beraberinde getirmektedir.

Söz konusu ifade ile açıkça anlaşılmaktadır ki BMGK’nin yetkilerinin çerçevesi, Şart bağlamında kendisine yüklenen görevleri gerçekleştirmeye yöneliktir ve ancak bu görevleri gerçekleştirdiği sürece BMGK “ayrıcalıklı” durumunu koruyabilecektir. Aşağıda söz konusu ülkelerin bu süreçteki faaliyetlerine örnekler verilerek, bilhassa Nikaragua Davası özelinde üretilen hukuki argümanlar uluslararası hukuk açısından incelenecektir.

2.3.2 BMGK Daimi Üyelerinin Soğuk Savaş Dönemi Faaliyetleri

Westphalia Dönemi’nde ve öncesinde olduğu gibi dünyanın kalanı Batı devletleri tarafından “doğrudan” ordular vasıtasıyla yönetilip, mandaterlik gibi çeşitli isimlendirmelerle denetim altında tutulmamıştır ancak Nikaragua Davası özelinde de görüleceği üzere farklı “yasaklanmamış” metotlar ölçüsünde ciddi müdahalelerde bulunulmuştur. Aynı zamanda ekonomik kontrol metotları askeri kontrol düzeninden daha tercih edilebilir olarak gelişmiştir.

BM kurulduktan sonra Şart’ta bahsedilen amaca uygun bir dönem yaşanmamış, dünya genelinde pek çok kriz yaşanmış ve hatta yaşanmaya devam etmektedir. Birleşmiş Milletler sorunların çözümü için pek çok kez adım atmışsa da genel

kendisinden istemedikçe, bu uyuşmazlık ya da durum konusunda herhangi bir tavsiyede bulunamaz.

2. Genel Sekreter, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin olup Güvenlik Konseyi’nce ele alınmış bulunan işleri, Güvenlik Konseyi’nin onayı ile her toplantıda Genel Kurul’un bilgisine sunar; Güvenlik Konseyi sözü geçen işleri elden bıraktığı anda da Genel Sekreter yine aynı şekilde Genel Kurul’a, ya da Genel Kurul toplantı halinde değilse Birleşmiş Milletler üyelerine durumu bildirir.

https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

olarak sorunların çözümünde arzulanan noktaya erişememiştir. BMGK'nin daimi üyeleri olan ülkeler veto başta olmak üzere yetkilerini sıklıkla kullanmış ancak bu husus Şart'ta kesin olarak belirtildiği ve tüm BM sisteminin üzerine bina edildiği amaç olan “dünyada barışın ve güvenliğin sağlanması”nı gerçekleştirilememiştir. Öyle ki son derece güncel olarak BM Genel Sekreteri Guterres'in İsrail-Filistin Savaşı'nda gerçekleştirilmesini istediği adımlar atılamamış ve daimi üye ülkelerden olan ABD vetosu bağlayıcı bir karar alınmasını engellemiştir.

BMGK'nin hiyerarşik olarak daha üstte konumlanmış yapısı ile ilk kriz çok derin bir şekilde Şart'ın yürürlüğe girmesiyle patlak vermiştir. Çin'de yaşanan iç savaş sonrasında 1949 yılında Mao'nun iktidara gelişi ile birlikte Mao'nun karşısında yer alan grup Formoza adasına giderek meşru yönetimin kendileri olduğunu ve “Çin Cumhuriyeti”nin Formoza adasında devam ettiğini duyurmuştur.²²⁹ Batılı ülkeler de bu duyuruyu kabul etmiş ve BMGK'de daimi üye sıfatını haiz 5 ülkeden biri olan Çin'in sandalyesini bu yönetime vermiştir. Çin Halk Cumhuriyeti ise 1971 yılına kadar bu sandalyeye sahip olamamıştır.²³⁰

Batılı ülkelerin bu tutumunu protesto eden SSCB ise karşılık olarak BMGK toplantılarına katılmama kararı almıştır. Şart'ta yer aldığı üzere daimi üyelerin kararlarda olumlu oyu gerektiği için sistemi kilitlemiş ve oturumlarda oy kullanmamıştır. 1950 yılında su yüzüne çıkan Kore Krizi'nde de BMGK'den karar çıkamamış ve konu Genel Kurul'un 302. Toplantısında tartışılmıştır.²³¹ Bu doğrultuda önerilen çözüm ise Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda karar alınarak BM ordusunun bölgeye gönderilmesi olmuş ve 377 Sayılı ve 3 Kasım 1950 tarihli BM Genel Kurulu kararı ile “Barış İçin Birlik” kararı alınmıştır. Bu karar Genel Kurul'dan çıkmış olmasına rağmen bağlayıcı olarak kabul edilmiş ve BM Ordusu Kore'ye gönderilmiştir. Şart'ta yer aldığı üzere “Barışın Bozulması” kararının

²²⁹ https://www.cksmh.gov.tw/en/content_219.html (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

²³⁰ Fung, Courtney J., 'Historical Overview of China and Intervention at the UN Security Council', *China and Intervention at the UN Security Council: Reconciling Status* (Oxford: 2019), 15, <https://doi.org/10.1093/oso/9780198842743.003.0001>

²³¹ Gündüz, *Milletlerarası Hukuk*, 137

BMGK nezdinde alınması gerekliliği ihlal edilmiş ve BMGK bypass edilerek Genel Kurul'da karar alınmıştır.²³² Sonrasında buna eş bir durum yaşanmamıştır. Kore Savaşı sonucunda Kore Yarımadası'nda iki farklı devlet oluşmuş olmakla birlikte Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti ile Kore Cumhuriyeti arasında günümüzde dahi imzalanmış bir barış antlaşması bulunmamaktadır.²³³ Bu deneme BM'nin hem hukuken hem fiiliyatta başarısız olduğu bir deneme olarak değerlendirilmektedir.

BM'nin kuruluşundan hemen sonra gündemine almış olduğu bir diğer mesele de İngiltere sömürgesi olan Filistin topraklarında yeni devletlerin oluşturulması olmuştur. BM'de oluşturulan plan gereği Şeria Nehri'nden Akdeniz'e kadar olan ve Kudüs'ü de içeren topraklarda İsrail ve Filistin isimli iki devlet oluşturulup Kudüs'ün iki devlete de bağlı olmadığı bir sistem öngörülmüştür.²³⁴ Ancak yakın zamanda da aktif olarak görüldüğü üzere sadece iki devlet arasında değil tüm bölge devletlerinin de dahil olduğu savaşlar yaşanmış, iki devletin sınırları belirli bir şekilde stabil olarak kurulması gerçekleşmemiştir. Öyle ki bölgede BM görevlisi olarak bulunan Kont Bernadotte'un İsrailli teröristlerce öldürülmesi sonucunda UAD tarafından, uluslararası örgütlerin temsilcileri bağlamında uluslararası yargı yollarını tüketebilmesi yönünde karar verilmesi önemli bir dönüm noktası olmuş ancak bölgedeki sorunların çözümü için kalıcı adımlar atılamamıştır.²³⁵

2.3.2.1. Soğuk Savaş'ta Silahlı Çatışmalar ve Meşruiyeti

İkinci Dünya Savaşı sonrasında "insanlığın en büyük felaketinden önemli dersler çıkarıldığı" öne sürülerek ve bunların bir daha yaşanmaması için BM sisteminin

²³² Gündüz, *Milletlerarası Hukuk*, 137

²³³ <https://www.usip.org/publications/2023/09/70-years-after-armistice-korean-peninsula-still-struggles-peace> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

²³⁴ <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-185393/> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

²³⁵ <https://www.icj-cij.org/case/4> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

kurulduğu, yaygın bir “kabule” dayanılarak doğru kabul edilecek olsa da bu büyük savaşın neticesinde somut gerçeklik bağlamında kabul edilecek ve ‘nesnel’ değerlendirmeye dayanan bir diğer önemli çıkarım ise savaşların geniş anlamı içerisinde “çok maliyetli” olduğunun açık olmasıdır. BM sonrası dönemde bu “geniş anlamda maliyetlerin” içine uluslararası ambargolar da Şart bağlamında eklenmiş ve uluslararası hukuka aykırı olarak kuvvet kullanan bir devletin ekonomik olarak yıpratılması vasıtasıyla bu kuvvet kullanımına müracaat etmemesi, etti ise de sonlandırması gerektiği öngörülmüştür.²³⁶

Amerika Birleşik Devletleri’nin Monroe Doktrini ile başlayan “Amerika, Amerikalılarındır.” görüşü esasen Amerika kıtasındaki devletlerin tam bağımsız ve eşitler ilişkilerle düzenlenmiş kıtasal bir bağımsızlığını değil ABD’nin sürekli etki gücünü artırdığı kıtada Avrupa devletlerinin etkisini kırmayı amaçlamıştır.²³⁷ Anlatılmaya çalışıldığı üzere 20.yy başından itibaren bilhassa Wilson dönemi ile birlikte bu politika revizyona uğramış ve dünya politikalarına ABD’nin dahil olma süreci başlamıştır.²³⁸ Bu süreç BM sonrası dönemdeki “iki kutuplu dünya” ölçüsünde bir kutbun ABD olmasıyla devam etmiş ve BMGK’de daimi üye olan ABD, Dünya politikalarında önemli bir koza sahip olurken kendi kıtasında da aykırı bir yapının yaşamasına sıcak bakmamıştır.

Bu süreç ilk olarak Küba’da başlamıştır. Karşı kutbun hakim ideolojisi olan sosyalist rejimlerin, Amerika kıtasındaki ilk uygulamasını başlatan Küba Devrimi

²³⁶ Madde 41:

Güvenlik Konseyi, kararlarını yürütmek için silahlı kuvvet kullanımını içermeyen ne gibi önlemler alınması gerektiğini kararlaştırabilir ve Bileşmiş Milletler üyelerini bu önlemleri uygulamaya çağırabilir. Bu önlemler, ekonomik ilişkilerin ve demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer iletişim ve ulaştırma araçlarının tümüyle ya da bir bölümüyle kesintiye uğratılmasını, diplomatik ilişkilerin kesilmesini içerebilir.
https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

²³⁷ <https://www.archives.gov/milestone-documents/monroe-doctrine> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

²³⁸ George G. Wilson. “The Monroe Doctrine after the War.” *Proceedings of the Academy of Political Science in the City of New York* 7, no. 2 (1917): 297–302. 297 <https://doi.org/10.2307/1172262>.

1959'un 1 Ocak tarihinde gerçekleşmiştir. O döneme kadar ABD'nin bir "eyaleti" olarak görülen Küba, diktatör Batista'nın devrilmesiyle Fidel Castro önderliğinde sosyalist bir rejime geçmiştir. O tarihten itibaren 60 yılı geçen zaman diliminde sürekli olarak Küba'ya ambargo uygulanmış ve en güncel tarihli BM Genel Kurul oylamasında ambargonun kaldırılmasına yönelik ezici bir sayıyla tavsiye kararı alınmış olmasına rağmen bu ambargo devam etmektedir.²³⁹ Küba'da yeni bir yaşamın ilk yıllarında ABD, Amerikan Devletler Örgütü(OAS)'ı kullanarak Latin Amerika ülkeleri ile ortak bir hareket planlasa da bu ülkeler kuvvet kullanma yasağına uygun hareket ederek herhangi bir müdahalede bulunmamış, bunun üzerine ABD "Domuzlar Körfezi Çıkarması" olarak anılan hareketle Castro'yu ve ülkedeki sosyalist rejimi yıkmaya teşebbüs etmiştir.²⁴⁰ Bu hareket başta olmak üzere devlet başkanı Castro'ya suikast girişimleri de dahil olmak üzere pek çok kez Küba'nın içişlerine uluslararası hukuka aykırı olarak müdahale edilmiş ancak neticesinde ABD herhangi bir yaptırıma maruz kalmamıştır.

Bu olaylar zincirinin devamında ise BM Dönemi'ndeki en büyük Küresel Nükleer Savaş tehlikesi -Küba Füze Krizi yahut Ekim Krizi olarak anılan olaylar zinciri- Küba'daki devrimden 2 yıl sonra, 1962'nin ekim ayında, yaşanmıştır.²⁴¹ Küba, kendisine uygulanan ambargolar ve askeri operasyonların ardından SSCB ile askeri ve ekonomik iş birliği kararı almıştır. SSCB lideri Hruşçov, ABD'nin SSCB'ye yönelik olarak -Türkiye başta olmak üzere- yerleştirilmiş füzelerine karşılık Küba'ya füze rampaları sevk etmiştir. ABD başkanı Kennedy'nin füze üslerinden haberdar olması üzerine ABD, BM başta olmak üzere hiçbir kuruma danışmadan Küba'ya denizden tam abluka kararı almıştır. Daha sonra iki ülke arasında Küba ve Türkiye'deki füzeler üzerinden görüşmeler sürdürülmüş ve nihai olarak iki ülkeden de füzelerin kaldırılması kararı alınmıştır.²⁴²

²³⁹ 187 oy ambargonun kaldırılması lehine kullanılmışken ABD ve İsrail ret oyu vermiş Ukrayna ise çekimser oy kullanmıştır. <https://news.un.org/en/story/2023/11/1143112> (Son Erişim Tarihi:30.12.2023)

²⁴⁰ <https://history.state.gov/milestones/1961-1968/bay-of-pigs> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

²⁴¹ Ayşegül Sever, "Yeni Bulgular Işığında 1962 Küba Krizi ve Türkiye", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, (1997), 647

²⁴² a.g.e, 659

Uluslararası hukuk veçhesinden değerlendirildiğinde BMGK’de daimi üye olan iki devlet, görüşmeler esnasında istekleri gerçekleşmediği takdirde saldırının ve hatta işgalin birbirlerine değil stratejik ortak olarak görülen ülkelere -Türkiye ve Küba- gerçekleşeceğini belirtmiş ve bunu bir “koz” olarak kullanılmıştır. Bu yaşanan kriz ve sonucunda savaş çıkmaması nükleer silahların “denge” oluşturduğu ve artık bir dünya savaşı çıkmasının zor olduğu yönünde “olumlu” değerlendirmelere yol açmış olsa da bizce bunlar isabetsiz kalmaktadır. Çünkü bu krizdeki ana problem yeni dönemde -BM Dönemi- kuvvet kullanma yasağı bulunmasına ve bu yasağı içeren Şart’ı oluşturan ve onaylayan devletlerin BMGK’nin daimi üyeleri olmasına rağmen ikili görüşmeler esnasında bir “koz” olarak kullanılabilmesidir. Şart’ın temel amacı, ilkeleri ve kuralları bağlamında; yasaklanan kuvvet kullanma yasağı, ülkelerin içişlerine karışmama prensibi başta olmak üzere pek çok kural ihlal edilmiştir. BM nezdince korunan, aynı zamanda muazzam yıkıma yol açan savaşlar sonucu alındığı iddia edilen “insanlık için büyük acılar doğuran ve tekrar etmemesi gereken” çatışmaların, bir daha hiçbir koşulda yaşanmamasına yönelik değil belli ülkelerin topraklarında bu çatışmaların yaşamamasının gözetildiği aşikar hale gelmiştir.

BM Örgütü’ne üye ve “eşit haklara” sahip devletlerin nitelendirildiği konum da bahsedildiği üzere Şart’a ve uluslararası hukuka açık aykırılık teşkil etmektedir. Türkiye ve Küba gibi iki bağımsız ve egemen devletin topraklarına yönelik askeri müdahalede bulunulmasının, BM Şartı kapsamında “süper” yetkileri ve sorumlulukları bulunan iki daimi üye ülke tarafından tartışılması gerçeği mevzu bahis “sorun” çözülsede dahi mevcut uluslararası hukuk bağlamında ciddi sorunların olduğuna işaret etmektedir. Kaldı ki örneklendirmeye devam edileceği üzere bu yaşanan ilk ya da son sorun olmamış, bilhassa ABD tarafından bu politikalar inceleneceği üzere devam ettirilmiştir.

4 Eylül 1970 tarihinde gerçekleşen Şili seçimleri sonucunda Latin Amerika’da ilk kez bir seçim sonucu sosyalist bir parti iktidara gelmiş, sosyalist politikalar uygulanmaya başlanmış ve Küba ile tekrar diplomatik ilişkiler kurulmuştur. Bu süreçte ABD-Şili arasında ciddi sorunlar yaşanmış ve 11 Eylül 1973 tarihinde sosyalist Salvador Allende hükümetine karşı askeri bir darbe gerçekleşmiş, sonrasında gerçekleştirilen askeri darbenin CIA-ABD ile iltisaklı askeri gruplar tarafından ve CIA-ABD tarafından verilen direktifler doğrultusunda gerçekleştirildiği açığa çıkmıştır.²⁴³ Şart bağlamında açıkça uluslararası hukuka aykırı olduğu üzere bir devletin iç işlerine doğrudan müdahale edilmiş ve politik gerekçelerle yapılan bu müdahalenin ardından yeni bir Şili oluşturulmuştur. Uluslararası hukuk bağlamında da Diktatör Pinochet’nin, uluslararası insan hakları hukukuna ve jus cogens olarak kabul edilen kurallara aykırı pek çok fiili sebebiyle yargılanması görüşülmüş ve tartışmalı pek çok husus gündeme gelmiştir.²⁴⁴

Bir başka sosyalist hükümetin iktidara geldiği ülke de 1979 yılında Nikaragua olmuş, UAD nezdinde incelenen ve uluslararası hukukun kült davalarından “Nikaragua Davası” olarak anılan davaya konu pek çok hukuka aykırı fiil ABD tarafından gerçekleştirilmiştir. Nikaragua tarihi boyunca ABD ile olumlu veya olumsuz yakın ilişkilerde bulunmuş, 1979’da FSLN (Frente Sandinista Liberation National)²⁴⁵ isimli sosyalist grubun iktidara gelmesi yine ABD tarafından olumsuz karşılanmıştır. “Raegan Doktrini” olarak da anılan doktrin ile müdahale amacı belirlenmiş ve buradaki sol hükümeti yıkmaya çalışan “kontra” terör faaliyetleri başlamıştır.²⁴⁶ Nikaragua hükümeti, kontrgerillaların ABD bağlantıları dahilinde

²⁴³ Bir örnek olarak CIA’e 32 yıl üst düzey görevler dahil olmak üzere hizmet vermiş Jack Devine, Council on Foreign Affairs dergisine yazmış olduğu “What Really Happened in Chile: The CIA, the Coup Against Allende, and the Rise of Pinochet” makalesinde ayrıntılı olarak süreci ve bağlantıları anlatmıştır. Bkz. Foreign Affairs, Vol. 93, No. 4 (JULY/AUGUST 2014), pp. 26-30, 31-35

²⁴⁴ Uğur Bayıllıoğlu, “Uluslararası Adalet Divanı’nın Tutuklama Müzekkeresi Davası Hakkındaki Kararına İlişkin Bir Değerlendirme”, *AÜHFD* (2006), 40

²⁴⁵ Sandinista Ulusal Kurtuluş Cephesi

²⁴⁶ Esra Akgemci, “Monroe Doktrini’nin İzinde: Latin Amerika’da ABD Müdahaleciliğinin Tarihsel Gelişimi” bölümü, *Dünyanın Ters Köşesi Latin Amerika: Tarih, Toplum, Kültür*. der. Esra Akgemci ve Kazım Ateş, 1. Basım, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2020), 64

hareket ettiğini ve bunun ülkelerin iç işlerine karışma yasağı kuralına aykırılık teşkil ettiğini öne sürerek süreci Divan'a taşımıştır. Nikaragua'nın iddiaları şu şekildedir:

“a) ABD, hem örf-adet hukuku hem de uluslararası hukuk içerisinde Nikaragua'ya karşı olan yükümlülüklerine aykırı davranarak hukuku çiğnemiştir.

b) ABD'nin, Nikaragua'ya karşı kuvvet kullanma yasağına aykırı faaliyetlerini durdurması gerekmektedir. BM şartına uygun olarak, Nikaragua'nın egemenliğine, toprak bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına karşı askeri ya da yarı askeri faaliyetlerini hemen sona erdirmelidir.

c) ABD, gerçekleştirdiği tüm bu ihlaller neticesinde Nikaragua'ya tazminat ödemelidir.”²⁴⁷

ABD ise savunma olarak yeni iktidarıyla birlikte Nikaragua'nın, komşusu olan El Salvador'daki hükümeti devirmek için silahlanmış gerilla gruplarına silah, mühimmat ve teçhizat sağladığını iddia etmiştir. Buna göre Nikaragua Cumhuriyeti, El Salvador'daki sol örgütlere yönelik pozitif tutum benimsemekle birlikte bahsedilen yardımlarda bulunarak, El Salvador'a yönelik iç işlerine karışmama yükümlülüğünü ihlal etmiştir. Bundan dolayı ABD, El Salvador hükümeti lehine bir kararla ortak meşru müdafaa hakkını kullanmış ve Nikaragua'ya karşı hukuka aykırı hareket etmediğini iddia etmiştir.

Divan'ın kuvvet kullanma yasağı dairesinde değerlendirilebilecek iki kararı 3'e karşı 12 oyla alınmıştır. Karar metni incelenecek olursa:

“ABD'nin, kontra güçlerini eğitmek, silahlandırmak, teçhiz etmek, finanse etmek ve desteklemek veya Nikaragua'da bu ülkeye karşı yürütülen askeri ve paramiliter faaliyetleri teşvik etmek, desteklemek ve bunlara yardımda

²⁴⁷ Eren Alper Yılmaz ve Orhan İrk, “Nikaragua Divan Kararları Işığında Kuvvet Kullanma ve Meşru Müdafaa Sorunu”, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, c.12, sayı 2, (2015): 151-166, 156

bulunmak suretiyle, Nikaragua Cumhuriyeti'ne karşı, uluslararası teamüllerden doğan iç işlerine karışmama yükümlülüğünü ihlal ettiğine karar verir.”²⁴⁸

“ABD'nin 1983-1984 yıllarında Nikaragua'nın ülkesine bazı saldırılar düzenleyerek ve dahası 3. Paragrafta belirtilen ve kuvvet kullanımı içeren müdahalelerde bulunarak, Nikaragua Cumhuriyeti'ne karşı, uluslararası teamüllerden doğan kuvvet kullanmama yükümlülüğünü ihlal ettiğine karar verir.”²⁴⁹

İlgili karar incelenecek olursa ABD'nin uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülüklerini ihlal ettiği açıkça ifade edilmiş olmakla birlikte bu yükümlülüklerin kaynağı olarak BM Şartı'nın değil uluslararası teamül kurallarının gösterilmiş olması inceleme konumuz bağlamında önem arz etmektedir.

UAD, kararında uluslararası teamül kurallarına atıfta bulunarak BM Şartı'nda da doğrudan mevcut olan kuralların sadece BM Şartı kapsamında bağlayıcı olmadığını örtük olarak kabul etmiş ve uluslararası hukukun kaynaklarıyla bağlantılı olarak etkisini kuvvetlendirmiş bulunmaktadır. Ancak teamül hukuku kapsamında bu uluslararası hukuk ihlaline yönelik bir müeyyide uygulamayı öngörmemişken BM Şartı kapsamında ihlalci devlete uygulanabilecek müeyyideler bulunmaktadır. Ancak izah edildiği üzere BMGK'de bu hususta veto kullanabilecek daimi üye ülkelerden birisi olan ülkenin kendi aleyhine karar alması olanaksız görülmektedir.

Aynı zamanda Divan, burada ABD aleyhine bir karar vermiş ancak ABD'nin hukuka aykırı olarak gerçekleştirdiği fiilleri nitelendirirken çok önemli bir ayrım yapmıştır. Olayı çözümlerken “saldırı”nın ne olduğuna ilişkin 1974 tarihli BM Genel Kurulu'nun 3814 sayılı “Saldırı'nın Tanımı” kararını ölçüt olarak almıştır.

²⁴⁸ Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America). Merits, Judgment. I.C.J. Reports 1986, s.136

²⁴⁹ a.g.e

Söz konusu kararın 3. Maddesinde saldırı fiiline ilişkin tüketici olmayan tanımlar sayılmıştır.²⁵⁰ İlgili kararın ikinci maddesinde de Güvenlik Konseyi'ne, BM Şartı'na uygun bir şekilde bu saldırı fiilinin haklı olup olamayacağını tespit edebilme yetkisi verilmiştir.²⁵¹

Kararın üçüncü maddesinde yer alan (f) ve (g) bentleri dolaylı saldırı olarak nitelendirilmiş olup divanın verdiği kararda bu iki dolaylı saldırı fiili de doğrudan silahlı saldırı fiillerinden ayrılmayarak silahlı saldırı olarak kabul edilmiştir. Teknik

²⁵⁰ Madde 3:

Savaş ilan edilmiş olsun olmasın, aşağıdaki fiillerin herhangi birisi 2'nci madde hükümlerine tabi ve ona uygun şekilde bir saldırı fiili niteliği taşır:

- a- Bir Devletin silahlı kuvvetlerinin diğer bir devleti istila etmesi veya ona hücum etmesi veya ne kadar geçici olursa olsun, böyle bir istiladan veya hücumdan ileri gelen herhangi bir askeri işgal veya kuvvet yoluyla başka bir Devletin ülkesinin ve ya bir bölümünün ilhakı;
- b- Bir Devletin silahlı kuvvetlerinin, başka bir Devletin ülkesini bombardıman etmesi veya bir Devletin diğer bir Devletin ülkesine karşı herhangi bir şekilde silah kullanması;
- c- Bir Devletin liman veya kıyıların diğer bir Devletin silahlı kuvvetleri tarafından abluka altına alınması;
- d- Bir Devletin silahlı kuvvetleriyle başka bir Devletin kara, deniz veya hava kuvvetlerine veya deniz veya hava filolarına saldırması;
- e- Bir Devletin başka bir Devlette sonuncusuyla yapılan bir anlaşmaya göre bulunan silahlı kuvvetlerinin o anlaşmada öngörülen hükümlere aykırı şekilde kullanılması veya bu silahlı kuvvetlerinin varlığının bu ülkede anlaşmanın sona ermesinden sonra da sürdürülmesi;
- f- ülkesini başka bir Devletin emrine veren bir Devletin, ülkesinin o Devlet tarafından üçüncü bir Devlete karşı saldırı amacıyla kullanılmasına izin vermesi;

g- Bir Devlet tarafından veya bir Devlet adına diğer bir Devlete karşı yukarıda listesi verilen fiillere varan veya o ölçekte olan silahlı kuvvet fiillerini icra eden silahlı çetelerin, grupların, gayri nizami askerlerin veya paralı askerlerin gönderilmesi veya bu gibi fiillere önemli ölçüde karışılması. (https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020095336bm_31.pdf) (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

²⁵¹ Madde 2:

Bir Devletin Birleşmiş Milletler Antlaşmasına aykırı şekilde ilk defa silahlı kuvvet kullanması, bir saldırı fiilinin prima facie kanıtını teşkil eder; ancak Güvenlik Konseyi, Birleşmiş Milletler Antlaşması'na uygun şekilde, bir saldırı fiilinin işlenmiş olduğu konusundaki bir tespitin, söz konusu fiillerin veya sonuçlarının yeterli ağırlıkta olmaması da dahil olmak üzere; diğer ilgili şartların ışığında haklı olamayacağı sonucuna varabilir.

(https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020095336bm_31.pdf) (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

olarak Nikaragua Davası'nda, ABD'nin Nikaragua'ya karşı saldırı fiillerinde bulunduğu kabul edilseydi başta meşru müdafaa hakkı olmak üzere ABD aleyhine daha çok sonuç doğuracak bir karar alınacaktıysa da Divan (g) bendi çerçevesinde değerlendirilecek fiiller için farklı bir sınıflandırma getirmiştir. Bu sınıflandırmaya göre bir devletin bir başka devlet içerisindeki silahlı gruplara yönelik 4 farklı seviyede yardım fiilleri mevcut olabilmektedir. Bu seviyeler:

-En üst derece olan birinci seviye, silahlı saldırıya eşit düzeyde kabul edilen ve 1974 tarihli kararda 3. Maddenin (g) bendinde sayılan eylemler olmuştur.

-İkinci seviye ise halihazırda var olan silahlı gruplara destek sunmak ve katkı vermek şeklinde değerlendirilmektedir.

-Üçüncü seviye ise bu gruplara finansal destekte bulunmaktır. Bu eylemler ülkelerin iç işlerine karışma yasağına aykırılık teşkil etse de kuvvet kullanma kavramı bağlamında nazara alınmamaktadır.

-Dördüncü ve son seviye ise söz konusu gruplara insancıl yardımda bulunma türünden fiiller olup bu eylemlerin uluslararası hukuka aykırılık teşkil etmeyeceği değerlendirilmiştir.²⁵²

Divan, mevcut olaydaki fiillerin “silahlı saldırı” fiilini oluşturacak olan ilk seviyeye ulaşmadığını ve dolayısıyla silahlı saldırı fiilinin bu olayda mevcut olmadığını belirtmiştir. Dolayısıyla kararda belirtilen, ABD'nin “*kontra güçlerini eğitmek, silahlandırmak, teçhiz etmek, finanse etmek ve desteklemek veya Nikaragua'da bu ülkeye karşı yürütülen askeri ve paramiliter faaliyetleri teşvik etmek, desteklemek ve bunlara yardımda bulunmak*” fiilleri silahlı saldırı sayılmamıştır.

²⁵² Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America). Merits, Judgment. I.C.J. Reports (1986),107-127

Dolayısıyla BM Şartı ile getirilmiş olan “kuvvet kullanma yasağı” kuralında Şart’ta öngörülen kısıtlı istisna hallerine ek olarak sıkça başvurulacak büyük bir istisna hali gelmiş bulunmaktadır.

BMGK bu süreç içerisinde 10 Mayıs 1985 tarihinde 562 sayılı Kararı’nda önemli hususlara değinmiştir. Bunlardan ilki 1983’te Grenada’ya ABD tarafından gerçekleştirilen ve sosyalist hükümetin devrilmesiyle sonuçlanan askeri müdahalesinden sonra verilen 530 sayılı karara atıf yapmasıdır.²⁵³ Bu yolla “Nikaragua’nın ve bölgedeki diğer tüm ülkelerin dış müdahalelerden uzak, barış ve güvenlik içinde yaşama hakkını” teyit etmiştir. Bundan ayrı olarak 38/10 sayılı Genel Kurul kararını da hatırlatarak “Tüm halkların kendi yönetim biçimlerine karar verme ve her türlü yabancı müdahale, zorlama veya sınırlamadan bağımsız olarak kendileri için ekonomik, siyasi ve sosyal sistemlerini seçme konusundaki devredilemez haklarını” teyit etmiştir. Yine sıklıkla BMGK kararlarında vurgulandığı üzere “Bütün örgüt üyelerinin, Şart uyarınca üstlendikleri yükümlülüklerini iyi niyetle yerine getirme ilkesiyle bağlı olduğu” ifade edilmiştir.²⁵⁴

Burada önemle belirtilmesi gereken husus, devletlerin tercih ettiği yönetim sistemlerinin herhangi bir baskı unsuruna maruz kalmalarına mahal vermemesi gerektiğidir. Her ne kadar hukuki olarak bu görüşler deklare edilmiş olsa da aynı sebeplere dayalı müdahaleler farklı istisnalar değerlendirilerek uygulanmıştır.

Vekalet savaşlarının devletler tarafından tercih edilmesinin ekonomik temelli gerekçeleriyle birlikte hukuki altyapısını oluşturan temel dayanaklardan birisi Divan’ın Nikaragua Kararı olmuştur. Zira devletler nezdinde zayıf hukuki

²⁵³ “...1. Reaffirms the right of Nicaragua and of all the other countries of the area to live in peace and security, free from outside interference;..” <http://unscr.com/en/resolutions/530> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

²⁵⁴ <http://unscr.com/en/resolutions/562> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

yaptırımlara maruz kalabileceği bu türden fiillere karşılık göze alabileceği eylemler son derece çeşitli hale gelmiştir. Nitekim bu mesele güncelliğini korurken yine aynı kıtada, 1983 yılında yaşanan küçük bir Karayip ülkesi olan Grenada'nın ve sonrasında 1989 yılında Panama'nın ABD tarafından işgali, ABD'nin bir strateji olarak bu tutumu sergilediğini göstermektedir.²⁵⁵ Latin Amerika özelindeki örneklerden devam edilecek olursa 2002 yılında Venezuela'da gerçekleştirilen darbe de bir diğer örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁵⁶

Çalışmamıza konu olarak aldığımız örnekler ile birlikte incelenecek olursa doğrudan müdahalelerin alternatifi olarak “vekalet savaşları” stratejisinin tercih edildiği açıktır. Bu durumun asıl sebebi; fiili olarak çatışmada bulunan devlet dışı örgütlerin çatışmanın tarafı olarak kabul edilmesi ve “sponsor” olan devletin bu hususta herhangi bir taraf olarak kabul edilmemesidir.²⁵⁷ Buradaki taraf olmama hususu UAD'nin Nikaragua Kararı ile değerlendirilmiş olup görülmektedir ki devletlerin stratejik olarak kullanmakta olduğu bir “kuvvet kullanma yasağını delme stratejisi”dir.

2.3.3. Soğuk Savaş Sonrası Dönem-Koruma Sorumluluğu Kavramı

BM Şartı'nın ikinci maddesinin yedinci paragrafında²⁵⁸ devletlerin içişlerine karışma yasağına getirilen istisna hali, çalışmamızda da incelenmeye çalışıldığı üzere egemenlik kavramının tarihsel dönüşümündeki farklılığını göstermektedir. Aynı zamanda bu istisna hali belirlenirken mevcut olmayan “koruma sorumluluğu” kavramının nasıl bu bağlamda değerlendirmeye alınacağı da bu bölümde incelenecek, devletlerin egemenlik yetkilerine paralel olarak sorumluluklarının da

²⁵⁵ Akgemci, *Dünyanın Ters Köşesi Latin Amerika: Tarih, Toplum, Kültür*, 67

²⁵⁶ a.g.e, 68

²⁵⁷ Routledge Handbook of Proxy Wars, 85

²⁵⁸ Bkz. dipnot 194

vurgulandığı bu dönemde BMGK'nin sorumlulukları da bu bağlamda incelenmeye çalışılacaktır.

Soğuk Savaş bittikten sonra -yarım asıra yakın süren SSCB-ABD mücadelesinin bitişiyle birlikte- ABD'nin tek merkez olduğu küreselleşme anlatısı, pek çok alanda en çok rağbet edilen görüşlere ev sahipliği yapmıştır. Koruma sorumluluğu, 2005 yılındaki BM reformu için düzenlenen dünya zirvesinde kabul edilmiş sonuç bildirgesinde yer alan yeni bir kavramdır. Temel olarak bu bildirge ile “dünyadaki tüm devlet başkanlarının ve hükümetlerin, halkları; soykırımdan, savaş suçlarından, etnik temizlikten ve insanlığa karşı suçlardan koruma sorumluluğu” teyit edilmiştir.²⁵⁹ Kabul edilmiş halinin, kavramın tartışılmaya başlandığı Soğuk Savaş sonrası dönemde düşünülen halinden -devlet egemenliğini arka plana iten- farklı olduğu görüşleri bulunmakla birlikte²⁶⁰ devletlerin egemenliği açısından farklı bir bakış getirdiği muhakkaktır. “Müdahale” kavramının metinde yer almaması devletlerce kabul edilmesini sağlamışsa da devletlerin egemenlik “yetkilerinin” bazı “sorumlulukları” da içerdiği ortaya çıkmıştır.²⁶¹

Devletlerin doğrudan egemenlikleri ile alakalı olan müdahale hususu çalışmamız boyunca uzun tarihsel süreci bağlamında açıklanmaya çalışılmış olup, milenyumla başlayan sürecin uluslararası hukuk içinde radikal dönüşümleri içeren tartışmaları beraberinde getirdiği göze çarpmıştır. 1999'daki BM Genel Kurul toplantılarında BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın “devletlerin geleneksel egemenlik anlayışını tekrar değerlendirmesi” yönünde tavsiye vermesi bu hususun en önemli ifadelerinden birisi olmuştur.²⁶² Annan'ın bahsetmiş olduğu

²⁵⁹ <https://www.un.org/en/chronicle/article/responsibility-protect>

²⁶⁰ Füsün Arsava, “Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu” *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c. 15 s. 1, (2011): 106

²⁶¹ Denk, *Uluslararası Örgütler Hukuku: Birleşmiş Milletler Sistemi*, 261

²⁶² Arsava, “Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu”, 105

“yeniden gözden geçirme” ile tavsiye edilen, küreselleşen dünya değerlerinin klasik değerlere nispetle öncelenmesi olmuştur.

Bu tavsiyeden on yıl sonra, Annan’ın BM Genel Sekreteri görev süresi de bittikten sonra, Annan Güvenlik Konseyi’nin yapısı hakkında da “değişim gerekliliğine” işaret eden bir konuşmayı BM nezdinde gerçekleştirmiştir. Bu konuşmasında “dünyanın 60 yıl önceki savaşı kazanan ülkelere göre yönetilemeyeceğini” vurgulayarak BMGK’nin reform ihtiyacını vurgulamıştır.²⁶³ BMGK’nin reformuna ilişkin tartışmaların kapsamı çalışmamızın dışında kalsa da belirtmemiz gerekmektedir ki reform önerilerinin bilhassa soğuk savaş dönemi sonrasında yoğunlaşması, savaş sonrası dönemde iki kutuplu olarak planlanan yapıya uyumlu olarak inşa edilen BM sisteminin “yeni yapı” ile uyumsuzluğunun göstergesi olmuştur. BM Şartı’nda yer alan “içişlerine karışma yasağı” halihazırda BMGK’nin alacağı tedbirler ile nasıl klasik anlamıyla egemenliği zaafa uğratsa da “koruma sorumluluğu” farklı bir veçheden egemenlik okumasını beraberinde getirmektedir. Fikren koruma sorumluluğu bağlamında müdahaleye cevaz veren “insanlığın ortak ilkeleri”nin, Güvenlik Konseyi’nin Şart bağlamında kullandığı yetkilerinden farklı olarak kaynağını, doğrudan antlaşmalardan almak yerine ortak ilkelerden aldığı görülmektedir. Bu ilkeler ise esasen içeriği farklı biçimlerde ifade edilebilecek ve açıklıktan uzak olmakla eleştirilerek, devletlerin kendi egemenliklerinin fazlasıyla kısıtlanmasına yol açacağı şüpheleriyle eleştirilmiştir.²⁶⁴

Açık bir şekilde anlaşılması gerekmektedir ki devletlerin egemenlik tasavvuruna içkin olarak kabul edilen bazı yetkiler, Şart ile Güvenlik Konseyi’ne devredilmekle birlikte yalnızca o yetkilerin devri söz konusu olmamıştır. Bu yetkilerin

²⁶³ Brian Cox, “United Nations Security Council Reform: Collected Proposals and Possible Consequences” *South Carolina Journal of International Law and Business*, 6, 1 makale 4. (2009): 89

²⁶⁴ Arsava, “Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu”, 105

kullanılmasına dair sorumluluklar da esasen Konsey'e devredilmiştir. Bu sorumluluklar da çalışmamızın genelinde vurgulandığı gibi BM Şartı'nın ilkeleri bağlamında ve amaçları doğrultusunda olmalı, öz olarak dünya barışı ve güvenliğini sağlamak gayesiyle kullanılmalıdır. Dolayısıyla muğlak zemini olan ve net çizgilerle sınırı belirlenmemiş "koruma sorumluluğu" kavramını, Şart'ın 2/7'deki istisna haline sokarak Güvenlik Konseyi'ni araçsallaştırmak hukuki amaçla bağdaşmaz gözükmemektedir. 90'lar boyunca ABD'nin bazı ülkelere müdahaleleri koruma sorumluluğu bağlamında değerlendirilmiş, 2011 yılında alınan 1973 sayılı Güvenlik Konseyi kararı bu çelişkiyi vurgulayan somut bir uygulama olarak öne çıkmıştır.²⁶⁵

2.4. SON BİR ALTERNATİF- BM ŞARTI ve AMAÇLARI BAĞLAMINDA SİLAHSIZLANMA YOLU

Silahsızlanma kavramı günümüz uluslararası hukuku içinde bilhassa nükleer silahlar kapsamında tartışılmaktadır. Bunlara ek olarak devletlerin topyekun silahsızlanması yoluyla dünya barışını koruma stratejisi, devletler düzeyindeki tartışmalarda gündeme gelmemektedir. Her ne kadar günümüzde uluslararası hukukun gündeminde silahsızlanma hususu yüksek sesle tartışılmıyor olsa da BM Şartı'nın hazırlandığı koşullarda, 11.²⁶⁶ ve 26.²⁶⁷ maddeler örnektir ki silahsızlanma yolunda BM döneminde önemli yol alınması planlanmıştır. Öyle ki 11. maddenin birinci paragrafında "dünya barışının ve güvenliğinin"

²⁶⁵ Denk, *Uluslararası Örgütler Hukuku: Birleşmiş Milletler Sistemi*, 162

²⁶⁶ Madde 11:

1. Genel Kurul, silahsızlanmaya ve silahlanmanın düzenlenmesine hakim olan ilkeleri de içermek üzere, uluslararası barış ve güvenliğin korunması için yapılacak işbirliğinin genel ilkelerini inceleyebilir ve bu ilkeler konusunda örgüt üyelerine hem de Güvenlik Konseyi'ne veya hem örgüt üyelerine hem de Güvenlik Konseyi'ne tavsiyelerde bulunabilir.

²⁶⁷ Madde 26:

Dünyanın insan ve ekonomi kaynaklarının, yalnızca en küçük bölümünü silahlanmaya ayırarak, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanıp korunmasını kolaylaştırmak için Güvenlik Konseyi, 47. madde'de öngörülen Askeri Kurmay Komitesi'nin de yardımıyla, silahlanmanın düzenlenmesi için bir sistem kurmak üzere Birleşmiş Milletler üyelerine sunulacak planlar hazırlamakla yükümlüdür.

korunmasından geniş ve muğlak anlamı haiz çerçeve kelimelerle bahsedilirken, silahsızlanmanın da bu konuya dahil olduğunun özellikle belirtilmesi görüşümüz açısından önemlidir.

26. maddede de BM Şartı'nın en başarısız hükümlerinden birisi olarak hayata geçmeyen Askeri Kurmay Komitesine atıf yapılmış olması mühimdir. Söylemiş olduğumuz gibi Askeri Kurmay Komitesi her ne kadar uygulamada kurulamamış olsa da Şart'ta bu komitenin sahip olacağı belirtilen yetkilerin özellikle Daimi üyeler tarafından kullanılması, komiteye ait sorumlulukların da bu devletlere ait olabileceği görüşünü nezdimizde doğurmaktadır. Genel olarak yetki-sorumluluk dengesine çalışma boyu atıf yapılmış olup bu konuda da aynı dengesizliğe işaret etmek mümkün olacaktır. İlgili devletlerin Şart bağlamındaki en büyük sorumluluklarından birisi doğal olarak silahsızlanmaya ait olmalıdır. Zira iki savaş arasındaki dönemde yaşanan silahsızlanma konferansları gibi başarısız örneklerin yol açabileceği yıkım acı tecrübelerle test edilmiştir.

Yukarıda tartışıldığı üzere uluslararası hukukun kişileri nezdinde bu konudaki en önemli tartışmalardan birisi iki dünya savaşı arasında silahsızlanma konferansları sırasında gerçekleştirilmiş olup SSCB ile Türkiye Cumhuriyeti'nin paylaştığı toptan silahsızlanma fikri değerlendirmeye alınmamıştır.²⁶⁸ Değerlendirmeye alınmamasına ek olarak bu durumun imkansızlığından bahsedilmiş ve öyle ki bu fikri paylaşan temsilcilere imkansızlık hali müstehzi bir üslupla aksettirilmiştir. Tasarıyı sunan SSCB temsilcisi Litvinov ise adı "Silahsızlanma Konferansı" olan bir konferansta bu fikrin paylaşılamamasını doğru bulmadığını belirtmiştir.²⁶⁹ Geniş anlamıyla -endüstri, ticaret, üretim vb.- "silah" kavramının uluslararası hukuktaki etkisini belirtmek ve ekonomi-politik düzlemini kısaca izah etmeye

²⁶⁸ Avcıoğlu, *Milli Kurtuluş Tarihi c.4*, 1442

²⁶⁹ Avcıoğlu, *Milli Kurtuluş Tarihi c.4*, 1440

çalışmak için Orta Çağ Avrupası'ndaki barış stratejisinin sebebine eğilmek mühim gözükmektedir.

İncelendiği üzere Orta Çağ Avrupası'nda kuvvet sahibi sınıflardan olan feodal beylerin, savaş ekonomisine olan bağımlılıkları ve ruhban sınıfının kendi çıkarlarını korumak için bir 'barış stratejisi' geliştirmiş olması, aslında savaşların gerekçelerinin ekonomi-politik altyapıda aranması gerekliliğine küçük bir örnek olarak gösterilebilecektir.²⁷⁰ Yine bu dönemde iki sınıf arasındaki çıkar çatışmaları bağlamında ruhban sınıfının geliştirmiş olduğu *pax dei* (Tanrı'nın Barışı) ve *treuga dei* (Tanrı'nın Ateşkesi) kavramlarını değerlendirmek gerekmektedir. Bu iki kavramı incelerken, ruhban sınıfının savaşları ve çatışmaları doğrudan ortadan kaldıracabilecek etkin bir 'silahsızlanma' görüşü üretemeyeceğini öngörmek güç değildir. Çünkü dönem itibarıyla ne ruhban sınıfı bu görüşünü uygulatacak derecede kuvvetlidir ne de şövalyeler gibi kendi sınıfları için aslında lüzumlu bir grubun oluşum mantığını ortadan kaldırmak karlı olacaktır. Bunlar yerine mevcut çatışmaları *pax dei* ve *treuga dei* gibi kavramlarla 'sınırlandırmak' ve istisnalarını belirleyici güç olarak var olmak, ruhban sınıfının varlığı için en pragmatik yol olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁷¹

Bu örnek üzerinden incelenecek olursa -çalışmamız boyunca vurgulamaya gayret ettiğimiz üzere- uluslararası hukukun da tıpkı diğer hukuk alanlarında olduğu gibi işlevselliğini artırmak için mevzu hukukun ait olduğu ekonomi-politik düzlem ile örtüşmesi gerekmektedir. Vermiş olduğumuz örnekte ruhban sınıfının silahsızlanma konusunu gündemine almayarak çeşitli kurallar maharetiyle kuvvet kullanmanın sınırlandırılması yoluna gitmesi, ait oldukları sınıfın çıkarları doğrultusunda pragmatik kararlar almasıyla açıklanabilecektir. Bu durum da uluslararası hukuku var eden ve dönüştüren güçlerin, uluslararası hukuktan

²⁷⁰ Teschke, *1648 Söylencesi-Sınıf, Jeopolitik ve Modern Uluslararası İlişkilerin Kuruluşu*, 142

²⁷¹ a.g.e, 117

doğrudan etkilenen güçler olması gerçeği göz önünde bulundurulduğunda anlamlandırılabilir.

Savaş, özellikle son birkaç yüzyılda yaşanan endüstri devrimi neticesinde hızla gelişen teknolojiyle birlikte son derece maliyetli hale gelmiştir. Göz ardı etmek güçtür ki her alanda gelişen endüstrileşme, savaşların da bir endüstri oluşturmalarını beraberinde getirmiştir. Silah sanayii BMGK'nin daimi üye devlet ekonomileri için önemli bir kalem haline gelmiş, savaş ekonomisi içerisinde geçen uzun yıllar boyunca silah sanayiine bağlı olarak pek çok sektör gelişmiştir.²⁷² BM Şartı ile kuvvet kullanmanın yasaklanması ve aksinin dar olduğu düşünülen istisnalara tabi tutulması, barışı korumak için karar alıcı ve uygulayıcı pozisyon atfedilen ve bu sektörlerin önemli bir parçası olduğu ülke ekonomilerinin karşılaşacağı olumsuz durum bağlamında incelenmelidir. Zira bu ekonomi-politik okuma göz ardı edilerek uluslararası hukuka ve onu oluşturan altyapıya ilişkin inceleme yapmak kanımızca mümkün olamayacaktır. 1950 yılından 2022 yılına kadar silah endüstrisinin en büyük ihracatçıları listesi incelendiğinde ilk 6 ülkenin 5'inin BMGK'nin daimi üyeleri olan devletler olduğu görülmektedir.²⁷³ Bu hususta görülecektir ki silahlı çatışmaların gerçekleştiği coğrafyalardaki insani ve ekonomik görünen zarar ile bu yıkıcı çatışmaların gerçekleşmesine olanak sağlayan silahların endüstriyel arka planının oluşturduğu zenginlik paralel olarak ilerlemektedir.

Öyle ki bazı durumlarda bu yıkıcılık devletlerarası mücadelede bir koz haline dönüşmüştür. Bir örnek olarak İkinci Dünya Savaşı sırasında Dresden'in ABD-İngiltere tarafından ağır şekilde bombardıman edilmesi verilebilecektir. Halihazırda savaşın sürdürülmesine bir etkisi olmayan, sivil yerleşimlerin ve

²⁷² TIV of arms exports from the top 50 largest exporters, 1950-2022, https://armstrade.sipri.org/armstrade/html/export_toplist.php (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

²⁷³ SSCB ile Rusya Federasyonu tek ülke olarak kabul edildiğinde oluşan ilk 6 sıralamanın 5'i BMGK daimi üye ülkeleri iken bu sıralamada 5. Olan tek BMGK daimi üyesi olmayan ülke Almanya'dır. TIV of arms exports from the top 50 largest exporters, 1950-2022, https://armstrade.sipri.org/armstrade/html/export_toplist.php (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

kültürel miras kabul edilen yerlerin askeri amaç bulunmadan; sadece savaş sonrasında o bölgeyi kontrol edecek ve yeni dünyada rakip olunacak SSCB'ye gözdağı vermek amaçlı bombalanması “gerekliliği” fikri, Churchill başta olmak üzere karar alıcı politikacılar ve karar alıcı komutanlar tarafından paylaşılmış ve uygulanmıştır.²⁷⁴

BM kapsamında -mevcut bir ana organ olarak Vesayet Konseyi bulunmakla birlikte- halihazırda sömürge altında olan ulusların, uluslararası hukuk bağlamında kaderlerini tayin haklarının tanınması ulusal kurtuluş hareketlerine meşruiyet kazandırmıştır.²⁷⁵ Türk Ulusal Kurtuluş mücadelesinin birkaç on yıl önce başarıya ulaşması örneği bu uluslar için de örnek teşkil etmiş ve bu örnekler dünya çapında yaygınlaşarak klasik anlamıyla sömürgelere sahip ülkeleri zor duruma düşürmüşlerdir. SSCB Başkanı Nikita Hruşçov’un 23 Eylül 1960 tarihinde Genel Kurul’da okunan mektubuyla birlikte, XV. Genel Kurul toplantısının gündemine “Sömürge Ülkelerine Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Bildiri”nin eklenmesi gündeme gelmiştir.²⁷⁶ Avrupa devletlerinden yalnızca Türkiye Cumhuriyeti’nin olumlu oy kullandığı ve 90 kabul oyu alan Bildiri, esasen Şart’ın muhtevasıyla uygulamanın ciddi ölçüde çelişki içerisinde olduğunu belirtmiştir.²⁷⁷ Nihai olarak ise bu ülkeler ciddi mücadeleler sonucunda siyasi olarak bağımsızlıklarına kavuşmuş ve BM’ye üye olmuşlardır.

Sonuç olarak “Milletler Cemiyeti’nin başarısızlığı” kabulü uluslararası hukuk yazını başta olmak üzere kabul edilmiş bir konu olup oradan çıkarılan “dersler” neticesinde BM Örgütü’nün kurulmuş olduğu yukarıda da incelendiği üzere çalışmamızda belirtilmiştir. BM’nin etkinliğini artırmak için pek çok reform önerisinin dile getirilmesi bu hususun tescili mahiyetindedir. Ancak her devletin egemen eşit olarak tanındığını ilke olarak kabul etmiş yapının temel metninin

²⁷⁴ Jacques Pauwels, *Hayırlı Savaş Söylencesi*, çev. Çağdaş Sümer, 1.Basım (İstanbul: Yordam Kitap, 2017), 182,183

²⁷⁵ Gündüz, *Milletlerarası Hukuk*, 133

²⁷⁶ a.g.e, 451

²⁷⁷ a.g.e, 452

devam maddelerinde bu 'eşitliğin' BMGK daimi üye ülkeleri lehine kırılması temel Şart metninde yapısal bir sorun olduğunun ifadesi olmuştur. Aynı zamanda Avrupa temelli barış önerilerinde yüzlerce yıl öne sürülen ticarete dayalı ortak zenginleşme hususunun AB ülkeleri ile uygulanması bir başarı olarak gözüксе de bu zenginleşmenin dünyanın geri kalanı aleyhine bir sonuç doğurması, barışın temelinin dünya ölçeğinde başarısız olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Çalışmamızda incelenmeye çalışıldığı üzere uluslararası hukuk ve evrimsel süreci içerisinde bulunduğu ekonomi-politik düzlem, pek tabiidir ki ayrılamaz mahiyettedir. Modern uluslararası hukuku doğuran tarihi süreç de Avrupa merkezli okumalardan ve gelişmelerden ana kaynak olarak beslenmiş olup günümüzdeki herhangi bir uluslararası hukuk kurumu da bu gerçeklikten azade kalmamıştır. Birleşmiş Milletler Örgütü, Şart'ın ilk maddesinde belirlemiş olduğu temel amacı doğrultusunda küresel bir barış ortamını amaçladığını ortaya koymuştur. Şart'ın çalışmamızda incelenen diğer maddelerinde de bu hedefe ulaşmak için izleyeceği yolda tabi olunacak ilkeler belirtilmiş ve uygulamada “barış ve güvenlik” yükünün kahir ekseriyetinin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi bünyesine bırakıldığı ifade edilmiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin yapısı gereği ise ABD, Fransa, İngiltere, Çin (başlangıç döneminde temsiliyet tartışmaları mevcutken 1971 yılından itibaren Çin Halk Cumhuriyeti) ve SSCB'den (günümüzde Rusya Federasyonu) müteşekkil 5 devletin söz hakkına üstünlük verilmiştir.

Bu yapının gerçekçi bir analizini yapabilmek ve tüm insanlığı (ve hatta tüm gezegeni) yakından ilgilendiren sonuçları doğurma kabiliyetini haiz mekanizmanın -ve beraberinde getirdiği yeni uluslararası hukuk düzeninin-, salt mevcut hukuki metinler yahut uygulamalar perspektifinden incelenmesi yerine belirlenmiş amacı oluşturan fikirlerin ve ekonomi-politik altyapısının izahı lüzumlu görülüp açıklaması yapılmaya çalışılmıştır.

İncelendiği kadarıyla görülmektedir ki mevcut Birleşmiş Milletler ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin temel amacı bağlamında başarılı olması mümkün gözükmemektedir. Buradaki en temel yanlışlardan birisi olarak; BM dönemindeki uluslararası hukuku, tamamen içinde bulunduğu bağlamından ayırmak suretiyle politika üstü bir yerde konumlandırmak gösterilebilecektir. İşlerliği haricinde işlediği görülen zamanlarda da “adil işlerliği” hususunda eksiklikler barındıran mevcut yapının, belirli rötuşlar ile dönüştürülerek işlerlik kazanacağı görüşü de pek çok devlet yetkilisi tarafından paylaşılsa ve sıklıkla ifade olursa da izah edilmeye çalışıldığı üzere çok daha temel problemler mevcuttur. Çok yönlü okunması mecburi olan “dünyanın barış ve güvenliği” hususunun salt hukuki okumasında dahi görüldüğü üzere ciddi bir nimet-külfet dengesizliği mevcut olup, sorumluluklarına uygun davranmayan ve BMGK Daimi Üyesi sıfatını haiz devletler lehine artı taraflar ağır basmaktadır. Sorumluluklara uygun davranılmadan kullanılan yetkilere ilişkin devletlerin sorumluluğuna gidilmemesi, Şart'ta bahsedildiği üzere yetkisi olduğu halde Genel Kurul'un bu konuda aktif bir rol almaması örnekleri yalnızca pozitif hukukun uygulanmasında dahi ciddi sorunlar olduğunu göstermektedir. Kaldı ki yukarıda bahsedildiği gibi başkaca temel sorunlar da mevcuttur.

Bunlardan ilki kabuller, *modus ponens*, problemidir. Bu kabuller çalışmamızın genelinde açıklanmaya çalışıldığı üzere Avrupa düşünce sisteminin bir ürünü olarak uluslararası hukuka geçmiş olup evrensellik iddiasında bulunmaktadır. UAD Statüsü'nün 38. Maddesinde yer alan ve doktrinde uluslararası hukukun asli kaynaklarını saydığı kabul edilen paragraflarda ilkelerden bahsederken kullanılan “medeni milletlerce kabul edilmiş” ifadesi, bu avrupamerkezci görüşün en sarıh örneklerinden birisidir. Günümüzde bu ifadenin dikkate alınmadığı ifade edilse de BM kurulurken ve BMGK oluşturulurken Avrupa temelli oluşmuş bir eşitler arası ilişki dengesi gözetilip, dünyanın geri kalanının görüşlerine iltifat edilmeyeceği aşikar hale gelmiştir.

Avrupamerkezcilik o derece baskın mahiyette tezahür etmiş ve etmektedir ki bu durum Daimi Üyeler arasındaki “eşitsizlik” ortamına da yansımıştır. BMGK’nin daimi üyelik sandalyesindeki 5 ülkeden ikisi o dönem için mevcut sistemin dışında kabul edilerek bu görüşün doğru olmadığı öne sürülebilecektir. ABD, her ne kadar Avrupa’da yer alan bir devlet olmasa da eleştiri yöneltmeye çalıştığımız Avrupa temelli sistemin bir ürünüdür ve hatta BM ile başlayan dönemde bu sistemin dönüştürücüsü ve taşıyıcısı olmuştur. Dolayısıyla sistem dışı üç değil iki devlet mevcut olarak değerlendirilmiştir: SSCB ve Çin. Kaldı ki Çin’in BMGK nezdindeki temsili de 1971 yılına kadar mümkün olmamıştır çünkü Çin Halk Cumhuriyeti yerine Formoza adasında “Çin Cumhuriyeti” adıyla egemenlik iddiasında bulunan Tayvan temsil edilmiştir. Bu sebeple çalışmamızda da incelendiği üzere SSCB, BMGK toplantılarını protesto etmiş ve Kore Savaşı sırasında önemli bir yetki krizi BM kurulduktan birkaç yıl sonra yaşanmıştır. BMGK’dan kararın çıkması için kararlaştırıldığı üzere 5 daimi üyenin olumlu oyu aranmaktayken SSCB’nin oy kullanmaması üzerine sistem bypass edilmiş ve uluslararası hukuk nezdinde ciddi tartışmaları gündeme gelmiştir.

Bu husus göstermektedir ki BMGK yoluyla esasen eşitsiz bir sistem yaratılmakla kalmamış, önceden belirlenen hukuk kuralları da bir çatışma hali söz konusu olduğunda göz ardı edilmiştir. Buradaki problemin ana kaynağı, BM sistemiyle birlikte “eşitler arası” bir denge kurulmasından ziyade avrupamerkezci bakış açısının hakim kılınması olmuştur. Hemen sonrasında yaşanan bu kriz de iddiamızın tescili mahiyetinde olmuştur. BM ile “daha eşitler” arasındaki sistem esasen “daha eşitler arasındaki daha eşitler” sistemi olmuştur.

İkinci ana problem ise hukuki bağlamda ele alındığı üzere yetki-sorumluluk dengesinin mevcut olmaması olmuştur. Çalışmamızda da değinmeye çalıştığımız üzere kavramları yalnızca kendi içinde okumak doğru sonuç vermeyecektir ve kuramsal altyapısı dairesinde de değerlendirmek gerekecektir. Egemenlik kuramları üzerinden değerlendirildiği takdirde görülmektedir ki uzun tarihi devirler

boyunca devletler -ve hatta devlet olarak nitelendirmeyecek olsak bile topluluklar-güncel tabiriyle kuvvet kullanmayı “yetke”lerinin ayrılmaz bir parçası olarak görmüşlerdir. Dolayısıyla istisnalar hariç kuvvet kullanma yasağının kabulü ve “yetki” olarak BMGK’ye devredilmiş bu alanın, BMGK’nin daimi üyelerine önemli bir sorumluluk yüklediği açıktır. Zira genel olarak hukukun ana prensiplerinden birisi gereği yetki-sorumluluk dengesinde makul bir değerlendirme yapılması gerekmektedir. Yetkilerin kullanımı ancak sorumlulukların yerine getirilmesi koşuluyla mümkün kılınmaktadır. Dolayısıyla yetkilerin sınırsız kullanılıp sorumlulukların gözetilmediği ve buna ilişkin bir denetim mekanizmasının olmadığı durumlarda mevcut sisteme ilişkin güven ilişkisi sağlıklı bir şekilde kurulamayacaktır. Bu sebeple mevcut BM yapısı henüz kurulurken böyle sorunlar yaşanacağı açık olmakla birlikte sistemin bir şekilde uygulamada kalması, o sistemin sağlıklı bir işlerlik içerisinde olduğunu göstermemektedir. Zaman ilerledikçe ve uluslararası hukukun altyapısı değiştikçe bu sorunlar daha çok göz önüne çıkmaktadır.

Son olarak “Denge politikaları” ile birlikte barışın korunacağı fikrinin olumlu sonuçlar doğurmadığı, küresel çatışmalara ve savaşlara sebep olan yoldaki ana fikirlerden birisi olduğu çalışmamız içinde incelemeye çalışılmıştır. Temel olarak “denge politikaları” kavramı uluslararası hukukun “doğrudan” ilgi sahasında bulunmasa da uluslararası hukukun büyük müelliflerinden olan hocalarımızın yorumları mühimdir. Çünkü yer yer bu çalışmada da değinilmiştir ki hukuk, ait olduğu dünyanın nesnel koşullarından bağımsız olarak değerlendirilemez.

Mevcut sistem içerisinde kuvvet kullanma yasağına istisna teşkil edecek durumlar haricinde doğrudan kuvvet kullanma yerine vekalet savaşları başta olmak üzere çeşitli başka yöntemlerin tercih edildiği görülmektedir. Bu tür sorunların tarafı olan devletler BMGK’nin daimi üyesi sıfatı taşıdığından BM nezdinde etkili bir süreç yürütülememektedir. İncelediğimiz somut olaylarda da görüldüğü üzere BM harici etkin bir yaptırım mekanizması mevcut

bulunmamaktadır. Dolayısıyla Milletler Cemiyeti ile kıyasladığında daha çok sorunu çözmüş ve daha uzun süre varlığını koruyabilmiş olmasına rağmen BM Örgütü'nün meşruiyet sorunları gitgide artmaktadır. Zira uygulandığı topluluğa hitap etmekte zorlanan hukuki metinlerin bir müddet sonra kadük hale geldiğini öngörmek, tarihsel perspektiften bakıldığında kehanet sayılmayacaktır. Dolayısıyla tüm dünyanın daha büyük acılar yaşamamasını misyon edindiği iddiasında olan bir topluluk, o dünyanın tamamını kapsamalıdır. Bunun için de aynı ölçüde kapsayıcı bir dünya ve hukuk okuması, eşitlikçi bir uluslararası hukuk yaratmak için elzem gözükmektedir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR VE KİTAP BÖLÜMLERİ

Aka, İsmail. *Timurlular*. 1.baskı, İstanbul: Kronik Kitap, 2019.

Akgemci, Esra. “Monroe Doktrini’nin İzinde: Latin Amerika’da ABD Müdahaleciliğinin Tarihsel Gelişimi”, *Dünyanın Ters Köşesi Latin Amerika: Tarih, Toplum, Kültür*. Der. Esra Akgemci ve Kazım Ateş, 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020.

Alsan, Zeki Mesut. *Yeni Devletler Hukuku, II.Cilt (Milletlerarası Camianın Düzenlenmesi)*. Ankara: Güney Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.O.,1951.

Amorosa, Paolo. *Rewriting the History of the Law of Nations*. 1.bs, Oxford: Oxford University Press, 2019.

Atalay, Ahmet Haluk. “Uluslararası Hukuku Vareden Tarihsel Dönüşüm Kesiti 1492-1648” in Hayrettin Ökçesiz (haz.), *“Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi-2”* 1. Baskı İstanbul: AFA Yayınları.

Avcıoğlu, Doğan. *Milli Kurtuluş Tarihi c.4*. 1. Basım, İstanbul: Tekin Yayınevi, 2000.

Baumgartner, Frederic J. *Declaring War in Early Modern Europe*. New York: Palgrave Macmillan, 2011.

Bozkurt, Mahmut Esat. *Toplu Eserler c.1*, haz. Şaduman Halıcı. 1. Basım, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2014.

Carr, Edward Hallett. *Yirmi Yıl Krizi 1919-1939*. çev. Can Cemgil, 3. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2020.

Casas, Bartolomeo de las. *Yerlilerin Gözyaşları: Yerlilerin Yok Edilişinin Kısa Tarihi*, çev. Oktay Etiman, 5.baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2020.

Davis, R.H.C. *Orta Çağ Avrupa Tarihi*. çev. Rümeyza Şişman, 1. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları, 2020.

Denk, Erdem. *Uluslararası Örgütler Hukuku: Birleşmiş Milletler Sistemi*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2015.

Eco, Umberto. *Ortaçağ c.2*. çev. Leyla Tonguç Basmacı. 3. Basım, İstanbul: Alfa, 2017.

Erkiner, Hakkı Hakan. *Uluslararası Hukukun Sosyolojisine ve Uluslararası Hukukun Tarihine Giriş*. 2. Baskı, İstanbul: Seçkin, 2023.

Faulkner, Neil. *Kartalların İmparatorluğu*. çev. Çağdaş Sümer. 2.baskı, İstanbul: Yordam Kitap, 2017.

Fung, Courtney J. 'Historical Overview of China and Intervention at the UN Security Council', *China and Intervention at the UN Security Council: Reconciling Status* (Oxford, 2019; online edition, Oxford Academic, 19 Sept. 2019), <https://doi.org/10.1093/oso/9780198842743.003.0001>

Gibbon, Edward. *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*. çev. Asım Baltacıgil ve Burcu Okay. 8. Cilt, 1.baskı, İstanbul: İndie Kitap, 2021.

Goff, Jacques Le. *Ortaçağ Batı Uygarlığı*. çev. Hanife Güven-Uğur Güven. 3. Baskı, İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2019.

Gündüz, Aslan. *Milletlerarası Hukuk*, ed. Reşat Volkan Günel. 8. Basım, İstanbul: Beta Basım, 2015.

İnalcık, Halil. *Rönesans Avrupası-Türkiye'nin Batı Medeniyetiyle Özdeşleşme Süreci*. 15. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021.

Koskenniemi, Martti. *To the Uttermost Parts of the Europe*, 1. Baskı, Cambridge: Cambridge University Press, 2021.

Lütem, İlhan. *Egemenlik Kavramı ve Devletlerarası Hukuk*. 1. Basım, Ankara: Sakarya Basımevi, 1947.

Mattox, John Mark. *Saint Augustine and the Theory of Just War*. 1. Baskı, Continuum: 2006.

Manz, Beatrice Forbes. *Timurlenk: Bozkırların Son Göçebe Fatih*. çev. Zuhâl Bilgin. 8. baskı, İstanbul: Kronik Kitap, 2019.

Moghadam, Assaf ve Rauta, Vladimir ve Wyss, Michel. *Routledge Handbook of Proxy Wars*. Routledge: 2023.

Oppenheim, Lass Francis. *International Law-A Treatise Vol. I. Peace*. 1.Basım, Ankara: Gece Kitaplığı, 2018.

Orekhelashvili, Alexander. *Research Handbook on the Theory and History of International Law*. Edward Elgar Publishing Limited, 2. Baskı, 2020.

Pauwels, Jacques. *Hayırlı Savaş Söylencesi*. çev. Çağdaş Sümer. 1. Basım, İstanbul: Yordam Kitap, 2017.

Renatus, Flavius Vegetius. *Roma Savaş Sanatı*, çev. Samet Özgüler-Kutsi Aybars Çetinalp. 2. Baskı, İstanbul: Kronik Kitap, 2019.

Sur, Melda. *Uluslararası Hukukun Esasları*. 13. Baskı, İstanbul: Beta, 2019.

Quétel, Claude. *La Seconde Guerre Mondiale*. Paris: Perrin, 2015.

Teschke, Benno. *1648 Söylencesi-Sınıf, Jeopolitik ve Modern Uluslararası İlişkilerin Kuruluşu*. çev. Bülent Şimşek, 1. Basım, İstanbul: Can Yayınları, 2017.

Weatherford, Jack. *Cengiz Han*. çev. Sermin Karakale. 4. Baskı, İstanbul: Kronik Kitap, 2019.

Vitoria, Francisco de. *Dersler*. çev. Cansu Muratoğlu. 1. Baskı, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları 2017.

SÜRELİ YAYINLAR-TEZLER

Arsava, Füsün. "Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu" *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c. 15 s. 1, (2011)

Bayıllıoğlu, Uğur. “Uluslararası Adalet Divanı’nın Tutuklama Müzekkeresi Davası Hakkındaki Kararına İlişkin Bir Değerlendirme”, *AÜHFD* (2006)

Cox, Brian. “United Nations Security Council Reform: Collected Proposals and Possible Consequences” *South Carolina Journal of International Law and Business*, 6,1 makale 4. (2009)

Döğüş, Selahattin. “Osmanlılarda Gaza İdeolojisinin Tarihi ve Kültürel Kaynakları”, *Belleten*, c.72 s.265:817-888,
<https://doi.org/10.37879/belleten.2008.817>

Foreign Affairs, Vol. 93, No. 4 (JULY/AUGUST 2014), pp. 26-30, 31-35

Kant, Immanuel. “Ebedi Barış Üzerine Bir Deneme”, çev. Seha L. Meray ve Yavuz Abadan, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları* No:113-95

Kocaoğlu, Zühal. “Kant’ın Ebedi Barış Teorisi Çerçevesinde Uluslararası Düzen İnşası: Wilson İlkeleri ve Milletler Cemiyeti Örneği”, *Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (2020)

Lütem, İlhan. “Dumbarton Oaks Projesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:02 Sayı:01 (1944)

Mutlu, Erdem İlker. “Küresel Çatışma Ekseninde Uluslararası Hukukun Ontolojisi Üzerine Düşünceler” *Hacettepe HFD*, 5(2) (2015): 223-264

Özpolat, Haşim. “Tanrının Siyasetinden Siyasetin Tanrısına Egemenlik Kuramının Dönüşümü” *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, c.23

Polat, Doğan Şafak. “Kuruluşundan Çöküşüne Milletler Cemiyeti Sistemi” *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 19 s. 76: (Ekim 2020)

Sever, Ayşegül. “Yeni Bulgular Işığında 1962 Küba Krizi ve Türkiye” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. (1997)

Stanzel, Volker. “Seventy Years After World War II: German and Japanese Successes and Responsibilities.” *German Marshall Fund of the United States*, (2015). <http://www.jstor.org/stable/resrep18881>.

Wilson, George G. “The Monroe Doctrine after the War.” *Proceedings of the Academy of Political Science in the City of New York* 7, no. 2 (1917): 297–302. <https://doi.org/10.2307/1172262>.

Yılmaz, Eren Alper ve Irk, Orhan. “Nikaragua Divan Kararları Işığında Kuvvet Kullanma ve Meşru Müdafaa Sorunu”, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, c.12, sayı 2, (2015): 151-166

ULUSLARARASI ÖRGÜTLERE İLİŞKİN RESMİ BELGELER

<https://www.un.org/en/about-us/history-of-the-un/preparatory-years#deco> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

<https://www.ungeneva.org/en/about/league-of-nations/covenant> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

<https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

<https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/uluslararasi-antlasmalar/milletlerarasi-adalet-divani-statusu-1> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

(<https://www.icj-cij.org/statute>) (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020095336bm_31.pdf (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

<http://unscr.com/en/resolutions/530> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

<http://unscr.com/en/resolutions/562> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America). Merits, Judgment. I.C.J. Reports 1986

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://sozluk.gov.tr/> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

<https://blogs.icrc.org/law-and-policy/2017/05/23/thirty-years-war-first-modern-war/> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

http://www.emersonkent.com/speeches/peace_in_our_time.htm (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

<https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/time/id/16326.htm> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

<https://www.britannica.com/topic/appeasement-foreign-policy> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

<https://news.un.org/en/story/2023/11/1143112> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010916-2.html> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

<https://history.state.gov/milestones/1961-1968/bay-of-pigs> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

TIV of arms exports from the top 50 largest exporters, 1950-2022,
https://armstrade.sipri.org/armstrade/html/export_toplist.php

<https://www.archives.gov/milestone-documents/monroe-doctrine> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

<https://www.usip.org/publications/2023/09/70-years-after-armistice-korean-peninsula-still-struggles-peace> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

<https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-185393/> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

<https://www.icj-cij.org/case/4> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

https://www.cksmh.gov.tw/en/content_219.html (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

<https://www.un.org/en/about-us/main-bodies> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

<https://www.britannica.com/event/Tehran-Conference> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

<https://soviethistory.msu.edu/1939-2/soviet-territorial-annexations/soviet-territorial-annexations-texts/expulsion-of-the-ussr-from-the-league-of-nations/> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

<https://www.encyclopedia.com/history/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/holy-leagues> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

<https://www.britannica.com/event/Peace-of-Augsburg> (Son Erişim Tarihi: 30.12.2023)

<https://usa.usembassy.de/etexts/democrac/53.htm> (Son Erişim Tarihi: 18.03.2024)

<https://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-teskilati-ve-turkiye.tr.mfa#:~:text=%C4%B0kinci%20D%C3%BCnya%20Sava%C5%9F%C4%B1'ndan%20galip,ve%20g%C3%BCvenli%C4%9Fi%20korumak%20amac%C4%B1yla%20kurulmu%C5%9Ftur.> (Son Erişim Tarihi: 26.03.2024)

<https://www.prilib.ru/en/section/1298154> (Son Erişim Tarihi: 25.03.2024)

https://turkey.mid.ru/tr/press_center/news/1938_tarihli_m_nih_antla_mas_hakk_nda/ (Son Erişim Tarihi: 25.03.2024).

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.12.2023
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 13/05/2024

Tez Başlığı: "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Daimi Üyelerinin Yetkileri Ve Sorumlulukları: Kuram ve Uygulama Açısından Bir İnceleme"

Yukarıda başlığı verilen tezin a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 108 sayfalık kısmına ilişkin, 13/05/2024 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 19 'dır.

Uygulanan filtrelemeler*:

- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- ☒ Kaynakça hariç
- ☐ Alıntılar hariç
- ☒ Alıntılar dâhil
- ☒ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tezin herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Arda Can YILMAZ

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	Arda Can YILMAZ
	Öğrenci No	N20235921
	Enstitü Anabilim Dalı	Kamu Hukuku
	Programı	Tezli Yüksek Lisans

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
Doç. Dr. Erdem İlker MUTLU

* Tez **Almanca** veya **Fransızca** yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı **Tez Yazım Dilinde** yazılmalıdır.

**Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları İkinci bölüm madde (4)/3'te de belirtildiği üzere: Kaynakça hariç, Alıntılar hariç/dahil, 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 5 words) filtreleme yapılmalıdır.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.12.2023
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

TO HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF PUBLIC LAW

Date: 13/05/2024

Thesis Title (In English): "Powers and Responsibilities of Permanent Members of the United Nations Security Council: A Review in Terms of Theory and Practice"

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 13/05/2024 for the total of 108 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled above, the similarity index of my thesis is 19 %.

Filtering options applied**:

- ☒ Approval and Declaration sections excluded
- ☒ References cited excluded
- ☐ Quotes excluded
- ☒ Quotes included
- ☒ Match size up to 5 words excluded

I hereby declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

Kindly submitted for the necessary actions.

Arda Can YILMAZ

Student Information	Name-Surname	Arda Can YILMAZ
	Student Number	N20235921
	Department	Public Law
	Programme	Master's Thesis

SUPERVISOR'S APPROVAL

Assoc. Prof. Erdem İlker MUTLU

APPROVED

**As mentioned in the second part [article (4)/3] of the Thesis Dissertation Originality Report's Codes of Practice of Hacettepe University Graduate School of Social Sciences, filtering should be done as following: excluding reference, quotation excluded/included, Match size up to 5 words excluded.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-09
		Yayın Tarihi Date of Pub.	22.11.2023
	FRM-YL-09 Yüksek Lisans Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for Master's Thesis</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 13/05/2024

Tez Başlığı (Türkçe): “Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Daimi Üyelerinin Yetkileri Ve Sorumlulukları: Kuram ve Uygulama Açısından Bir İnceleme”

Yukarıda başlığı verilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır.
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne veya ruh sağlığına müdahale içermemektedir.
4. Anket, ölçek (test), mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme gibi teknikler kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen araştırma niteliğinde değildir.
5. Diğer kişi ve kurumlardan temin edilen veri kullanımını (kitap, belge vs.) gerektirmektedir. Ancak bu kullanım, diğer kişi ve kurumların izin verdiği ölçüde Kişisel Bilgilerin Korunması Kanuna riayet edilerek gerçekleştirilecektir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Arda Can
YILMAZ

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	Arda Can YILMAZ
	Öğrenci No	N20235921
	Enstitü Anabilim Dalı	Kamu Hukuku
	Programı	Tezli Yüksek Lisans

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
Doç. Dr. Erdem İlker MUTLU

* Tez **Almanca** veya **Fransızca** yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı **Tez Yazım Dilinde** yazılmalıdır.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-09
		Yayın Tarihi Date of Pub.	22.11.2023
	FRM-YL-09 Yüksek Lisans Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for Master's Thesis</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF PUBLIC LAW

Date: 13/05/2024

ThesisTitle (In English): "Powers and Responsibilities of Permanent Members of the United Nations Security Council: A Review in Terms of Theory and Practice"

My thesis work with the title given above:

1. Does not perform experimentation on people or animals.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not a research conducted with qualitative or quantitative approaches that require data collection from the participants by using techniques such as survey, scale (test), interview, focus group work, observation, experiment, interview.
5. Requires the use of data (books, documents, etc.) obtained from other people and institutions. However, this use will be carried out in accordance with the Personal Information Protection Law to the extent permitted by other persons and institutions.

I hereby declare that I reviewed the Directives of Ethics Boards of Hacettepe University and in regard to these directives it is not necessary to obtain permission from any Ethics Board in order to carry out my thesis study; I accept all legal responsibilities that may arise in any infringement of the directives and that the information I have given above is correct.

I respectfully submit this for approval.

Arda Can YILMAZ

Student Information	Name-Surname	Arda Can YILMAZ
	Student Number	N20235921
	Department	Public Law
	Programme	Master's Thesis

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED
Doç. Dr. Erdem İlker MUTLU